

KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS

Pedagogikos fakultetas

Vaikystės pedagogikos katedra

SOCIALINĖ PEDAGOGINĖ PAGALBA IŠSITUOKUSIOMS POROMS, VYKDANT TĖVŲ FUNKCIJAS PO SKYRYBŲ

Šeimos edukologijos ir vaiko teisių apsaugos magistrantūros studijų baigiamasis darbas

Autorius

PMIŠEVTA10 gr. stud. Audronė Mecelienė

Vadovas

doc. dr. Ilona Klanienė

Klaipėda, 2012

TURINYS

IVADAS	2
I. SOCIALINĖS PEDAGOGINĖS PAGALBOS IŠSITUOKUSIOMS POROMS, VYKDANT TĖVŲ FUNKCIJAS PO SKYRYBŲ, TEORINIAI PAGRINDAI	6
1.1. Pagrindinės skyrybų priežastys šiuolaikinėje visuomenėje.....	6
1.2. Šeimos funkcijų kaita po skyrybų.....	12
1.3. Skyrybų pasekmės vaikams bei jų prevencija.....	18
1.4. Socialinė pedagoginė pagalba šeimai po skyrybų.....	22
1.4.1. Socialinė bendruomenės pagalba išsituokusioms poroms, vykdant tėvų funkcijas poskyrybų.....	22
1.4.2. Socialinio darbuotojo pagalba išsituokusioms poroms, vykdant tėvų funkcijas po skyrybų.....	29
1.4.3. Pedagogų pagalba išsituokusioms poroms, vykdant tėvų funkcijas po skyrybų.....	32
2. SOCIALINĖS PEDAGOGINĖS PAGALBOS IŠSITUOKUSIOMS POROMS, VYKDANT TĖVŲ FUNKCIJAS PO SKYRYBŲ, EMPIRINIS TYRIMAS	37
2.1. TYRIMO METODIKA.....	37
2.2. TYRIMO REZULTATAI.....	43
2.2.1. Tėvų funkcijų vykdymo po skyrybų trikdžių priežastys.....	43
2.2.2. Pokyčių vaiko gyvenime po skyrybų suvokimas.....	51
2.2.3. Socialinė pedagoginė pagalba šeimai skyrybų metu ir po jų.....	57
DISKUSIJA	65
IŠVADOS	68
REKOMENDACIJOS	70
SANTRAUKA	72
SUMMARY	74
LITERATŪRA	76
Priedai	83
1 priedas. Pagalbos centrų sąrašas.....	83
2 priedas. Interviu klausimų tėčiams metmenys.....	86
3 priedas. Interviu klausimų mamoms metmenys.....	87
4 priedas. Sutikimo dalyvauti tyrime forma.....	88

IVADAS

Temos aktualumas. Tėvų skyrybos — vienas iš didžiausių stresą sukeliančių išgyvenimų visai šeimai. Pirmiausia todėl, kad skyrybos dažnai susijusios su konfliktais, barniais, nesantarve, prievarta. Vaikams baisu, kai tėvai pykstasi, jie jaučiasi bejėgiai, nemoka tinkamai derinti iškilusių nesutarimų, nesuvokia motinos ar tėvo vaidmens santuokoje, nemato pavyzdžio, kaip įveikti sunkumus. Kai kurie skyrybų situacijos ypatumai — kai vaikas atskiriamas nuo vieno iš tėvų, kai suyra ankstesnė saugumą teikusi sistema, pakinta drausminimo būdai, reikalavimai prisitaikyti prie naujo šeimos modelio sukelia daug skausmo bei pareikalauja naujų įgūdžių. Šie procesai lemia blogesnę skyrybas patyrusių suaugusiųjų bei vaikų prisitaikymą visuomenėje.

Tyrimai atlikti su išsiskyrusių tėvų vaikais parodė, kad tokių šeimų vaikai patiria daugiau sunkumų nei vaikai gyvenantys su motina ir tėvu, o kartais net turi daugiau elgesio problemų negu vaikai, išgyvenę vieno iš tėvų mirtį. Šeimos irimas turi didelių bei tolimą ateitį siekiančių psichologinių ir socialinių pasekmių visiems šeimos nariams, o ypač vaikams. Sutinkama, kad skyrybos yra vienas pagrindinių psichologinių stresorių, veikiančių tiek besiskiriančius tėvus, tiek ir vaikus, mažina jų sėkmingos integracijos į visuomenę galimybes. Skyrybos gali sukelti daug psichologinių ir psichinių sutrikimų, jos neigiamai veikia tėvų ir vaikų ekonomines gyvenimo sąlygas, šeima dažnai turi prisitaikyti prie sumažėjusių išteklių, naujų vaidmenų ir atsakomybės, naujų sąveikos būdų, kitos tvarkos namuose. (Butvilas, 2008; Dovydaitienė, 2003; Kvieškienė, 2000; Maslauskaitė, 2005;).

Skyrybų skaičius Lietuvoje katastrofiškai didėja. 2011m. susituokė 19219 porų, išsiskyrė net 10342 poros (Statistikos departamentas, 2012). Lietuvoje skyrybos pradėjo dažnėti nuo 1960-ųjų vidurio. Aukšti skyrybų rodikliai išliko per visą sovietmetį: 1970-1993 metais 1 000-iui gyventojų tekdavo 2,2-3,7 skyrybos (Stankūnienė, 1995). Paskutinįjį XX amžiaus dešimtmetį santuokų skaičius beveik nesikeitė ir svyravo apie 3,9-4,1 tūkstančiui gyventojų. Dabar kiekvienais metais vidutiniškai išsiskiria 11 tūkst. porų. Sunku tiksliai pasakyti, kiek tam tikrais metais sukurtų santuokų Lietuvoje baigėsi skyrybomis, tačiau, net ir atsižvelgiant į tikslų rodiklių trūkumą, tenka pripažinti, jog dažna skyrybų pasekmė - nepilnos šeimos, kai su vienu iš tėvų, dažniausiai motina, gyventi lieka vaikai. Surašymo duomenimis, vieniši motinos/tėvai su nepilnamečiais sudaro 16,7 proc. visų namų ūkių, o 1 000-iui namų ūkių tenka 45 namų ūkiai, kuriuose gyvena motina su nepilnamečiais vaikais, ir 3 namų ūkiai, kuriuose su vaikais gyvena vienas tėvas. Daugiau vienišų tėvų su nepilnamečiais vaikais yra miestuose, mažiau kaime. Jei Lietuvoje tendencijos nesikeis, tikėtina, kad iš 100 susituokusių porų daugiau nei 40 išsituoks (Maslauskaitė, 2005; Šeimos krizių prevencija, 2008).

Konfliktų draskomoje šeimoje tėvai ne tik nepadedą vaikams reguliuoti emocijų, bet ir patys nesusitvarko su stresu (Berns, 2009; Maslauskaitė, 2005; Šeimos krizių prevencija, 2008). Tačiau tai neatleidžia tėvų nuo pareigų savo vaikams. Lietuvos bei tarptautinė teisė yra teisiškai nurodžiusi tėvų teises bei pareigas:

Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijoje pripažįstama kiekvieno vaiko teisė turėti tokias gyvenimo sąlygas, kokių reikia jo fiziniam, protiniam, dvasiniam ir socialiniam vystymuisi bei tai, jog didžiausia atsakomybė už gyvenimo sąlygų, būtinų vaikui vystytis, sudarymą, tenka tėvams ir kitiems vaiką auklėjantiems asmenims. Lietuvos Respublikos civiliniam kodekse yra nurodoma, jog: *tėvai turi lygias teises ir lygias pareigas savo vaikams, nesvarbu, ar vaikas gimė susituokusiems, ar nesusituokusiems tėvams, jiems santuoką nutraukus, teismui pripažinus ją negaliojančia ar tėvam gyvenant skyrium, o tėvo ar motinos atsisakymas nuo teisių ir pareigų savo nepilnamečiams vaikams negalioja*. Už tėvų valdžios nepanaudojimą taikoma teisinė atsakomybė, numatyta įstatymuose.

Lietuvoje siekiant gerinti vaikų ugdymą šeimose, vis didesnis dėmesys skiriamas jų ugdymo būklės sociopedagoginei analizei. Visų pirma tai pasakytina apie tyrimus, kuriuose nagrinėjamas šeimos, aplinkos vaidmuo ir įtaka vaiko asmenybei. Pažymėtini Z. Bajoriūno (1978, 1994), B. Bitino (1974, 1994), B. J. Litvinienes (1996), J. Vaitkevičiaus (1999), G. Kviesskienės (2000), L. Rupšienės (2000) tyrimai, skirti šeimai, socialinio vaidmeniui ir jų įtakai ugdytinio socialinei raidai. Atskleidę ypatingą šeimos aplinkos svarbą vaiko ugdymui ir įvertinę vaiko padėtį šeimoje V. Aramavičiūtė (1975), Z. Bajoriūnas (1994), M. Dovydaitienė (2003) nustatė, kad žalingiausi vaiko ugdymui šeimoje yra nenormalūs tėvų tarpusavio bei vaikų ir tėvų santykiai, jų nepasitikėjimas tėvais ir šeimos irimas. Tačiau socialinės pedagoginės pagalbos išsiskyrusiems tėvams aspektu tyrimų atlikta labai mažai. Tirta apie tai, kaip padėti vaikui išgyventi skyrybas M. Dovydaitienė (2003), R. Friedman (2007), G. Navaitis (2002), S. Stein (1997), T. Butvilas (2008) ir kt., bet kaip padėti tėvams tinkamai vykdyti tėvo/motinos funkcijas po skyrybų, kaip gerinti jų tarpusavio santykius, siekiant užtikrinti pozityvią vaiko socializaciją, tyrimų mažai atlikta. Pastaruoju metu vis labiau ryškėja būtinybė moksliskai spręsti socialinės pedagoginės pagalbos išsituokusioms poromis problemą. Visa tai suponuoja tyrimo problemą, kurią galima išreikšti **probleminiu klausimu** – kokia turėtų būti pagalba ir kas ją turėtų teikti, kad išsiskyrę sutuoktiniai toliau tinkamai vykdytų tėvo/motinos funkcijas?

Darbo objektas - socialinė pedagoginė pagalba išsituokusioms poroms, vykdančioms tėvų funkcijas po skyrybų

Darbo tikslas - teoriškai ir empiriškai išanalizuoti socialinę pedagoginę pagalbą išsituokusioms poroms, vykdančioms tėvų funkcijas po skyrybų.

Darbo uždaviniai:

1. Išanalizuoti pedagoginę, psichologinę ir kt. mokslinę literatūrą socialinės pedagoginės pagalbos išsituokusioms poroms, vykdant tėvų funkcijas po skyrybų aspektu.
2. Atskleisti pagrindinius trikdžius, neleidžiančius kokybiškai vykdyti tėvų funkcijas po skyrybų.
3. Ištirti kaip tėvai suvokia pokyčius, vykstančius vaiko gyvenime po skyrybų.
4. Išsiaiškinti tėvų požiūrį į tai kokia pagalba buvo suteikta šeimai skyrybų metu ir po jų.
5. Parengti rekomendacijas dėl socialinės pedagoginės pagalbos išsituokusioms poroms, vykdant tėvų funkcijas po skyrybų, tobulinimo galimybių.

Metodai:

1. Mokslinės literatūros analizė;
2. Pusiau struktūruotas interviu;
3. Kokybinė duomenų analizė: atliekama naudojant turinio (content) analizę.

Tyrimo metodologija.

Simbolinis interakcionizmas – siekia tyrinėti įvairialypius žmogaus ryšius su kitais žmonėmis, žmonių grupėmis ir visa visuomene.

H.Blumeris teigia, kad žmonės veikia pagal santykį su objektais, orientuodamiesi į reikšmes, kurias jiems suteikia. Tos reikšmės sudaromos ir keičiamos tarpusavio socialinės sąveikos procese. Socialinė sąveika kyla iš asmeninių troškimų, individo silpnybių bei stiprybių (Blumer, 1969).

Vaidmenys nustato individo elgesį. Vienokie vaidmenys susituokus, o kitokie išsiskyrus. Keičiantis vaidmenims, keičiasi ir atliekamos funkcijos. Darbe nagrinėsiu, kaip tos funkcijos keičiasi, kaip sekasi susidoroti su naujais vaidmenimis, kaip individas įveikia savo silpnybes ir remiasi stiprybėmis.

Humanistinė nuostata. Pradininkai K.Rodžersas ir A.Maslow teigia, kad vienas iš svarbiausių dalykų žmogaus gyvenime yra atskleisti savo vertybes ir jomis vadovautis. Ši nuostata atkreipia dėmesį į tai, kad kiekvienam žmogui turi būti sudarytos tinkamos sąlygos augti, tobulėti, mokytis ir kt. (Maslow, 2006).

Tėvai ir mokytojai vaidina svarbų vaidmenį patenkindami vaiko fiziologinius, saugumo, meilės, priklausomumo ir pagarbos poreikius, jie turėtų sudaryti palankias sąlygas, kad vaikas pats tobulintų savo asmenybę (Bitinas, 2000; Kepalaitė, 1996).

Ši nuostata darbe pabrėžia tai, kad tėvai turi patenkinti vaiko fiziologinius bei emocinius poreikius, tik tuomet jis galės laisvai realizuoti savo galias. Šios idėjos darbe pabrėžia tai, kaip svarbu kuo tvirtesnis bendradarbiavimas tarp pačių tėvų bei tėvų ir vaikų. Pagalbą teikiantis specialistas turėtų organizuoti tokią pagalbą, kuri atskleistų svarbiausius abiejų pusių poreikius ir interesus.

Pedagogai, siekdami padėti skyrybų netektį patyrusiems vaikams bei jų tėvams, turi gebėti sukurti tvirtą, pasitikėjimu grįstą tarpusavio santykį. Norėdamas padėti pedagogas turi išmanyti socialinio komunikavimo ypatumus bei galimus trikdžius. Humanistine pedagogika besiremiantis ugdytojas, anot B. Bitino (2000), įsivaizduoja save vaiko bei išsituokusių tėvų padėtyje ir nuoširdžiai bei atvirai su jais kontaktuoja.

Filosofinė antropologija teigia, jog žmogus yra atvira pasauliui, save kurianti ir savo paties ribas peržengianti sistema. Anot M.Šelerio, žmogaus esmė atsiskleidžia ne jo mąstyme arba norėjime, o meilėje (Kunzmann, 2000, 198 p.). Pedagoginė antropologija teigia, kad ugdymas sietinas su žmogaus būtimi, žmogaus tapimas yra nuolatinis procesas. Vaikystė yra ne tik amžiaus tarpsnis, ji turi savo vertę, teikia raktą žmogaus esmei suprasti (Bitinas, 2000)

Šia teorija darbe grindžiama vaikystės svarba. Vaikas yra atviras pasauliui ir ugdyti jį reikia čia ir dabar, o ne kažkada ateityje. Tėvų, pedagogų nedėmesingumas, meilės trūkumas gali turėti lemiamų pasekmių.

Teorinis ir praktinis reikšmingumas. Darbe teoriškai ir praktiškai pagrįstas pagalbos reikalingumas išsiskyrusioms poroms, vykdant tėvų funkcijas po skyrybų. Atlikto tyrimo rezultatai gali pasitarnauti gerinant išsituokusių porų santykius, siekiant užtikrinti pozityvią vaikų socializaciją.

I. SOCIALINĖS PEDAGOGINĖS PAGALBOS IŠSITUOKUSIOMS POROMS, VYKDANT TĖVŲ FUNKCIJAS PO SKYRYBŲ, TEORINIAI PAGRINDAI

1.1. Pagrindinės skyrybų priežastys šiuolaikinėje visuomenėje

Šiuolaikiniame gyvenime tarsi supriešinamo dvi vertybės – šeima ir asmuo. Kieno poreikiai svarbesni? Visuomenėje vis labiau stinga atsakingumo bei pareigingumo, o į pirmą vietą išskyla individo poreikių tenkinimas. Tėvai lyg ir prisiima atsakomybę už vaikus, bet ne tiek, kad aukotų savo asmeninį gyvenimą. Ar pilna, bet nedarni šeima geriau negu skyrybos?

Skyrybos yra tiesioginis šeimos stabilumo visuomenėje rodiklis: kuo daugiau skyrybų, tuo mažesnis šeimos stabilumas. Šeimos stabilumą suprantame kaip šeimos narių gebėjimą pozityviai reaguoti į vidinius ir išorinius šeimą veikiančius stresorius (Berns, 2009; Maslauskaitė, 2005; Šeimos krizių prevencija, 2008).

Sociologai ir psichologai sutaria, jog žmonės skiriasi ne todėl, kad nevertina santuokos. Priešingai, skiriamasi todėl, kad siekiama kokybiškesnių santykių, todėl, kad esama padėtis netenkina santuokiniam gyvenimui keliamų lūkesčių. Tad skyrybos nėra santuokos ir partnerystės atmetimas, bet greičiau priešingai – pasiryžimas kurti geresnę santuoką, tikėjimas, jog kitas kartas bus sėkmingesnis. Šiuolaikinėje visuomenėje ypač sustiprėjo šeimos emocinė funkcija: žmonėms sėkminga santuoka pirmiausia asocijuojasi su kokybiškais tarpusavio ryšiais ir kai tokių santykių lūkesčiai nėra patenkinami, žmonės linkę skirtis. Daugiau nei 65 proc. lietuvių teigia, kad kokybiški tarpusavio santykiai su partneriu jiems yra svarbiausias dalykas gyvenime, kurį pagal svarbą lenkia tik finansinis saugumas (Stankūnienė ir kt., 2003).

Skyrybos yra ne paskiras įvykis, o greičiau laipsniška visos šeimos stresinės patirties susikaupimo išraiška. Dar prieš skyrybas būna konfliktų, kurių šeima nesugeba išspręsti. Daugelio nedarnių, konfliktuojančių, išgyvenančių krizę šeimų galutinis sprendimas yra skyrybos. Skyrybų gausėjimas Lietuvoje yra grėsmingas procesas, liudijantis apie didelį šeimų nestabilumą ir visuomenės demoralizaciją. Nedarni, konfliktuojanti šeima dar iki skyrybų nualina sutuoktinius ir jų vaikus. Nedarnūs santykiai šeimoje labai neigiamai įtakoja ir vaikų auklėjimą. Ištuoka sutuoktinių nesantarvę nutraukia, tačiau visų problemų neišsprendžia. Po ištuokos atsiranda nepilna šeima, o jei yra vaikų, tai ir naujos santuokos sukūrimas dažnai darosi problematiškas (Berns, 2009; Maslauskaitė, 2005; Rupšienė, 2001; Miškinis, 2006).

Apie galimas skyrybas byloja jas griaunančių veiksnių atsiradimas. Anot Z. Bajoriūno (1997), šeimos dezorganizacijai būdinga:

- Sutuoktinių šeimyninių funkcijų pažeidimas;
- Šeimyninių vaidmenų nykimas;

- Bendrų gyvenimo planų irimas;
- Intelektinio bendrumo žlugimas;
- Bendrų pažiūrų dezintegracija.

Santuoka susijusi su sunkumais, krizėmis, konfliktais, problemomis, atsirandančiomis tarp vyro ir moters. Tačiau bendravimas yra priemonė, kurią sutuoktiniai gali pasitelkti, siekdami tarpusavio artumo, bendrumo ir supratimo.

Labai dažnai poros pykstasi todėl, kad nemoka spręsti konfliktų, išskylančių šeimoje. Dėl neišsikalbėjimo, vidinių nuoskaudų kyla agresija sutuoktinio atžvilgiu. Tai, kas vienam yra skyrybų priežastis ir neišsprendžiamas konfliktas, kitam – tik prielaida rimtesniam pokalbiui. Konfliktus nagrinėti ir suprasti labai svarbu dėl to, kad jie gali turėti tiek teigiamą, tiek destruktivią įtaką santuokai bei išsituokusių porų santykiams (Almonaitienė ir kt., 2007; Gliokler, 2003; Skujienė, 2007; Gedvilienė ir kt., 2009).

Konfliktas šeimoje – tai tėvų, tėvų ir vaikų priešingų interesų, pažiūrų, siekių, aistrų susidūrimas. Siauresne prasme, tai kivirčas, nesutarimas, ginčas, grėšiantis komplikacijomis (Bajoriūnas, 1997, 192 p.). Konfliktas yra normalus šeimos gyvenimo reiškinys, bet turi būti laiku ir išmintingai išspręstas, kad neatsirastų sutuoktinių vieno kitam abejingumas.

Pagal raiškos būdą galime skirti vidinį ir išorinį, atvirą ir uždarą konfliktus.

Vidinis – tai žmogaus nesutarimas su savuoju „Aš“. Šeima- tokia aplinka, kurioje svarbu viskas, netgi tai, kaip žmogus sugyvena pats su savimi. Vidiniai žmogaus konfliktai būdingi kiekvienam mūsų. Tai negatyvūs išgyvenimai, atspindintys prieštarungus ryšius su socialine aplinka. Labai svarbi ir asmenybės branda: vedybiniai santykiai ne visada užsimezga tarp brandžių asmenybių, kai kiekvienas moka būti tas, kas yra ar kas norėtų būti. Tai suvokiama pamažu ir sąmonėje iš pradžių pasireiškia vidiniu žmogaus konfliktu (Lekavičienė ir kt., 2010; Skujienė, 2007).

Kai šeimos nariai yra labai artimi, kartais jie atskleidžia vienas kitam, kas juos verčia nerimauti. *Tarpasmeninis arba išorinis* - kai vidinis žmogaus konfliktas atskleidžiamas šeimai, jis tampa išoriniu, tokiu, kurį svarsto visi šeimos nariai. Tarpasmeniniai konfliktai yra reikšmingiausi, nesvarbu - objektyvūs ar subjektyvūs. Jie dažnai kyla, kai nesugebama į situaciją pažvelgti lanksčiai, kai šeimoje statuso ir vaidmenų nepasidalijimas (Lekavičienė ir kt., 2010; Skujienė, 2007; Gedvilienė ir kt., 2009).

Atviras – kai šeimos nariai tiesiogiai ir atvirai reiškia savo jausmus ar norus, išsako mintis. Dažniausiai tai būna kivirčas – reakcija į patirtus įžeidimus ir t.t. Kai jaučiamės užpulti, tuomet ginamės. Kai sutuoktiniai jau yra gana brandžios asmenybės, tik tokioje santuokoje, kuri pagrįsta doroviniu panašumu ir psichologiniu supratingumu, mokama ramiai pasakyti apie patirtą įžeidimą. Tam reikalinga jausmų reiškinio kultūra (Žemaitis, 2004; Skujienė, 2007).

Uždaras – kai šeimos nariai neišsako atvirai, dėl ko jie pyksta, kas jiems kelia nerimą, dėl ko kilo nepasitenkinimas. Šeimos nariams šiuo atveju labai sunku, nes nustatyti tikruosius konflikto motyvus ganėtinai sudėtinga. Pyktis vis tiek po kiek laiko prasiveržia, kartais netikėčiausiu būdu. Uždaras konfliktas šeimoje po truputį naikina meilę ir griaua santarvę (Lekavičienė ir kt., 2010; Skujienė, 2007).

Santuokoje svarbu mokėti atskleisti savo jausmus, pasidalyti rūpesčiais, kartu spręsti problemas. Nereikia bijoti atsiverti. Tyla dažniausiai tėra kaukė, po kuria slepiasi konfliktas ir nesugebėjimą bendrauti, nenorą prisipažinti klydus, santuokinės tikrovės baimę, išsipareigojimo ir atsakomybės stoką. Konfliktai gali išeiti ir iš šeimos ribų, kai sutuoktiniai vieni nebesugeba spręsti savų problemų ir ieško sąjungininkų. Labai dažnai į konfliktus įtraukiami vaikai, tai tik dar labiau didina įtampą šeimoje (Lekavičienė ir kt., 2010; Skujienė, 2007; Gedvilienė ir kt., 2009).

Pagal rezultatai konfliktai skirstomi į *nekonstruktyvius* ir *konstruktyvius*. Iš esmės šie konfliktai atskleidžia žmonių elgesio kultūrą ir parodo, ar jie moka bendrauti: sugeba išlikti mandagūs, yra geranoriškai nusiteikę, yra jautrūs klausydamiesi partnerio minčių ir taktiškai išsakydami savo mintis. Konfliktas *konstruktyvus*, kai kalbama ramiai, pagarbiai, tik apie rūpestį. Sutuoktiniai tokio konflikto metu nepuola vienas kito kaltinti, o stengiasi išsiaiškinti bei išspręsti problemą. *Nekonstruktyviam* konfliktui būdinga tai, kad griebiamasi dorovinio kaltinimo. Dažniausiai kaltinimai, išsakyti tokiu būdu, net jei jie ir teisingi, sukelia įniršį ir gynybinę reakciją. Tokiais atvejais konfliktas virsta vienas kito įžeidinėjimu jų (Skujienė, 2007; Bajoriūnas, 1997; Gedvilienė ir kt., 2009; Lekavičienė ir kt., 2010).

Kadangi konfliktai sukelia stiprias emocijas (nuoskaudą, pyktį, panieką, pasipiktinimą, neapykantą, pagiežą), o jos jaudina žmogų, skatina energingai ginti savo interesus, tai konfliktuojant nesutarimų priežastis dažniausiai užleidžia vietą vien psichologinėms nuostatoms. G. Gedvilienė (2009) pabrėžia, jog šeimos konfliktai ypatingi tuo, kad yra subjektyvūs. Vadinasi, beveik visada grindžiami klaidingu įsivaizdavimu, neteisingais emociniais išpūdžiais, perdėtomis reakcijomis į nereikšmingus dirgiklius. Išvengti subjektyvumo, įvairius konfliktus spręsti protu, o ne jausmais svarbu kiekvienam šeimos nariui (Gedvilienė ir kt., 2009). O K. Miškinis (1998) teigia: „Kiekvienas šeimos konfliktas – tai nemokėjimas gražiai bendrauti, protingai derinti tarpusavio poreikių, interesų“ (Miškinis, 1998, 118 p.)

Viena iš skyrybų bei konfliktų šeimoje priežasčių V. Žemaitis (2005) nurodo tai, kad pastaraisiais dešimtmečiais labai paspartėjo paauglių ir jaunimo lytinis brendimas. Tuo tarpu jų dorovinis ir socialinis brendimas sulėtėjo ir žymiai atsilieka nuo lytinio brendimo. Dabar yra labai sumažėjęs jaunos šeimos dorovinių vertybių perimamumas. Tėvai, sukaukę didelę gyvenimo patirtį ir išmintį, beveik neturi įtakos jaunos šeimos sudarymui. Aukšti skyrybų rodikliai yra susiję su žemu psichologiniu visuomenės išprusimu, realių šeimyninio gyvenimo psichosocialinių procesų

neišmanymu, žema bendravimo kultūra. Dauguma Lietuvos žmonių viena svarbiausių gyvenimo vertybių nurodo santarvę ir harmoniją šeimoje, tačiau tik nedidelė dalis visuomenės turi pakankamai žinių ir įgūdžių šiems santykiams kurti. Todėl skyrybos kartais tampa tarpusavio santykių krizės sprendimo būdas (Maslauskaitė, 2005; Žemaitis, 2005).

Pigiausias ir efektyviausias jaunų šeimų konfliktų įveikimo būdas – šių konfliktų prevencija, konsultacinė parama sunkumų patiriančioms šeimoms. Anksčiau Lietuvos Civilinės metrikacijos skyriuose dirbo psichologai, kurie konsultuodavo neteismine tvarka išsiskiriančias šeimas. Ši konsultacija buvo prieinama visoms šeimoms, nes buvo nemokama. Deja, kabinetų veikla buvo nutraukta (Navaitis, 2001).

Socialiniai-ekonominiai ir kiti veiksniai ypač stipriai veikia jaunimo vedybinę elgseną. Jauni žmonės, dar nepradėję savarankiško gyvenimo arba vos jį pradėję, priversti apsispręsti, kaip jie realizuos ciklą „šeima - darbas - poilsis“. Esama prielaidų, kad rinkos ekonomikos sąlygomis iš esmės kinta požiūris į tradicines šeimos vertybes, keičiasi prioritetų eiliškumas. Jaunimas pirmiausia stengiasi įsitvirtinti darbo vietoje, siekia karjeros, materialinio gerbūvio, gilėja individualizacija. Sudėtinga adaptacija konkurencinėmis sąlygomis verčia jaunus žmones peržiūrėti tarpasmeninių santykių pobūdį: į gyvenimo partnerį imama žiūrėti racionaliai, o atskirais atvejais net vartotojiškai. Susituokę jauni žmonės dažniausiai būna nepasiruošę staigiam ir esminiam gyvenimo būdo pasikeitimui. Jauni sutuoktiniai neprisiima atsakomybės už kitą, nesugeba spręsti išskylančių problemų (Litvinienė, 2002; Čepienė, 2007).

Kuo mažiau žmogus išsiugdęs pareigos ir atsakomybės jausmus, tuo lengviau jam išsiskirti. Jauni žmonės, kurie nėra pilnai subrendę dažniausiai į šeimos gyvenimo centrą iškelia emocinius, psichologinius bei seksualinius poreikius. Jiems sunku suvokti, jog santuokos esmė yra duoti. Bendrame gyvenime taip pat reikia apibrėžti savo laisves ir teises, prisiimti atsakomybę už šeimos židinio kūrimą ir pareigas. Teisės ir pareigos neatskiriamos. Norint tinkamai išauklėti vaikus, visą gyvenimą jausti pasitenkinimą santuoka ir būti laimingam reikia dėti daug pastangų (Gedvilienė, 2009; Miškinis, 1998; Žemaitis, 2005).

Šiuolaikinėje visuomenėje ypač sustiprėjo šeimos emocinė funkcija, t.y. žmonėms sėkminga santuoka pirmiausia asocijuojasi su kokybiškais tarpusavio ryšiais ir kai tokių santykių lūkesčiai nėra patenkinami, žmonės linkę skirtis. Tendencija vertinti santuoką pagal asmeninio pasitenkinimo lygį vis stiprėja. Būtent emocinių šeimos idealų įsigalėjimas savotiškai pasmerkia šeimą nestabilumui. Neatliepti emociniai ir psichologiniai poreikiai tampa legitimia poros iširimo priežastimi, už kurią visuomenė netaiko sankcijų (Maslauskaitė, 2005). Tačiau profesorius B.Gruževskis (2010) teigia priešingai - kad meilės ir kokybiškų santykių šeimoje ieškoma vis mažiau, o kuo daugiau materialinės naudos: "Dabar tie santykiai virsta pragmatiškais, išskaičiuotais. Tai matyti iš žiniasklaidos naujienų - ryškiausia teatro ar kino žvaigždė, mados

modelis atitenka tam, kas turi didžiausią banko sąskaitą. Tradicinės moterų ir vyrų santykių vertybės nukenčia vis labiau, o iš to išplaukia, kad vis labiau trūksta žmogiškų tarpusavio santykių - grožio, švelnumo, entuziazmo, svajonės, poezijos, tikėjimo, prisirišimo. Mūsų gyvenimą vis labiau apsprendžia materialinis turtas ir galimybės jį pagausinti. Esant konkurencinėms sąlygoms jauni žmonės verčiami keisti tarpusavio santykius: į gyvenimo partnerį žiūrėti racionaliai, o atskirais atvejais net vartotojiškai. Net į pasaulį ateinantys vaikai jau nebėra vyro ir moters jausmų vainikavimas, bet tik klaida vartojant kontraceptines priemones ir liūdnas priminimas apie nevykusius santykius“ (Gruževskis, 2010)

Šiuolaikinėje šeimoje keičiasi vertybės. Šiuolaikinė kultūra propaguoja pragmatizmą: viskas turi duoti apčiuopiamą naudą. R. Grigas (1995) teigia, kad didžiausias šeimos krizės padarinys – naujoji karta, „turinti būdingų neišugdytos jausmų kultūros ir prieraišumo, primityvaus egocentrizmo ir agresyvumo bruožų, lengvai pasiduodanti grupės, minios ar modernizmo poveikiui. Karta, kuriai bendrumo su kitais pajautimas, toji altruistinė tarpusavio jungtis, pamažu siaurėjo ir kito savanaudiškumo linkme“ (Grigas, 1995, 189 p.). Dauguma jaunų žmonių pabrėžia, jog šeima nesuderinama su karjera, kad šeima neleidžia pilnai savęs realizuoti kaip asmenybės. Mūsų visuomenė nebeskatina sprendžiant problemas remtis šeimos ir visuomenės tradicijomis, religijos dogmomis. Kontracepcija panaikina nepageidaujamas seksualinių ryšių pasekmes, atsieja seksualinį malonumą nuo reprodukcijos, nuo galimybės susilaukti palikuonių. Šios rizikos panaikinimas šiuolaikiniam žmogui suteikia galimybę kurti santykius, kurie nesusiję su tolimesne ateitimi (vaisiais), kurti santykius be ilgalaikio įsipareigojimo, santykius, kuriuos nesunku išardyti. Seksualiniu – erotiniu poreikių nepatenkinimas šeimoje taip pat yra viena iš dažnesnių šeimos nestabilumo priežasčių. Šios problemos gali būti sprendžiamos jas derinant su šeimos bendravimo poreikiu tenkinimu (Navaitis, 2002). Lytinis artumas stiprina dvasinį artumą. Tačiau vyrų ir moterų psichologinių skirtumų nepažinimas (neatsižvelgimas į charakterį, temperamentą, asmenybės savybes), fiziologinių ypatumų nepaisymas, egoizmas per lytinį aktą, vaizduotės stoka intymiaame gyvenime, monotonija ir kitos priežastys skatina konfliktus tarp sutuoktinių (Miškinis, 2003; Navaitis, 2002). Aktualia tampa ir ištikimybės problema.

Šiuolaikinėje visuomenėje keičiasi lyčių vaidmenys. Skiriami tradicinis arba patriarchalinis ir šiuolaikinis arba egalitarinis požiūriai į lyčių vaidmenis. Pagal Giddens (2005),b socialiniai lyčių vaidmenys visuomet susieti su atitinkama normatyvine sistema, kurią asmuo savaip įsisavina, formuoja savo sąmonėje ir elgesyje per socializacijos institutus – šeimą, mokyklą, žiniasklaidą, popkultūrą. Tokiu būdu lyčių vaidmenys sociume traktuojami kaip elgesio modelio išorinė raiška, sudarančią galimybę aplinkiniams priskirti individą moteriškai ar vyriškai lyčiai.

Tradicinis modelis akcentuoja, kad moteris turi auginti vaikus, rūpintis namų židinių ir vyrų, o vyras išlaikyti šeimą, siekti karjeros. Sumenkinamas moters darbas (prižiūrėti vaikus ir namus yra visai nesunku), o vyro išaukstinamas.

Egalitarinės pažiūros akcentuoja moterų ir vyrų, kaip asmenybių, lygybę, lygiateisiškumą, kitaip tariant, ne asmens lytis, bet išsimokslinimas, kompetencija, profesinė patirtis, asmeninės savybės turi lemti tiek jo vietą darbo rinkoje, tiek ir vaidmenis šeimoje. Egalitarinės visuomenės nuostatos pasireiškia kultūriškai dominuojančio hegemoninio vyriškumo ignoravimu, moters-motinos-globėjos vaidmens neigimu, namų šeiminių vaidmens nuvertinimu, vyro tradicinio vaidmens šeimoje keitimu (Šidlauskienė, 2011).

Dauguma autorių (Giddens, 2005; Maslauskaitė, 2005; Žemaitis, 2005; Litvinienė, 2002) nurodo, jog moterimis įgijus didesnę ekonominę nepriklausomybę, sumažėjo santuokos kaip ekonominės partnerystės poreikis. Išaugusi bendroji gerovė reiškia, kad turėti atskirą namų ūkį, kilus nepasitenkinimui santuoka, dabar daug lengviau. Sociologų teigimu, Lietuvoje keičiasi visa vyrų ir moterų santykių kryptis - tai, kad moteris gali tiesiogiai ir savarankiškai dalyvauti darbo rinkoje, padidina jos finansinę ir ekonominę nepriklausomybę, moteris tampa vis mažiau priklausoma nuo vyro, bet iškyla didelė kraštutinio individualizmo grėsmė - materialinis išskaičiavimas lyčių ir šeimos santykiuose užgožia žmogiškąsias vertybes.

Pasikeitus gyvenimo sanklodai, šeimoje mažėja vyriškų darbų. Po truputį įsitvirtinant įvairiapusiam vyrų ir moterų lygiateisiškumui, vyras dažnai praranda pagrindinio šeimos maitintojo vaidmenį.

Dabartinėje Lietuvoje moterys greičiau nei vyrai prisitaikė prie socialinių ir kultūrinių pokyčių, jos orientuojasi į šiuolaikiškesnius gyvenimo scenarijus, kuriose šeimą sieja su lygiaverčiais partnerių santykiais. Jų netenkina “dvigubas darbas”(namų ruoša, vaikų priežiūra ir profesinė karjera), kuriuo tradiciškai apkraunama moteris. O vyrų vaidmenys mūsų visuomenėje vis dar išlieka patriarchalūs (taip patys vyrai mato save, to iš jų reikalauja ir dalis moterų), tad ir iš moterų jie tikisi “tradicinių moteriškų” savybių. Šis lūkesčių neatitikimas gimdo nepasitenkinimą gyvenimu poroje ir santuokoje, kuris gali tapti skyrybų priežastimi (Grigas, 1995; Maslauskaite, 2005).

Sutuoktiniams nebendraudant ir laiku problemų nesprenžiant, jos perauga į didelius nesutarimus, o šie virsta skyrybų priežastimi. Skyrybos retai kada įvyksta staigiai. Dažniausiai tai ne vienadienis įvykis, o ilgas procesas, kuris prasideda dar prieš oficialias skyrybas ir tęsiasi ilgai po to (kartais šeimos irimo procesas tęsiasi dešimtmečiais). Ir po juridinio skyrybų akto įteisinimo vis dar vyksta greitesnis ar ilgesnis psichologinis sutuoktiniu vienas nuo kito atsipalaidavimas ir šeimoje augusiu vaiku prisitaikymas prie pakitusių gyvenimo sąlygų.

Pagrindinės skyrybų šiuolaikinėje visuomenėje priežastys yra emocinis nepasitenkinimas santuoka, neištikimybė, išnykęs jausmas sutuoktiniui, skirtingi charakteriai, moterų ekonominė nepriklausomybė. Šiandieninėje visuomenėje gaji nuomonė, kad asmeninis gyvenimas skirtas

maksimaliems išbandymams, nuotykiams, kuriuose būtina patirti įvairius seksualinius, emocinius pakilimus ir kryčius. Šiuolaikinis žmogus siekia suvartoti kuo daugiau, rasti kažką naują, geresnį.

1.2. Šeimos funkcijų kaita po skyrybų bei pasekmės

Šeima - savarankiškas bei nepriklausomas darinys, turintis nusistovėjusius santykius, raidos dėsningumus ir ypatumus. Tai maža bendruomenė, žmonių grupė, kurios pagrindas - santuoka ar kraujo ryšiais susieta giminystė, turinti savo pareigas ir atsakomybę. Narius sieja bendras gyvenamasis būstas, emociniai ryšiai, bendras namų ūkio tvarkymas. Ji turi atlikti funkcijas, kurios apima įvairias gyvenimo sritis. Tačiau šeima vystosi visuomenėje, kuri veikia šeimą. Visuomenės raida yra sudėtinga ir prieštaringa, todėl jos problemos atsispindi ir šeimos gyvenime (Bajoriūnas, 1997; Miškinis, 2003; Leliūgienė, 2003 ir kt.).

Funkcija – pareigos, paskirtis, veiklos sritis (Tarptautinių žodžių žodynas, 2002, 340 p.)

Anksčiau šeima atliko labai plačias – ir politines, ir ekonomines – funkcijas. Santuokomis, paveldėjimais buvo reguliuojamos ne tik politinės valstybių sienos bei įtakų sritys, bet ir valdomas turtas. Šeima buvo viena iš svarbiausių reguliuojančių visuomenės institucijų ir šiuo požiūriu ji buvo visuomenės pamatas. Šeimos sukūrimas anksčiau rėmėsi kitų žmonių, o ne sutuoktinių sutarimu. Vystantis visuomenei ar valstybei kito santuokos, pačios šeimos bei jos funkcijų supratimas (Jokubaitis ir kt., 2008; Grigas, 1995; Bajoriūnas, 1997).

Edukologijos mokslo atstovai (Jovaiša, 1993; Bajoriūnas, 1997) daugiausiai dėmesio skiria vaikų ugdymui šeimoje, todėl išskiria daugiau šeimos funkcijų, susijusių su vaikų ugdymu ir socializacija. Psichologams (Navaitis, 2002) rūpi poreikiai, susiję su šeimos narių psichine sveikata, todėl jie išskiria tas šeimos funkcijas, kurių geras atlikimas garantuoja šeimos narių psichinę sveikatą. Sociologai (Grigas, 1995; Giddens, 2005; Pruskus, 2004) į šeimos funkcijas labiau linkę žiūrėti iš visuomenės pozicijų, todėl jie išskiria tokias funkcijas, kurios rodo šeimos paskirtį visuomenės gyvenime (gyventojų reprodukcija, kultūros puoselėjimas, socializacija).

Visos šeimos funkcijų klasifikacijos šiek tiek skiriasi, bet jos turi ir bendru bruožu. Nustačius pagrindinį šeimos poreikių ypatumą, galima mėginti apibrėžti svarbiausius šeimoje tenkinamus poreikius. Manoma, jog svarbiausi šeimos poreikiai siejasi su ūkio tvarkymu, šeimos narų socializacija, jų emocijomis ir dvasiniu bendravimu, socialine parama, sutuoktiniu seksualiniu – erotiniu gyvenimu. Visuotinai pripažįstamos šios šeimos funkcijos:

1. Reprodukcinė – seksualinė. Žmonijos giminė ligi šiol beveik visada buvo pratęsiama

šeimoje. Sveikas seksualinis gyvenimas yra sutuoktinių asmeninės saviraiškos dalis, praturtinanti juos, teikianti daug malonių emocijų, mažinanti nervinę įtampą, išskleidanti rūpesčius, stiprinanti draugystės, saugumo jausmą.

2. Ekonominė – ūkinė. Materialinių poreikių tenkinimas: maisto, būsto, pragyvenimo lygio. Apsirūpindami materialinėmis gėrybėmis, šeimos nariai užtikrina savo ir visos šeimos sveikatą, sudaro galimybes relaksacijai po sunkių fizinių krūvių ir emocijų išgyvenimų. Geresnė šeimos materialinė padėtis bei geresnės buitinės gyvenimo sąlygos leidžia tėvams sudaryti geresnes sąlygas savo vaikų mokymuisi bei lavinimuisi. Ir patys tėvai, gerai materialiai apsirūpinę, gali geriau tenkinti savo dvasinius bei kultūrinius poreikius.

3. Vaikų ugdymo bei socializavimo. Anot J. Uzdilos (1993), šeimoje slypi didžiulės asmenybės ugdymo galimybės. Žmogaus ugdymas šeimoje nėra vien nuolatinis rūpinimasis juo, nėra vien jo globojimas. Ugdyti – tai skatinti ir reikalauti. Šeimoje atsispindi visuomenės gyvenimas, nes tėvai yra visuomenės gyvenimo dalyviai. Bendraudami su tėvais, broliais ir seserimis, vaikai pamažu pažįsta visuomenę, mokosi funkcionuoti joje kaip visavertės asmenybės. Asmens tapsmo visuomenine asmenybe procesas jokioje kitoje aplinkoje negali vykti taip sklandžiai, kaip šeimoje, nes šeimoje vaiko socializacijos procesą lemia artimiausi jam žmonės – tėvai.

V. Ivanauskienė (2003) ypatingai išskiria šiuolaikinėje šeimoje bendravimo funkcijos svarbą, kuri pasireiškia komunikatyvine veikla: gyvenimiškos patirties dalijimusi, keitimusi informacija, šeimos bei visuomenės problemų aptarimu. Tarp kitų šeimos bendravimo elementų paminėtini šie: bendrų sprendimų priėmimas, geranoriškos atmosferos šeimoje kūrimas, darnesnių tarpusavio santykių plėtra. Suaugusiųjų meilė, rūpinimasis ir dėmesys suteikia šeimoje augančiam vaikui emocinę pusiausvyrą, padeda save labiau vertinti, o emocinio bendravimo stoka, silpni šeimos narių emociniai ryšiai sukelia vaikų neurozes, baimes, nepasitikėjimą savimi ir kitais.

Nusistovėję vaidmenys, šeimoje vyravusi santvarka po skyrybų keičiasi, kinta ir šeimos funkcijos. Besikeičiančios šeimos funkcijos apibūdinamos „autoriteto žlugimo“, „dezintegracijos“ (šeimyninių santykių atskyrimo nuo visuomenės tikslų) ir „dezorganizacijos“ (šeimos suirimo, socialinių rolių struktūros žlugimo, kai narys ar keletas narių neatlieka savo specifinių rolių) sąvokomis (Grigas, 1995; Rupšienė, 2001). Tokiais atvejais galima kalbėti apie funkcinis šeimos sutrikimus arba disfunkcijas, kai prastai atliekama viena ar kelios funkcijos. Šeimos funkcionalumą trikdo šios priežastys (Rupšienė, 2001):

- **išorinės** (ekonominės krizės, stichinės nelaimės).
- **vidinės** (su šeimos krizėmis ir šeimos narių gyvenimo būdu susijusios priežastys, pavyzdžiui, ilgalaikis išsiskyrimas, skyrybos, mirtis, sunki liga, vieno iš sutuoktinių sunkus charakteris).

Šeimos gebėjimą išgyventi skyrybas ir toliau atlikti savo funkcijas lemia ne tik šeimos

narių igūdžiai sprendžiant problemas, bet ir makrosistema: moterų ekonominė nelygybė, visuomenės puoselėjamas dviejų tėvų šeimos modelis, neformalios ir formalios paramos tarnybos (Berns,2009; Meilius, 2007; Rupšienė, 2001).

Šeimos deinstitutionalizacija, negali neveikti tėvystės sampratos. Greta kitų šeimos funkcijų reikšmingiausia vieta tenka reprodukinei funkcijai. Būtent per ją šeima, jos egzistavimas savotiškai „materializuojamas“ sutuoktinių palikuonyse, kuriems, be kita ko, perduodamas ir Lietuvos Respublikos Konstitucijoje minimas palikimas – materialinės, dvasinės, etinės, moralinės vertybės bei tradicijos. Šeimos ir santuokos sampratos modifikavimą skatina ne tik noras užtikrinti suaugusiųjų teises, bet neretai tai tiesiog įgeidžių, nuosekliai nepagrįstų jokiomis atsakomosiomis pareigomis vaikams, tenkinimas. Tuo tarpu vaikų teisės dažniausiai lieka neįvertintos ar net nepastebėtos. (Meilius, 2007; Pruskus, 2004). Reprodukcinės – seksualinės funkcijos šeima po skyrybų nebeatlieka, todėl jos detaliau neaptarinėsime.

Ekonominė – ūkinė funkcija po skyrybų. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso trečiojoje knygoje teigiama: „Vaikų, gimusių nesusituokusiems tėvams, ir vaikų gimusių susituokusiems tėvams, teisės yra lygios“. Mūsų šalies įstatymuose yra numatytos specialios nepilnose šeimose augančių vaikų ekonominės apsaugos priemonės (pvz., teisė gauti našlaičių pensiją mirus vienam iš tėvų, tėvai privalo materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus nutraukus santuoką), taip pat padidintas neapmokestinamas minimumas be sutuoktinio vaikus auginantiems asmenims. Nepaisant šių priemonių (taip pat kitų valstybės teikiamų socialinių išmokų ir lengvatų), atlikti skurdo tyrimai rodo, kad vienišų motinų šeimos daug dažniau priskiriamos neturtingųjų ar net skurstančiųjų kategorijai (Lazutka, 1999). Vienišos motinos šeima, priklauso tokiai šeimų kategorijai, kurioje vieniša mama gyvena su vienu ar keliais nepilnamečiais vaikais ir visiškai atsako už jų auklėjimą ir globa. Tokių šeimų esama visame pasaulyje. Nepilnų šeimų, kuriose su vaikais gyvena tik vienas iš tėvų, pastaruoju metu Lietuvoje yra 12,7 proc. (Vaitkevičius, 1999; Lamontagne, 1999).

Skyrybos ypač prisideda prie socialinės nelygybės reprodukcijos tuo atveju, jei vaikai po skyrybų lieka gyventi su motina. Vidutinis moterų darbo užmokestis Lietuvoje mažesnis nei vyrų. Moterimis sunkiau susirasti darbą ir užtikrinti gyvenimo kokybę, laiduojančią aukštesnes vaikų išsilavinimo galimybes (papildomas mokamas vaikų mokymas, mokama užklasinė veikla, ruošimas aukštajai mokyklai) (Lazutka, 1999; Vaitkevičius, 1999; Lamontagne, 1999).

Lietuvos statistikos metraštis (2010) pateikia tokius duomenis, apie vienišų tėvų namų ūkius. Jeigu šeimoje yra du suaugę ir vienas arba daugiau vaikų, tai disponuojamųjų pajamų dalis, skiriama būstui išlaikyti sudaro 13,3% visų pajamų, tuo tarpu šeimoje, kurioje vienas suaugęs asmuo ir vaikai, disponuojamųjų pajamų dalis, skiriama būstui išlaikyti sudaro 19,3% visų pajamų. Net 55% vienišų tėvų su vaikais sako, kad išlaidų būstui išlaikyti našta yra labai didelė, tuo tarpu šeimoje, kurioje yra du suaugę ir vienas arba daugiau vaikų, taip pasisako 36%.

1 lentelė. Asmenų pasiskirstymas pagal ekonominių sunkumų, su kuriais susiduria namų ūkis, skaičių.

	Išvardytų sunkumų nėra	Namų ūkis dėl pinigų stokos negali laiku sumokėti būsto nuomos, komunalinių mokesčių, būsto ar kitų paskolų, kredito įmokų	Namų ūkis neturi galimybės praleisti bent savaitę atostogų ne namuose	Namų ūkis negali sau leisti pakankamai šildyti būsto	Namų ūkis negali sau leisti bent kas antrą dieną valgyti mėsos, žuvies ar analogiško vegetariško maisto	Namų ūkis negalėtų apmokėti nenumatytų išlaidų iš savo lėšų 2009 m–570Lt
Vienas suaugęs asmuo su vienu ar daugiau vaikų	17	21	25	17	13	6
Du suaugę asmenys su dviem vaikais	41	23	16	12	5	2

(Išreikšta procentais)

Be išorinės socialinės paramos, dvigubai padidėja globos teises turinčio tėvo atsakomybė. Vieniša motina (arba tėvas) atsako už šeimos gerovę, vaikų auklėjimą, namų priežiūrą. Motiną ar tėvą paprastai slegia didelis stresas, nuovargis todėl dėmesys vaikams sumažėja. Vaikus gali užgriūti didesnė atsakomybė, savarankiškumo prievolė. Duomenų analizė (Lamontagne, 1999) parodė, kad vienišos motinos, palyginti su motinomis gyvenančiomis stabiliose šeimose, jaučiasi labiau izoliuotos, mažiau patenkintos savo socialiniu gyvenimu. Daugiau vienišų išgyvena psichologinį stresą ir laiko save neturtingomis. Taip pat buvo įrodyta, kad vienišų motinų sveikatos būklė tiesiogiai priklauso nuo finansinės situacijos stabilumo (kadangi daugumos jų pajamos nėra visiškai stabilios) ir socialinės pagalbos šaltinių, kuriais jos gali remtis. (Lamontagne, 1999; Litvinienė, 2002; Berns, 2009).

Vaikų ugdymo bei socializavimo funkcija po skyrybų. Po skyrybų pasikeičia ne tik ekonominė šeimos padėtis, keičiasi vartojimo įpročiai, dažnai ir gyvenamoji vieta, pasikeičia ir atsakomybės pasiskirstymas šeimoje. Iki skyrybų galbūt autoritetu buvo tėvas, gal abu tėvai, o po skyrybų globos teises gavęs tėvas ar motina prisiima kasdienę atsakomybę už vaikus. Skyrium nuo šeimos gyvenančiam tėvui jau nebėra galimybės dalyvauti kasdieniniuose sprendimuose (Berns, 2009).

Viena iš šeimos funkcijų yra vaiko asmeninių poreikių patenkinimo užtikrinimas, kuris yra tiesiogiai susijęs su vaiko galimybėmis atlikti savo amžiaus tarpsniui būdingas raidos užduotis. Mokyklinio amžiaus vaikams mokymasis ir santykių su bendraamžiais kūrimas gali būti vertinama kaip pagrindinės jų amžiaus tarpsnio raidos užduotys. Vaiko priežiūra išsituokusių šeimose paprastai perkeliama vienam iš tėvų (kartais net kitiems asmenims). Tokie pasikeitimai gali laikinai arba ilgam laikui sutrikdyti būtinųjų vaiko poreikių tenkinimą. Nesulaukus pakankamai rūpesčio ir dėmesio, gali pablogėti vaiko elgesys, atsirasti sunkumų bendraujant su bendraamžiais ir suaugusiais, iškilti mokymosi problemų (Vaitkevičius, 1995; Giedraitytė, 2010).

Labai svarbu, kad šeimoje ir po skyrybų būtų bendraujama. Šiltas, jautrus bendravimas suteikia vaikui saugumo jausmą, padeda lengviau socializuotis visuomenėje. Z.Bajoriūnas (1997) išskiria tokias komunikacijos šeimoje rūšis:

1. *Efektyvi*. Jos metu perteikiama informacija iš esmės yra emocinga.
2. *Instrumentinė*. Perduodama informacija susijusi su smulkiais šeimos gyvenimo detalėmis – užduotimis.
3. *Neutrali*. Informacija ir jos perteikimas nesusijęs su instrumentinio gyvenimo procesu.

Vaiko dorinio vystymosi nepilnoje šeimoje problemos daugiausia susijusios su psichine vieno iš tėvų, su kuriuo jie lieka gyventi, sveikata, negu su pačiu skyrybų faktu arba gyvenimu šeimoje su vienu gimdytoju. Nepilnoje šeimoje visos funkcijos dažniausiai gula ant motinos pečių. Priversta pasitikėti savo jėgomis, jausdama vienišumą, ji dažnai reikalauja iš vaikų didelio paklusnumo, mažiau galvoja apie jų emocinį pasitenkinimą. Kitos, augindamos vaiką be tėvo, jam perteikia visą savo meilę, švelnumą, pernelyg jį globoja. Globos, švelnumo perteklius, jo aktyvumo, savarankiškumo ribojimas gali išugdyti vaiko pasyvumą arba sukelti jo pasipriešinimą. Tėvystės ir motinystės poreikių disfunkcija gali pasireikšti ir priešingu tėvų elgesio modeliu – vaiko atstūmimu, apleistumu. Tėvai, ištikti streso, nesugeba jam suteikti meilės ir šilumos. Taip elgtis gali ir tėvai, kuriems krizės metu nepadedą draugai, šeima ir kaimynai, savo pyktį jie dažniausiai išlieja ant vaikų. Dėl tokios socialinės izoliacijos apie vaiko žalojimą šeimoje nepranešama socialinėms tarnyboms. Abiem atvejais vaiko problemos yra visos šeimos problemų išraiška (Navaitis, 2002; Berns, 2009; Litvinienė, 2002).

Specialūs fiziologijos tyrimai rodo (Ruzgienė, 2005), kad net nežymiai pasikeitus įprastinėms gyvenimo sąlygoms, pasikeičia vaikų elgesys. Atsiradę nauji dirgikliai žadina neigiamą vaiko reakciją. A.Giddens (2005) akcentuoja rutinos svarbą asmenybės vystymuisi, o tėvų skyrybos, gali būti traktuojamos, kaip visiškas rutinos išnykimas. Vaikui, paaugliui, o taip pat ir su jais likusiam vienam iš tėvų rutinos nebuvimas arba sutrikimas sugriauna įprastą bendravimą, sukelia agresiją. Tėvams, kurie gyvena atskirai nuo vaiko, atlikti savo funkcijas gali trukdyti emociniai sunkumai. Ypač jei gyvenant santuokoje santykiai buvo orientuoti į vaiką. Rutinos stygius trukdo ne tik vaikui, bet ir tėvams (Kruk, 2001).

Šeimą palikęs vienas iš tėvų turi juridinę teisę susitikinėti su vaiku. Būna, kad susitikinėdamas su vaiku poilsio dienomis, tėvas suteikia tiek pramogų, kad vaikas nekantriai laukia naujų susitikimų. Likęs namuose sutuoktinis siejamas tik su pareigomis ir prievolėmis, dažnai ir nepritekliais. Visai kita situacija, kai tėvas vaiką pasiima ilgesniam laikotarpiui. Tada neįmanoma visą laiką tik pramogauti, reikia prižiūrėti vaiką, neapsieinama be pastabų bei reikalavimų (Litvinienė, 2002). Visa tai keičia vaiko gyvenimo rutiną, nusistovėjusį santykių modelį. Todėl su vaiku likęs vienas iš tėvų turėtų stengti, kad kuo mažiau keistųsi gyvenimas šeimoje. Kad vaikas

tiksliai žinotų, kas galima, o kas ne. Likęs su vaiku sutuoktinis turi suprasti, kad skaudu ir sunku ne tik jam vienam, bet ir vaikui. Stabilumas šeimoje (nors ir nebe tokioje kaip buvo anksčiau) yra vaiko saugumo garantas (Lamontagne, 1999)

Visos šeimos funkcijų klasifikacijos šiek tik skiriasi, bet jos turi ir bendru bruožu. Nustačius pagrindinį šeimos poreikių ypatumą, galima išskirti tokias pagrindines šeimos funkcijas: reprodukcinė – seksualinė, ekonominė – ūkinė, vaikų ugdymo bei socializavimo. Viena iš pagrindinių tėvų funkcijų yra vaiko asmeninių poreikių patenkinimo užtikrinimas, kuris yra tiesiogiai susijęs su vaiko galimybėmis atlikti savo amžiaus tarpsniui būdingas raidos užduotis.

Po skyrybų pasikeičia ne tik ekonominė šeimos padėtis, keičiasi vartojimo įpročiai, pasikeičia ir atsakomybės pasiskirstymas šeimoje. Iki skyrybų galbūt autoritetais buvo abu tėvai, o po skyrybų kartu su vaiku gyvenantis tėvas ar motina vienas prisiima kasdienę atsakomybę už vaikus. Skyrium gyvenančiam tėvui jau nebėra galimybės dalyvauti kasdieniniuose sprendimuose.

1.2.1. Skyrybų pasekmės vaikams bei jų prevencija

Nėra abejonės, kad tėvų skyrybos – vienas iš skausmingiausių išgyvenimų, su kuriais gali susidurti vaikas. Svarbu neapsunkinti vaiko išgyvenimų, kai skiriasi jo tėvai, o padėti ir palaikyti jį šiuo sunkiu metu.

Dažniausiai kalbame apie skyrybų dviejų lygių poveikį vaikui — trumpalaikį ir ilgalaikį. Trumpalaikis poveikis būdingas visiems vaikams ir gali užtrukti iki pusės metų. Šį laikotarpį galime apibūdinti krizės modelio terminu. Po tėvų skyrybų vaikai turi prisitaikyti prie stresų, susijusių su tėvų išsiskyrimu, konfliktais, įveikti praradimą, netikrumą. Kalbėdami apie ilgalaikį psichologinį poveikį vaiko prisitaikymui, turime galvoje, kad jis trunka ilgą laiką, bet gali pasireikšti ir po tam tikro laiko (Dovydaitienė, 2003). Iš vaikų tikimasi, kad jie sugebės prisitaikyti prie milžiniško ir jiems nepriimtino, nesuvokiamo pasikeitimo. Kartais būdami jau suaugę, vaikai liūdi ir vis tebepyksta, kad tėvai taip menkai tuo metu juos palaikė. Išgyvenantys smurtą šeimoje nesugeba susieti smurto fakto ir tėvų apsisprendimo skirtis. Dažnai jie nusprendžia, kad vyro ir moters ryšiai iš esmės yra trapūs, gali bet kada nutrūkti, kaip ir tėvystė bei motinystė yra nepatikima, galinti bet kada dingti (Dovydaitienė, 2003; Butvilas, 2005; Peretti, 1992; Bajoriunas, 1997;)

Visi vaikai išgyvena tėvų skyrybas. Bet yra tam tikri lemiami veiksniai, kurie sustiprina ar susilpnina skyrybų padarytą poveikį.

Amžiaus veiksnys. Skyrybų poveikio stiprumas, išgyvenimai priklauso nuo vaiko amžiaus. Problematiški vaikai ar vaikai, kurie linkę nusikalsti, labai dažnai būna ir iš išsiskyrusių šeimų, kuriose auga be tėčio. Tėvo praradimas per skyrybas vaiką paveikia bet kuriame jo vaikystės

amžiuje, bet labiausiai praradimas jį paveikia jau pačiame gale jo ikimokyklinio amžiaus (Peretti, 1992). Tėvo praradimas šiuo laikotarpiu atrodo turi didžiausią įtaką slopinant socialinę ir emocinę vystymąsi. Ikimokyklinukai yra labiau pažeidžiami tuo, jog jų gebėjimas suprasti tėvų emocinius sunkumus menkas. Kai kurie vaikai dėl santuokos žlugimo kaltina save. Juk dažnai tėvai susibara būtent svarstydami vaiko auklėjimo klausimus, judriam sūnui išlieja tarpusavyje susikaupusią įtampą. Vaikai pastebi, kad jų elgesys sukelia tėvų konfliktus, ir mano, kad jei jie būtų buvę geresni, tėvai vis dar gyventų kartu. Šis klaidingas įsitikinimas — savęs kaltinimas — turi bene labiausiai žalojančias pasekmes (Bajoriunas, 1997; Dovydaitienė, 2003; Berns, 2009; Butvilas, 2005)

Ikimokyklinuko elgesyje skyrybų metu dažnai pasireiškia bailumas, nemiga, išgąstis, vaikas gali tarsi sumažėti: grįžti į tuos laikus kai mama ir tėtis dar buvo kartu. Šio amžiaus vaikai skyrybų poveikį jaučia ilgiau nei vyresni. Mažesni vaikai tampa labiau priklausomi, agresyvesni, verksmingesni, ne tokie švelnūs ir paklusnūs kaip vaikai iš darnių šeimų. Kita vertus, kuo mažesnis vaikas, tuo mažiau konfliktų jis prisimena, jam nereikia pratintis prie pasikeitusio šeimos modelio, jis įpranta gyventi su mama. Be to, jaunesni vaikai lengviau prisitaiko prie tėvų naujų partnerių (Dovydaitienė, 2003; Butvilas, 2005; Peretti, 1992)

Ikimokyklinio amžiaus periodu vaiko asmenybės vystymasis ypatingai reikšmingas tuo, kad yra didelis prisirišimas prie tos pačios lyties tėvo. Jei tėvai išsiskyrę, vaiko savęs suvokimas gali pasikeisti ir tai gali stipriai nulemti vaiko asmenybės vystymąsi ateityje. Labiausiai pažeidžiami berniukai (gyvenantys tik su mama), todėl kad jie praranda savo susitapatinimą su tėvu ir tai gali įtakoti jo stipresnį susitapatinimą su mama (Peretti, 1992).

Tyrimai parodė (Butvilas, 2006), jog nemaža dalis skyrybas patyrusių pradinių klasių mokinių nurodo nemėgstantys bendrauti su kitais klasės vaikais. Vaikai patyrę tėvų skyrybas prasčiau vertina savo statusą klasėje. Vadinasi, šią netektį patyrę vaikai yra uždaresni. Anot M. Dovydaitienės (2001), G. Navaičio (2001), tėvų skyrybas patyrę vaikai sunkiau įveikia bendraklasių agresyvių elgesį ir yra ne tik emociškai, bet ir fiziškai labiau pažeidžiami.

Mokyklinio amžiaus vaikams tėvų skyrybos sukelia liūdesį, baimę, atsiribojimo jausmą, pyktį. Labai dažnai pablogėja mokymosi rezultatai, nes būna sunku sutelkti dėmesį mokyklinėms užduotims atlikti. Kartais vaikai pradeda vagiliauti, meluoti.

Paaugliai dėl tėvų skyrybų save kaltina mažiau, bet jie jaučia apmaudą. Šio amžiaus vaikai jau gali aiškiai suvokti, kas vyksta tarp tėvų, ir paprastai būna labai kritiški, pikti, nenuspėjami.

Tačiau net ir jau beveik suaugusius paauglius tėvų skyrybos labai sužeidžia emociškai. Vaikai jaučiasi vieniši, kartais atsiriboja nuo draugų bei mėgstamos veiklos. Taip pat jie dažnai subręsta anksčiau už bendraamžius iš neprobleminių šeimų ir jaudinasi dėl visai nevaikiškų dalykų, pavyzdžiui, finansinės šeimos padėties. Apskritai tokia patirtis kaip tėvų skyrybos sukelia daug sumaišties formuojantis vaikų požiūriui į meilę, santuoką, šeimą. 17- 18 metų jaunuoliams išryškėja

pasaulėžiūros skurdumas, egocentiškumas, polinkis į alkoholizmą. Jie dažnai tampa lojalumo siekiančių tėvų marionetėmis. Dažnai paaugliai už tai pyksta, nes abu tėvus myli vienodai. Tačiau paauglystėje yra ir didesnė galimybė suprasti savo tėvus, vadinasi, įveikti skyrybų sukeltus sunkumus. Paaugliai geriau supranta atsakomybę, geriau įveikia stresą ir ekonominius pasikeitimus, naujus vaidmenis šeimoje (Dovydaitienė 2003; Berns,2009).

Tėvų skyrybas patyrusioje šeimoje išryškėja dar viena problema – paauglio tapatumo raidos vystymasis. Tiek mergaičių, tiek berniukų tapatumo formavimosi sėkmė priklauso nuo santykių šeimoje, kurioje svarbi tėvo įtaka (jo poveikis yra svarbus individualumui), todėl jo nebuvimas ankstyvose raidos stadijose susijęs su žemu tapatumo lygiu. Tėvo ir sūnaus ryšys yra svarbus berniuko tapatumui ir visi šeimos ryšiai yra svarbūs mergaitės tapatumui, todėl skyrybas patyrę paaugliai turi nepakankamą identifikacijos su tėvais pamatą, o tai sukelia tapatumo raidos problemas. Jos jiems užkerta kelią asmeniškai pasirinkti norimus tikslus bei vertybes, jie jas pasisavina iš tėvų ar kitų autoritetinių asmenų ir siekia būti tokiais, kokius juos nori matyti aplinkiniai. Dar paaugliai dažnai anksti „išeina į gyvenimą“ gerai jam dar nepasiruošę, anksti patiria nerimą ir skausmą (Vaičiulienė, 1999).

Lyties veiksnys. R.M.Berns (2009) teigia, kad skyrybų poveikio stiprumas priklauso ir nuo lyties. Sakydama, kad berniukus skyrybos paveikia stipriau, motyvuoja tuo, jog mergaitės daugiau sulaukia pagalbos iš aplinkinių (tėvų, mokytojų, bendraamžių ir kt.). Tuo tarpu berniukai yra linkę skriausti kitus ir užsidaryti savyje. Tuo tarpu O.Peretti (1992)teigia priešingai, kad daugiau dėmesio sulaukia berniukai, kurie jo išsikovoja agresyvesniu elgesiu.

Berniukai ypač kenčia netekę tėvo, nes jis yra vyriškumo, valios ir jėgos etalonas. Šeimose be tėvo berniukai gali „sumoteriškėti“, tai ypač aktualu vienalytėse šeimose. Bet tėvas reikalingas ir mergaitėms, nes nesant jo, mergaičių „vyro idealas“ būna blankus, neišsivaizduojamas, ji netenka galimybės susipažinti su specifinėmis vyro savybėmis (Litvinienė, 2002; Peretti, 1992).

Mergaitės iš išsiskyrusių šeimų paauglystėje anksčiau pradeda lytinį gyvenimą, tokie berniukai ir mergaitės dažniau vartoja alkoholį ir narkotikus. Jų paauglystė gerokai užsitęsia, jie nuolat kovoja su savo ‘likimu’, įsitikinę, kad ir jiems gyvenime šeimos ryšiai bus nesėkmingi.

Viena iš svarbiausių sąlygų norint padėti vaikui - *kalbėtis su vaiku ir laiku jam pranešti apie skyrybas*. Būtų gerai, jei kalbant su vaikais visa šeima susirinktų kartu. Partneriai nekaltintų vienas kito, o deramai ir vaikui suprantamai paaiškintų skyrybų priežastis. Apie grėšiančias skyrybas reikia pranešti vaikui dar iki to laiko kol jos tikrai įvyks. Tada vaikas turės laiko apgalvoti skaudžią žinią, įveikti pirmąjį šoką ir pasikalbėti su kiekvienu iš tėvų apie tai ką jam reiškia skyrybos. Bet sutuoktiniai turi būti tvirtai apsisprendę skirtis, jei dar abejoja, vaikams to nereikėtų žinoti, nes sukels tik bereikalingą nerimą (Dovydaitienė,2003; Šeimos krizių prevencija, 2008).

Vaiko emocinė raiška skyrybų metu. Nepriklausomai dėl ko ir kaip skiriasi tėvai, vaikai išgyvena neigiamus jausmus. Viena iš reakcijų į stresinę situaciją yra neigimas. Neigimas trukdo išreikšti ir įveikti tikrąsias emocijas, tačiau neigimas sumažina skausmą ir leidžia vaikui palengva prisitaikyti prie traumos. Dažnai vaikai elgiasi taip, lyg nieko nebūtų atsitikę, fantazuoja apie laimingą šeimą.

Liūdesys. Skyrybų metu vaikai praranda ypatingą patirtį ir apsaugą, vadinamą „šeima“. Nors realiai skyrybų metu vaikas tėvų nepraranda, tačiau reaguoja kaip į netektį. Gedintis vaikas nuolatos grįžta mintimis prie išėjusio tėvo. Šiuo laikotarpiu vaikas dažniausiai pasitraukia, pabėga į fantazijų pasaulį, tačiau tai nėra emocinis sutrikimas, tai – aktyvus gedėjimas. Kai kuriems vaikams būdingos psichosomatinės reakcijos – pilvo, galvos skausmai, pykinimas ir pan. (Kurienė, 2000; Peretti, 1992). Kartais didžiule problema tampa tai, kad dauguma stengiasi sutramdyti liūdesį, skausmingus ar neigiamus jausmus. Ypač tėvai. Jausmų nereikia valdyti. Reikia vaikui paaiškinti, kad nieko blogo liūdėti, kad jo jausmai yra priimtini ir teisėti tokioje situacijoje (James, 2007).

Labiausiai skyrybos žaloja vaikus, dėl kurių globos tėvai kaunasi, kai vaikai yra padaromi keršto įrankiu. Tėvai būna taip įsijautę į savo nuoskaudas, problemas, jog net nepastebi, kokią įtaką daro jų pykčiai vaikui (Berns, 2009). Jokiu būdu negalima manipuliuoti vaiku ir naudotis kaip priemone atkeršyti partneriui. Daugelis vaikų trokšta artimų ir stabilių santykių su abiem tėvais ir myli juos abu vienodai. Geriausia, ką galima padaryti, - tai pripažinti vaiko teisę jausti ypatingus jausmus buvusiam partneriui. Leisti vaikui mylėti ir jaustis mylimam abiejų tėvų (Dovydaitienė, 2003; Šeimos krizių prevencija, 2008; Kurienė, 2000).

Baimė. Tai neaiškumas dėl ateities. Dažnai vaikai bijo netekti ne tik tėvo, bet kad ir mama paliks. Baimės priežastis yra įsitikinimas, kad jei galėjo palikti vienas iš tėvų, tai gali palikti ir kitas. Vaikai dažnai skyrybas supranta taip, lyg ne tėvai vienas kitą palieka, bet jį (Peretti, 1992). T. Butvilo (2008) atlikti tyrimai parodė, jog nuolat baimę išgyvenantys vaikai nesutelkia dėmesio mokykloje, klaidingai interpretuoja nugirstas replikas ir t.t. Kalbant su vaiku apie skyrybas, svarbu pabrėžti, kad santuokos partneriai gali išsiskirti, tačiau tėvai negali išsiskirti su vaiku. Svarbu, jog tėvai įtikintų vaiką, kad jie visada myli ir mylės savo vaikus (Dovydaitienė, 2003).

Pyktis. Po skyrybų vaikai jaučiasi palikti, tai jiems kelia pyktį. Pyktį gali kelti ir tai, kad tėvai dažniausiai užsiėmę savimi ir mažiesiems rečiau rodo savo meilę. Dažnai priešiškus vaiko jausmus sukelia pačių tėvų pyktis, nes tėvo ar motinos nepasitenkinimas buvusiu sutuoktiniu gali nejučia nukrypti į vaiką (Dovydaitienė, 2003; Richardson, 1999). Vaikas savo pyktį gali išreikšti arba slopinti. Tikėtina, jog slopinamas pyktis peraugs į įniršį ir prasivers netikėčiausiose situacijose. Netikėtai prasiversiu pykčiui kai kurie vaikai net neprisimena tik ką buvusių įvykių. Atviras pykčio demonstravimas būdingas paaugliams. Tai gali pasireikšti agresijos protrūkiais, iššaukiančia išvaizda, delinkventinio elgesio apraiškomis (Dovydaitienė, 2003; Kurienė, 2000).

Kaltė. Po skyrybų vaikai jaučiasi kalti, kad kažką padarė ne taip. Mažyliai dažnai nežino arba nesupranta tikrųjų skyrybų priežasčių. Tai gali būti susieta su tėvų nesutarimais dėl vaikų auklėjimo ir priežiūros. Kartais vaikai sąmoningai blogai elgiasi, kad patvirtintų savo įsitikinimus. Kai kurie tėvai atvirai kaltina vaikus, kad jie prisidėjo prie šeimos iširimui (Dovydaitytė, 2003; Kurienė, 2000). Dažnai berniukai ir mergaitės tiki, kad tėtis buvo visų svarbių sprendimų vykdytojas, stiprus, labiau organizuotas lyginant su mama. Tėvo nebuvimas namie ir dažnai tampa vaiku nepasitikėjimo savimi šaltiniu. Vaikai tampa mažiau pasitikintys savo jėgomis, sugebėjimais. Kai kurie berniukai pradeda elgtis labai mergaitiškai. Jiems labiausiai trūksta pasitikėjimo savimi, vyriškos pusės. Tai kad vaikai jaučiasi esą blogi ir kalti dėl tėvų skyrybų ir priveda prie visiško nepasitikėjimo savimi (Peretti, 1992; Dovydaitytė, 2003; Litvinienė, 2002).

Svarbu nesužadinti vaiko kaltės jausmo ir užtikrinti, kad jis tikrai savo elgesiu nesukėlė skyrybų. Būtina pabrėžti, jog vaikai nekalti dėl tėvų santykių, kad jie neprisidėjo prie įvykių šeimoje. Svarbu nesužadinti vaikui vilčių, kad šeima susitaikys ir nežadėti to ko negalės išpildyti, nemeluokite, jog pokyčiai tik laikini ir greit viskas bus kaip buvę. Geras būdas sumažinti vaiko nerimą dėl ateities, praskaidrinti klaidingus įsivaizdavimus – pasikalbėti su juo apie kitus vaikus, kurių tėvai išsiskyrė (Butvilas, 2008; Berns, 2009, Dovydaitytė, 2003)

Svajonės apie šeimos sujungimą. Nors ne visada pripažįsta, kiekvienas vaikas svajoja apie šeimos susijungimą. Šios svajonės įgyja įvairias formas: nuo fantazijų iki šantažo. Dažniausiai tokios mintys dingsta, kai vaikas prisitaiko prie naujo gyvenimo (Dovydaitytė, 2003).

Tėvai dažnai daro klaidų po skyrybų ir užuot padėję vaikui adaptuoti prie naujų gyvenimo sąlygų, jas apsunkina:

1. Tėvai leisdami, kad skyrybų procese dalyvautų kiti šeimos nariai (pvz., močiutės, seneliai), kurie dažniausiai kritikuoja buvusio situotinio elgesį, kenkia vaikui: anksčiau apie tėtį arba mamą giminės kalbėjo teigiamai, mokė gerbti ir klausytis, o dabar bara įvairiais žodžiais — tai traumuoja bet kokio amžiaus vaiką (Dovydaitytė, 2003; Berns, 2009; Litvinienė, 2002).

2. Bandydami kompensuoti skyrybų padarytą žalą, palaikyti žodžiais, tėvai keičia įprastą auklėjimo sistemą, pradeda dažnai, arba, atvirkščiai, rečiau bausti arba per daug girti, gailėtis, griežtai neklausinėja apie pažymius mokykloje ir panašiai. Kad vaikai tinkamai elgtųsi, yra būtini susitarimai, tam tikros taisyklės šeimoje. Tačiau svarbu, kad taisyklės būtų aiškios, nekintamos ir teisingos. Vaikai turi žinoti taisykles, ir jos neturi keistis. Jei taisyklės tai egzistuoja, vaikas sutriks, jausis neužtikrintai ir galiausiai supyks. Vaikas piktinsis tėvais ir manys, kad su juo elgiamasi netinkamai. Taisyklės, kurias tėvai pateikia vaikams, turi būti teisingos, garbingos. Jų paskirtis yra padėti vaikui sužinoti, ką jis gali daryti ir ko negali. Kai vaikas žino taisykles, tačiau jų nepaiso, tėvai turi reaguoti tuoj pat, nuosekliai ir neižeidžiamai. Jeigu šeimoje vaikai žino leistino elgesio ribas, kalbamasi, kodėl yra svarbios vienokios ar kitokios ribos, vaikai supranta, kad tai susiję su jų

saugumu, ir atsakingai elgiasi tiek savo, tiek kitų atžvilgiu (Ustilaitė ir kt., 2007; Dovydaitienė, 2003).

3. Skyrybų procese dalyvaujantys tėvai dažnai ieško sąjungininkų. Didelė klaida kai vaikus bando mama ar tėtis nuteikti prieš savo antrąją pusę. Sunkių šeimai metu ypač svarbu, nors ir kaip sunku tai padaryti, išlaikyti šiltą, ramų bendravimą su vaikais ir kiek įmanoma su sutuoktiniu. Reiktų stengtis neparodyti nusivylimo, pykčio, susierzinimo, nepakantumo savo vaikams. Svarbu, kas vaikas jaustųsi mylimas, branginamas (Navaitis, 2002; Berns, 2009)

Skyrybų metu vaikai darosi pikti, nuolat bijo, kad tėvai juos apleis, jaučiasi kalti dėl to, kas vyksta. Daugumą skyrybų faktas užklumpa staiga, net jei svarstymai apie jas nėra slepiami.

Vaikai išgyvena stiprų netekties jausmą, jaučiasi įžeisti, patiria didelę nuoskaudą, kad paliko tėvas ar motina. Pažeidžiamas jų lojalumas. Jie dažnai jaučiasi bejėgiai, nes susiduria su dalykais, kurių negali kontroliuoti, smunka jų socialinis ekonominis statusas (apribojamos gyvenimo galimybės), taip pat jie patiria socialinę psichologinę žalą. Šie skirtingi ir intensyvūs jausmai užplūsta vaiką vienu metu. Todėl tėvai turėtų suteikti vaikui galimybę apie tai pasikalbėti, suteikti pagalbą atpažinti šiuos jausmus, įvardyti juos ir įveikti. Tik vieningos tėvų pastangos toliau vykdyti savo funkcijas gali padėti vaikui išgyventi skyrybas.

Tam, kad stresas po skyrybų, paliktų kuo mažiau skausmo vaiko gyvenime, labai svarbu laiku ir tinkamai reaguoti į vaiko poreikius, suteikti jam tinkamą pagalbą ir sušvelninti skyrybų pasekmes.

1.4. SOCIALINĖ PEDAGOGINĖ PAGALBA ŠEIMAI PO SKYRYBŲ

1.4.1. Socialinė bendruomenės pagalba išsituokusioms poroms bei jų vaikams

Dauguma žmonių savo gyvenimą pradeda šeimoje – pastoviausioje grupėje, kuriai jie priklauso. Šeima yra socialinio gyvenimo centras, ji individą sieja su kitomis socialinėmis grupėmis, ji vaikui perduoda pagrindines normas, vertybes. Šeimos jungiasi į bendruomenes, kurios taip pat turi didelę įtaką pozityviai socializacijai. Institucijos – mokykla, bažnyčia, neformalaus ugdymo įstaigos, nevyriausybinės organizacijos, žiniasklaida virtualioji aplinka – yra svarbūs socializacijos agentai kiekvienam asmeniui. Bendruomenė yra neatsiejamas žmonių socialinės jungties elementas, skatinantis socializaciją. Bendruomenė išnaudoja pagrindinius socializacijos mechanizmus (Kvieskienė, 2005; Berns, 2009). Tad asmuo, kuris vienas atsakingas už šeimą, turėtų puoselėti savo fizinę sveikatą, protinius gebėjimus bei neatsisakyti malonaus bendravimo, šiuo atveju ypač gali pasitarnauti šalia esančios bendruomenės: bažnyčios, mokyklos, rajono ir t.t., (Lamontagne

1999; Baršauskienė, 2001)

Dėl bendruomenės apibrėžimo kyla daug diskusijų, bet išskyrus esmines bendruomenės savybes, galime šį terminą apibrėžti taip:

- bendruomenė – betarpiška socialinė žmogaus gyvenimo ir darbo erdvė, kuri, lyginant su visuomene, yra mažesnė ir trumpiau gyvuojanti, tačiau jai būdingas didesnis konkrečių, su kasdienių gyvenimu susijusių vertybių bendrumas. Bendruomenė plačiąja prasme – tam tikra žmonių grupė, kuri siekia bendro tikslo. Šis tikslas, ypač artimiausiose bendruomenėse, glaudžiai siejasi su šeimos gyvenimu, nes yra susijęs su bendromis nuostatomis, gerovės kūrimu, savitarpio pagalba ir pan. Bendruomenė socialiniuose moksluose suprantama, kaip tapatybės ir bendrumo jausmas, kuris atsiranda priklausant tam tikrai vietai, organizacijai ar socialinei grupei. Mokslinėje ir praktinėje literatūroje dažniausiai nurodomi tokie bendruomenės pavyzdžiai: katalikų bendruomenė, mokyklos bendruomenė, miesto dalies bendruomenė ir t.t. Praktinėje kalboje bendruomenės terminas asocijuojasi su pozityvu, pavyzdžiui bendruomeniškumas, bendrumo jausmas (Kvieskienė, 2005; Legkauskas, 2008; Halder, 2002; Baršauskienė, 2001).

Žmonių bendravimo, tarpusavio santykių pobūdį lemia ir priklausymas grupei, bendrijai. Žmonės sieja gyvybiškai svarbūs santykiai. V. Baršauskienė (2001) išskiria tokius žmogaus priklausomybės ryšius:

1. bendravimas šeimoje;
2. mokslo ir darbo kolektyve;
3. tarp kaimynų ir bendruomenės narių.

Bendravimas, galimybė išsikalbėti, pasiguosti sudaro didžiąją *emocinės pagalbos* dalį. Dėl iširusios santuokos liūdimą dažniausiai visiškai nepriklausomai nuo to, ar sutuoktiniai santuokoje buvo nelaimingi ir nusivylę. K. Meilius (2007) akcentuoja, kad kuo ilgiau žmonės gyvena kartu, tuo ilgiau tęsiasi ir liūdesys, kylantis santuokai nutrūkus. Liūdesį kelia bendrų malonumų ir patirčių praradimas, taip pat prarastos viltys, sudėtos į santuokinį ryšį. Faktiškai dauguma žmonių skyrybų sukeltus jausmus vis dėlto išgyvena daugelį metų. Tai galutinai neišnyksta ir slenkant metams. Iširus santuokai, kiekvienas asmuo privalo sugrįžti prie savo ankstesnės patirties ir rasti kitus asmeninio savarankiškumo šaltinius, kad sugebėtų gyventi vienas ir pasinaudoti skyrybų suteikta proga. Patiriant skausmą, nerimą ir liūdesį, gyvenimas pareikalauja drąsos ir ryžto. Norint įveikti šiuos jausmus, reikia atkakliai grumtis su nesėkmėmis ir keisti iki tol suformuotus asmeninius charakterio bruožus ar įpročius (Meilius, 2007). Dažnai iširusių šeimų nariams reikalinga kitų pagalba, kad galėtų sėkmingai susidoroti su adaptacijos naujame gyvenime problemomis. Svarbu suvokti, jog išsiskyrimas bei skyrybos ir jų padariniai gali sukelti ilgalaikį nerimą ir psichologinius sutrikimus, bet sudaro ir galimybes bręsti emociškai, tapti kompetentingu ir išdidžiu, daug stipriau negu anksčiau susisaistyti intymiais ryšiais su kitais asmenimis. Tyrimai rodo, kad apie 30% moterų

po skyrybų praėjus keleriems metams jaučiasi geriau nei prieš skyrybas, panaši dalis jaučiasi taip pat. Svarbu yra pagalba, kurią gauna išsiskyrusi šeima (Jokubaitis ir kt., 2008).

Veiksmingą pagalbos organizavimą užtikrina bendras įvairių sričių specialistų darbas. Vienas iš svarbiausių socioedukacinės pagalbos teikimo būdų yra komandinis darbas, nes tik taip galima koordinuoti pavienių specialistų veiklą, optimaliau nustatyti socioedukacinės pagalbos poreikius, išplėsti tarpinstitucinį bendradarbiavimą.

Socialinės pagalbos teikimas – tai bendrų pastangų, palaikymo ir patarnavimo, teikiamų paviniams ugdytiniams ar jų grupėms sistema, kurios pagalba siekiama padėti jiems nugalėti ar palengvinti gyvenimo sunkumus, sustiprinti jų socialinį statusą ir pagerinti gyvenimo lygį, padėti adaptuotis visuomenėje, išvystyti asmenybės socialumą (Kučinskas 2000, 21 p.).

Bendruomenė, turėdama savo žmogiškuosius išteklius, vaidina svarbų vaidmenį asmens socialiniam įgalinimui: išsiaiškina ir padeda tenkinti gyvybinius poreikius, kai pats asmuo to nebepajėgia, atliepia lūkesčius, daro įtaką pokyčiams, lemia vertybinių nuostatų formavimąsi ir perimamumą. Bendruomenei priskiriamas socialinis bendradarbiavimas tarp atskirų sistemų, kuris skatina bendrumo dvasią ir bendruomeniškumo jausmus (Dirgėlienė, 2010). Ypač patartina vienišoms mamoms, kurios po skyrybų dažnai jaučiasi iškaudintos, patiria psichologinį stresą, kuo daugiau bendrauti, aiškiai išreikšti savo poreikius, susirasti bendraminčių, išmokti atleisti ir užsimiršti (Lamontagne 1999). Tokią pagalbą lengviausia gauti bendruomenėje.

V.Baršauskienė (2001) išskiria tokius pagalbos bendruomenėje būdus:

1. *natūralūs padėjėjai* – dažniausiai tai subrendę, draugiški žmonės, kurie yra turėję tokių pačių problemų. Tokie žmonės daug dirba ir optimistiškai žiūri į kitų žmonių galimybę pasikeisti dvasiškai. Šie bendruomenės savanoriai yra verti pasitikėjimo, moka išsaugoti paslaptis ir linke visada padėti. Skyrybas patyrę asmenys privalo tobulinti ar bent išsaugoti ryšius su savo šeima, draugais ar kitais žmonėmis, kuriais galima pasitikėti (Lamontagne, 1999; Gvaldaitė, 2010; Kočiūnas, 1998)

2. *pagalbos sau grupės* - gali būti traktuojamos kaip natūralios pagalbos sistemos dalis.

Anot Kočiūno (1998), savipagalbos grupės – tai įvairių problemų sprendimo būdas, pagrįstas asmeninės patirties dalijimusi. Grupės gali būti naudingos kuriant santykius su kitais, kai individo izoliacija gali tapti lemtinga socialine problema. Priklausymas grupei naudingas skatinant saviugdą, savęs pažinimą. Tokių grupių pavyzdžiai gali būti anoniminių alkoholikų grupės, gyvenimo pokyčius patyrusių asmenų (pvz., skyrybas) grupės ir t.t. (Gvaldaitė, 2010; Baršauskienė, 2001; Lamontagne, 1999). Vienišiemis tėvams labai svarbu susirasti bendraminčių, bendrą patirtį turinčių žmonių, su kuriais jie galėtų pasitarti, pasidalyti savo džiaugsmiais ir problemomis.

Gvaldaitė, (2010) nurodo, kad grupės procesas socialiai pažeistam, sunkumus patiriančiam žmogui gal būti naudingas šiais aspektais:

1. grupė gali suteikti asmeniui viltį;
2. grupė gali parodyti, kad asmuo nėra vienas su savo problema;
3. grupėje galima gauti naudingos informacijos, patarimų;
4. grupėje asmuo gali ne tik imti, bet ir duoti, t. y. asmeninė patirtis, išvalgos, užuojauta ar supratimas gali būti didelė parama šalia esančiam;
5. teigiami santykiai grupėje gali koreguoti jos narių neigiamas patirtis kitoje aplinkoje – ypač šeimoje;
6. grupėje galima ugdyti savo bendravimo įgūdžius;
7. grupėje nariai ir vadovas gali tapti vieni kitiems pavyzdžiu.
8. grupėje galimas stiprus emocinis išgyvenimas, teikiantis palengvėjimą;
9. grupė gali padėti susitaikyti su nepakeičiamais gyvenimo įvykiais.

Savipagalbos grupės skatintų vienišus tėvus imtis atsakomybės už savo problemų sprendimą, savo psichinę būseną bei savo elgesį ir kartu padėti kitiems grupės nariams. Lamontagne (1999) nurodo, kad jei turi asmenį, kuriam gali išsipasakoti, jis labai stipriai palengvina emocinę naštą. Lietuvoje tokios grupės dažnai susiburia bažnyčios jungiamose bendruomenėse, miestų socialinės ir psichologinės pagalbos centruose (priedas nr. 1).

3. *savaniai* – dalyvavimą savanoriškoje veikloje lemia įvairūs demografiniai, ekonominiai ir socialiniai pasikeitimai. Savaniai dalyvauja teikiant pagalbą bendruomenės centruose, juos dirbti skatina ir įvairios nevyriausybinės organizacijos. Lamontagne (1999) pataria ir vienišiams tėvams kartu su vaikais ištraukti į savanorišką veiklą, nes visuomenei naudingas darbas ne tik atitolina nuo savų problemų, bet ir primena, jog yra žmonių, kuriems sekasi dar blogiau.

Savanoriška veikla nukreipta į savo poreikių tenkinimą: savo vertės stiprinimą, naujų įgūdžių įgijimą, asmenybės tobulinimą, perspektyvų ateičiai užsitikrinimą, vienišumo pažinimą, padeda žmogui atsigauti (Gedvilienė, 2010).

Teisinė pagalba. Lietuvoje šiuo metu nemokamai gali gauti pirminę teisinę pagalbą. Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo 2 straipsnis nurodo, kad pirminė teisinė pagalba – šio įstatymo nustatyta tvarka teikiama teisinė informacija, teisinės konsultacijos ir dokumentų, skirtų valstybės ir savivaldybių institucijoms, išskyrus procesinius dokumentus, rengimas. Be to, ši teisinė pagalba apima patarimus dėl ginčo sprendimo ne teismo tvarka, veiksmus dėl taikaus ginčo išsprendimo ir taikos sutarties parengimą. To paties įstatymo 11 straipsnis nurodo, kad pirminę teisinę pagalbą turi teisę gauti visi Lietuvos Respublikos piliečiai, kitų Europos Sąjungos valstybių narių piliečiai, taip pat kiti Lietuvos Respublikoje bei kitose Europos Sąjungos valstybėse narėse teisėtai gyvenantys fiziniai asmenys ir kiti Lietuvos Respublikos tarptautinėse sutartyse nurodyti asmenys. Nemokamą teisinę pagalbą Lietuvoje suteikia miestų savivaldybių skyriai bei įvairūs socialinės ir psichologinės pagalbos centrai (priedas nr. 1).

Kitas teisinės pagalbos šeimai būdas yra mediacija. Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo 2 straipsnis šį terminą apibūdina - civilinių ginčų taikinamasis tarpininkavimas (mediacija) (toliau – taikinamasis tarpininkavimas) – civilinių ginčų sprendimo procedūra, kurios metu vienas ar keli civilinių ginčų taikinimo tarpininkai (mediatoriai) padeda civilinio ginčo šalims taikiai spręsti ginčą.

Mediacija reiškia tarpininkavimą ir yra procesas, taikomas skyrybų atveju. Mediacijos metu poros susitaria dėl svarbių dalykų, kuriuos būtina sureguliuoti (Stein 1997, Stalford, 2010).

Daugelyje valstybių šeimos mediacija plačiai paplitusi. Tai sąlygoja dvi pagrindinės priežastys: pirma, manoma, kad mediacija padeda sumažinti teismų darbo krūvį; antra – ji yra vienas iš tinkamiausių būdų spręsti šeimos ginčus šalims, kurios ateityje turėtų bendrauti, o kai šeimoje yra vaikų, tai yra neišvengiama.

Idėja teisminę mediaciją pradėti taikyti Lietuvoje kilo dar 2003 m., remiantis Kanados teisminės mediacijos modeliu. Vėliau apie panašius teisminės mediacijos projektus ir jų rezultatus patirties buvo semtasi iš Vokietijos, JAV, Skandinavijos valstybių, Didžiosios Britanijos, Slovėnijos teismų (Kaminskienė, 2010).

Mediacijos tikslas – ne sulipdyti santuoką ar bendrą gyvenimą, o siekti, kad abu partneriai pasimokytų iš derybų: dažnai porai pirmąjį kartą savo santykių istorijoje pavyksta dalykiškai pasikalbėti apie konfliktą, pateikti savo norus ir dorai siekti kompromisų. Mediacija padeda ištrūkti iš užburto rato, kuriame kartojasi jau santuokoje patirti konfliktai ir išvengti streso atskiriams šeimos nariams. Mediacijos tikslas – pagerinti dalyvių tarpusavio bendravimą ir rasti abiem šalims priimtina susitarimą (Stein 1997, Stalford, 2010; Sondaitė, 2004).

Lyginant kelių šalių praktiką, galima teigti, jog yra šie bendri mediacijos procesui būdingi principai:

1. *Šalių savanoriškumas*. Dauguma valstybių, kuriose vykdoma mediacija, numato, kad šalys mediaciją renkasi ir joje dalyvauja savanoriškai. Mediacijos tikslas ir vienas iš fundamentalių principų, pripažįstamų visame pasaulyje, yra paskatinti šalis pačioms išspręsti ginčą be valstybės įsikišimo. Nors kai kuriose valstybėse, pavyzdžiui, Norvegijoje, Maltoje, mediacija šeimos bylose privaloma, jeigu šeimoje yra vaikų. Tačiau vis dėlto daugelyje valstybių mediacija yra savanoriškas procesas ir jos dalyviai bet kuriuo metu gali atsisakyti dalyvauti šiame procese.

2. *Mediatorių nešališkumas, neutralumas ir kvalifikacija*. Mediatorius nepalaiko nei vienos iš šalių, o tik kaip neutrali trečioji šalis padeda joms pačioms priimti sprendimą. Taip pat labai svarbu, kad mediatoriai būtų tinkamai parengti, kompetentingi, veiktų efektyviai ir laikytųsi veiklos standartų. Šiuo metu mediatorius nėra profesija. Juo gali būti teisinį, socialinį ir psichologinį išsilavinimą turintis specialistas.

3. *Konfidencialumas*. Svarbu tai, kad tiek šalys, tiek mediatorius laikytųsi konfidencialumo principo ir tai, kas buvo išsakyta ir sužinota mediacijos metu, nebūtų perduodama trečiosioms

šalims. Mediatorius negali būti kviečiams liudyti, jis gali tik patvirtinti, ar šalys dalyvavo mediacijos procese, ar susitarimas buvo pasiektas. Konfidencialumo principas skatina šalis būti atviroms, pasitikėti viena kita.

4. *Šalių lygiateisiškumas, sąžiningumas ir bendradarbiavimas.* Svarbu užtikrinti, kad abi šalys jaustųsi vienodai, kad abiem būtų sudarytos tos pačios galimybės pasisakyti ir būti išklaustytiems.

5. *Mediacijos proceso lankstumas, operatyvumas ir efektyvumas.* Procese dalyvaujančios šalys turi būti sąžiningos bei suinteresuotos greitai ginčo sprendimu. Taip pat labai svarbu, kad priimti susitarimai būtų pripažįstami (Stalford, 2010).

Deja, teisminė mediacija Lietuvoje nėra labai populiari. Remiantis iš Nacionalinės teismų administracijos gautais duomenimis buvo nustatyta, kad pirmojo Bandomojo teisminės mediacijos projekto etapo, vykusio nuo 2005 m. gegužės 20 d. iki 2007 m. gruodžio 31 d. Vilniaus m. 2 apylinkės teisme, metu teisminei mediacijai buvo perduota tik du civiliniai ginčai. Nacionalinės teismų administracijos turimais 2008 m. sausio 1 d. – 2009 m. gruodžio 31 d. laikotarpio duomenimis apie antrąjį Bandomojo teisminės mediacijos projekto etapą, antrojo teisminės mediacijos etapo metu tik Vilniaus miesto 2 ir 3 apylinkės teismuose projektas vyko realiai, keletas bylų – atitinkamai 2 ir 4 – šiuose teismuose buvo perduotos teisminei mediacijai. Visos šešios teisminei mediacijai perduotos bylos buvo šeimos bylos. Be to, tik viena iš šešių teisminei mediacijai perduotų bylų baigėsi taikos sutartimi (Kaminskienė, 2010).

Pažymėtina, kad teisėjai, įrašyti į teismo mediatorių sąrašą, su kuriais buvo bendrauta, vieningai teigė, jog teisminės mediacijos projektas Lietuvoje apskritai neįgyvendinamas. Kita vertus, nemaža teisėjų-teismo mediatorių dalis nurodė, kad teisminės mediacijos tikslų siekiama netiesiogiai – civiliniame procese aktyviau taikant teismo taikinimo institutą (Kaminskienė, 2010).

Teisinė pagalba vaikui. 1959 m. Vaiko teisių deklaracijoje teigiama, jog vaikas „turi, jei tai įmanoma, augti jausdamas tėvų globą ir priežiūrą“. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijoje vaiko ryšys su šeima laikomas jo identiškumo sudedamąja dalimi, o valstybės dalyvės įpareigojamos gerbti vaiko teisę išsaugoti savo šeimos ryšius, kaip tai numatyta įstatyme, neleisdamos į tai neteisėtai kištis (Vaiko teisių deklaracija, 8 straipsnio 1 d.)

Vaiko interesais skyrybų metu turi rūpintis ir teismas bei vaiko teisių apsaugos institucija. Vaiko interesai – visų pirma tai, kas lemia teigiamą vaiko vystymąsi, atsižvelgiant į jo materialinius, tautinius, moralinius, kultūrinius bei psichologinius poreikius (Januškienė, Šimonis, 2001). Vaiko interesų turinys kiekvienu konkrečiu atveju skiriasi, todėl jį apibrėžti sudėtinga. Nusakant interesų turinį galima tik numatyti bendras, kiekvieno vaiko augimui ir vystymuisi būtinas, sąlygas – sveika ir saugi aplinka, asmens neliečiamybė, tamprūs socialiniai ryšiai (su tėvais, artimaisiais, draugais), galimybė mokytis, ilsėtis, žaisti, lavinti gebėjimus, save realizuoti,

išsaugoti žmogiškąjį orumą, laisvai reikšti pažiūras ir kitos. Vaiko interesai – tai pirmiausia įstatymuose numatytos vaiko teisės ir galimybė šias teises įgyvendinti esant konkrečiai situacijai. Teismas kiekvienu atveju turi nustatyti konkretų geriausių vaiko interesų turinį, kurį lemia aplinka ir konkretūs vaiko asmeniniai bruožai: lytis, amžius, sveikata, būdo ypatumai, pomėgiai, norai, gabumai ir kiti. Teismas, sprenddamas vaiko gyvenamosios vietos nustatymo klausimą, turi ne tik išsiaiškinti tėvų pastangas bei galimybes įgyvendinti tėvų valdžią, įvertinti šeimos gyvenimo sąlygas, tėvų būdo savybes, vaiko ir tėvo (motinos) santykių pobūdį, vaiko prisirišimą prie kiekvieno iš tėvų, bet visa tai įvertinti atsižvelgiant į vaiko geriausius interesus derinant su jo nuomone (Kairienė, 2010; Januškienė, Šimonis, 2001).

Skyrybų proceso metu ir po jų ne tik vaikai, bet ir buvę sutuoktiniai išgyvena stresą: jaučia nepasitikėjimą savimi, pyktį ir t.t. Bendruomenė, turėdama savo žmogiškuosius išteklius, gali suteikti jiems reikiamą pagalbą: išsiaiškinti ir padėti tenkinti gyvybinius poreikius, teikti emocinę paramą.

Apibendrinami tiesioginius teisminės mediacijos Lietuvoje rezultatus galime konstatuoti, kad teisminės mediacijos procesai skyrybų bylose Lietuvoje įgyvendinami ypač retai.

Santuokos nutraukimo proceso metu teismai, priimdami sprendimus, ir vaiko teisių apsaugos institucijos, atstovaudamos vaikui bei teikdamos išvadą teismui, turi užtikrinti vaiko teises bei atsižvelgti pirmiausia į vaiko interesus.

1.4.2. Socialinio darbuotojo pagalba išsituokusioms poroms bei jų vaikams

Socialinio darbo procese svarbu kliento pažinimas. Kiekvieno kliento istorija unikali ir nepakartojama. Dažnai asmuo tampa nepalankios socialinės aplinkos auka, vaikystės patirtys ir išgyvenimai palieka neišdildomus pėdsakus, nulemia tolesnį gyvenimo scenarijų.

2003 m. socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakyme Nr. A1 – 207 „Darbo su socialinės rizikos šeima metodinės rekomendacijos“ teigiama, kad socialinės rizikos šeima – tai šeima, kurioje narių bendravimas ir emocinis bendravimas yra sutrikę ir kurios neigiama aplinka neskatina sveiko ir produktyvaus asmenybės augimo ir vystymosi“. Tokios šeimos nesugeba tenkinti vaiko emocinių ir fizinių reikmių, be to, bendravimo būdas tokiose šeimose žymiai apriboja vaiko galimybes išreikšti poreikius ir jausmus. Prie socialinės rizikos šeimų galime priskirti ir tas vienišų tėvų/mamų šeimas, kuriose suaugęs, atsakomybę nešantis asmuo, serga depresija, yra emociškai išsekęs arba kai šeima kenčia nepriteklių. Kaip teigia R. Lazutka (2001), skurdas pasireiškia tiek lėšų stygiumi, tiek nepajėgumu dalyvauti visuomeniniame gyvenime. Patiriama socialinė atskirtis,

diskriminacija. Nedarbo ir skurdo problemos tiesiogiai veikia suaugusiųjų šeimos narių nusivylimą, nepasitikėjimą savimi.

Socialinės pagalbos įgalinimo procesą stabdo ne visada tolerantiškas visuomenės, pedagogų požiūris į besiskiriančias šeimas, „problematiškus“ vaikus, tokį požiūrį gali lemti socialinio švietimo stoka. Ir pačios šeimos vienos stengiasi įsijungti į bendruomenės gyvenimą, o kitos vis labiau nuo jo atsiriboja. Tai ypač skatina žiniasklaida, kuri skatina visuomenėje nepakantumą socialinės rizikos šeimoms, nusikaltusiems paaugliams ir t.t. (Kvieskienė, 2003)

Apžvelgus daugelio autorių tyrimus galime išskirti tokias socialinio darbo funkcijas:

Preveninę socialinio darbo funkciją galima suprasti kaip visumą socialinių strategijų, kurios padeda šeimai nugalėti problemų apraiškas, fizinio ar emocinio smurto apraiškas, iš jų kylančias asmenines problemas bei grįžti į normalų gyvenimą. G. Kvieskienės (2000) teigimu, prevencija – tai priemonės, kuriomis siekiama užkirsti kelią socialinės rizikos veiksniams. Prevencija paprastai skirstoma į ankstyvąją, pagalbos bei socialinę pedagoginę reabilitaciją. Ankstyvoji prevencija esti tuomet, kai sudaromos palankios juridinės sąlygos, skatinamas socialinis teisingumas, užimtumas, šalinamos esminės nusikalstamumo priežastys, plėtojamos socializacijos programos. Ši funkcija labiausiai vykdoma šalies, taip pat savivaldybių institucijų lygmeniu.

Pagalbos prevencija – tai specialios programos ir strategijos, kurios padeda socialinės rizikos šeimai. Ši funkcija reikalauja profesionalios specialistų pagalbos. Pasak G. Kvieskienės (2003), prevencinių strategijų sėkmė priklauso nuo šių veiksnių: reikšmingo užimtumo, klientų nuomonės ir lūkesčio pripažinimo, pozityvių socialinių įgūdžių ugdymo, tam tikrų taisyklių apibrėžimo ir jų laikymosi. Vykdamas prevenciją, būtina sukurti draugišką aplinką, kuri skatintų bendravimą, nuomonės išreiškimą.

Paramos funkcija. Socialinis darbuotojas turėtų padėti asmenybei ir jos artimiausiai aplinkai adaptuotis visuomenėje, prisitaikyti prie visuomenėje nusistovėjusių elgesio normų (Jonson, 2003). Socialinio darbuotojo parama reikalinga vienišiams tėvams, kurie neranda išeities iš susidariusios padėties.

Planuojant socialinę pagalbą šeimoms, derėtų akcentuoti gerą savijautą, optimistinę nuotaiką. Būtent formuodami socialinius įgūdžius, galime padėti šeimų nariams tapti psichologiškai atspariems. Vienas pagrindinių socialinio darbuotojo veiklos įrankių yra sėkmingas bendravimas teikiant pagalbą. Nuoširdus, palaikantis bendravimas skatina teigiamus, pasitikėjimą skatinančius santykius, šeima pajunta stiprų paramos jausmą ir tvirčiau jaučiasi priimdama sprendimus. Norėdami veiksmingai bendrauti su šeimomis, socialiniai darbuotojai privalo nestokoti šių savybių: pagarbumo, susilaikymo nuo komentarų, gebėjimo įsijausti į kito būseną (Kvieskienė, 2003; Leliūgienė, 2003; Butvilas, 2008; Jonson, 2003).

Paramos funkcija susijusi su rėmimo atmosferos sukūrimu bendraujant. Bendravimas turi būti gyvybingas, artimas ir aktyvus. Tuo tikslu turi būti kuriama rėmimo atmosfera, kurioje socialinis darbuotojas siekia kartu su klientu spręsti problemas pritariant, įsijaučiant, pasitikint, suprantant, išklausanč ir išaiškinant. Savo ruožtu klientas gali neslėpti jausmų, pajusti supratimą, pritarimą, pasijusti imlus ir tobulėjantis, bandyti imtis iniciatyvos plečiant asmeninę kompetenciją. Svarbus socialinio darbuotojo uždavinys yra padėti kiekvienai šeimai patikėti savo jėgomis: įveikti visus sunkumus, padėti suvokti jų pačių atsakomybę ir galimybes, įgyti pasitikėjimo savo jėgomis ir, priimanč sprendimus dėl savo ir vaikų ateities (Kvieskienė, 2003; Leliūgienė, 2003; Johnson, 2003).

Diagnostinė funkcija. Socialinis darbuotojas gali pirmiausia vadovautis mokslinio tyrimo metodais, siekdamas suvokti pačią problemą ir išsiaiškinti jos priežastis, numatyti pagalbos ar prevencinio bei reabilitacinio darbo gaires. Remiantis surinkta informacija, yra planuojama tolimesnė veikla ir jos metodai. Socialinis darbuotojas, siekdamas efektyvesnių darbo rezultatų, turi įvertinti kaip vykdomos funkcijos šeimoje (Leliūgienė, 2003; Johnson, 2003; Gvaldaitė, 2005).

Informacinė mokomoji funkcija įgyvendinama pokalbiais, diskusijomis, grupiniais mokymais. Švietėjiška socialinio darbuotojo veikla gali būti įgyvendinama šiomis kryptimis: ugdant tėvų atsakomybę ir sugebėjimą priimti racionalius sprendimus; tėvai turi jausti atsakomybę už priimtus sprendimus ir bandyti spręsti savo problemas patys; supažindinant šeimas su teisine, socialine, kita jiems naudinga informacija. Tėvai turi suvokti netinkamo elgesio žalą ir jo pasekmes (Leliūgienė, 2003; Johnson, 2003).

Profesionaliai parengtas socialinis darbuotojas gali užmegzti tvirtą, draugišką, abipusiu pasitikėjimu grįstą santykį su šeima. Šis santykis yra intervencijos pagrindas – be jo neįmanomas joks teigiamas pokytis. Socialinis darbuotojas siekia kartu su klientu spręsti problemas pritariant, įsijaučiant, pasitikint, suprantant, išklausanč ir išaiškinant. Šilto ir draugiško santykio su socialiniu darbuotoju metu šeima gali atsiverti ir imti reflektuoti save pačią – t. y. pradėti išvelgti savausias problemas, jas įvardyti ir ieškoti būdų, kaip galima būtų jas įveikti. Tik šiuo atveju galima tikėtis, kad asmens ar šeimos pokytis bus iš tiesų patvarus ir ilgalaikis.

1.4.3. Pedagogų ir kitų mokykloje dirbančių specialistų pagalba išsituokusioms poroms bei jų vaikams

Egzistuoja daugybė veiksnių, turinčių įtakos vaiko elgesiui. Kartais pedagogui yra sunku nustatyti, kas lemia vienokus ar kitokius vaiko elgesio pokyčius. Tai įmanoma tik glaudžiai

bendradarbiaujant su šeima. Suaugusieji savo nuostatomis, elgesiu formuoja vaikų elgesį, adaptaciją visuomenėje. Elkonin (cit. A. Juodaitytė, 2003) teigia, kad pedagogas turėtų atkreipti dėmesį į tris vaikų socialinei – kognityvinei raidai įtakos turinčius veiksnius:

1. vaiko požiūris į žmones (prieraišumas, meilė, pasitikėjimas, neapykanta ir t.t.)
2. vaiko jausmų stiprumas (paviršutiniški, gilūs);
3. vaiko bendravimo su kitais vaikais bei suaugusiais būdai ir individualaus stiliaus raiška (Juodaitytė, 2003, 252 p.).

2003–2012 m. valstybinėje švietimo strategijoje teigiama apie pedagoginio informavimo ir konsultavimo sistemos sukūrimą. Išanalizavus dokumentus galima apibendrintai teigti, kad Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose nėra pedagoginio tėvų švietimo ir konsultavimo sistemos. Ši sritis yra klasės auklėtojo, mokyklos psichologo, socialinio pedagogo, visuomenės sveikatos priežiūros specialisto viena iš neprioritetinių funkcijų, kurią jie vykdo kiekvienas atskirai (Leliūgienė, 2010). Deja, T. Butvilo (2008) atlikti tyrimai rodo, kad stebint kai kurių mokytojų konkrečią pedagoginę veiklą paaiškėjo, jog mokytojai per mažai dėmesio skiria šeimoje netekti patyrusiems vaikams (nesidomi, kodėl jie neateina į mokyklą, neatlieka kai kurių užduočių ir t.t.). Retai bendrauja su jų tėvais.

Lietuvos Respublikos Švietimo įstatyme (1991) yra nurodoma tokia tėvų (globėjų, rūpintojų) teisė ir pareiga: „bendradarbiauti su mokyklos vadovu, kitu švietimo teikėju, mokytojais, kitais specialistais, teikiančiais specialiąją, psichologinę, socialinę pedagoginę, specialiąją pedagoginę pagalbą, sveikatos priežiūrą, sprendžiant vaiko ugdymosi klausimus ir vykdyti jų rekomendacijas“. Tačiau tai negarantuoja, jog vyks glaudus ir konstruktyvus bendradarbiavimas tarp pedagogų ir tėvų. Tėvai dažnai būna pasyviai nusiteikę, o pedagogai nelinkę gilintis į tėvų problemas.

I. Jonutyte (2005), atlikusi tėvų dalyvavimo galimybių ugdymo įstaigos bendruomenės valdymo procese tyrimą, konstatuoja, kad pagrindinė problema, išskylanti įstaigos bendruomenėje - vidutiniškai ir visai nedalyvaujančių tėvų įtraukimo į valdymo procesą optimizavimas. Konstatuojama, kad dauguma pedagogų ir institucijų vadovų neišnaudoja galimybių suaktyvinti įstaigos bendruomenės savivaldą. Tėvų dalyvavimo mokyklos bendruomenės valdymo procese efektyvinimo strategija turi būti nukreipta į tėvų funkcijų ir pareigų nustatymą bei skatinimą jas vykdyti.

Šeimos švietimo sampratoje išryškėja tendencija, kad šeimos ugdyme turi dominuoti lavinamoji bei formuojamoji pagalbos šeimai funkcija, kuri orientuojama į šeimos gyvenimo palengvinimo formą, t.y. padėtų greičiau ir lengviau spręsti gyvenimo ir šeimos krizių metu kylančias problemas ir suteiktų tolesnių pozityvių santykių galimybės (Leliūgienė, 2010; Juodaitytė, 2003). Išgyvenantys krizes (skyrų, mirties ir t.t.) tėvai bei vaikai turėtų sulaukti profesionalios pedagogų ir kitų ugdymo įstaigose dirbančių specialistų pagalbos. Tuomet labai

svarbu vaiko labai palaikyti šiltą šeimos ir specialistų ryšį, keistis svarbia informacija ir bendradarbiauti.

Ugdymo įstaigų pedagogų uždavinys – padėti šeimai pedagogiškai veikti vaiką, o tėvų – šią pagalbą geranoriškai priimti. Dažnai patys pedagogai ar tėvai turi išsiugdyti naujų įgūdžių (Leliūgienė, 2010).

Mokykla yra pirmoji vaiką organizuotai veikianti aplinka, kurioje jis išmoksta atlikti visuomenines pareigas. Šiais laikais vis labiau pabrėžiama, koks svarbus sėkmingai vaiko socializacijai yra mokyklos ir šeimos bendradarbiavimas, tad reikia siekti prasmingo dialogo, kurti bendradarbiavimo atmosferą, pagrįstą nuoširdumu, draugiškumu ir tarpusavio parama.

Bendradarbiavimas su šeima yra sudėtingas procesas, kadangi ne tik specialistai įtraukia šeimas, bet ir šeimos gali skatinti specialistus bendradarbiauti. Kartais gana sunku tėvus įtraukti į mokyklos bendruomenę. Pagal V. Černių (2003), D. Zinkevičienę (2002), mokytojo bendradarbiavimo formos galėtume suskirstyti į individualias (lankymasis auklėtinio namuose, tėvų pakvietimas į įstaigą, susirašinėjimas laiškais, pokalbiai atvedant ir pasiimant vaiką ir t.t.), grupines (tėvus patartina jungti į grupes pagal išsilavinimą, pagal jų vaikų elgesį, pagal problemas ir t.t.) ir kolektyvines (tėvų susirinkimai, bendri vaikų ir tėvų renginiai po pamokų ir t.t.). Lietuvos švietimo reformos gairėse (1993) rašoma: “Mokyklos ir šeimos tarpusavio santykių reguliavimas priklausys ir nuo mokytojo pasirengimo bendrauti su šeima, ir nuo šeimos pedagoginio bei bendrojo išprusimo. Todėl šeimos pedagoginis švietimas labai svarbus darbo baras”. Šeimos ir specialistų bendradarbiavimas grindžiamas tokiais principais (Ališauskienė, 2005; Želvys, 2003):

1. šeimos turi būti lygiaverčiais partneriais priimant visus sprendimus susijusius su vaiko ugdymo programa;
2. žmonių individualūs skirtumai turi būti vertinami ir gerbiami;
3. visos šeimos turi stipriųjų pusių ir gebėjimų įveikti sunkumus, tik reikia juos identifikuoti ir stiprinti;
4. šeimos yra žinių apie savo vaiką šaltinis.

Rengiant susirinkimus labai svarbu yra vietos paruošimas, tai įrodymas, kad tėvai yra mokytojo laukiami, jais rūpinamasi, norima, kad jie laisvai, nevaržomai, drąsiai galėtų dalyvauti diskusijose, pasidalyti problemomis bei pageidavimais (Dapkienė, 2002). Tyrimu nustatyta (Indrašienė, 2008), kad mokymosi sunkumus mokykloje veiksmingai padeda įveikti klasės auklėtojas. Reikšmingas veiksnys – mokytojo asmeninis pavyzdys, jo bendravimo stilius, profesinis pasirengimas, meistriškumas. Saugi aplinka ir tarpasmeninių santykių darna turėtų būti mokyklos siekiamybė. I. Leliūgienė savaitraščiui „Dialogas“ (2012) teigia, kad reikia keistis pačioms ugdymo įstaigoms bei pedagogams, kad turėtų būti numatyta lėšų pedagogų mokymams, jų kvalifikacijos kėlimui, naujų žinių įgijimui.

Tėvų švietimą galima traktuoti kaip ugdymo įstaigos atsaką į socialinį užsakymą, kuris būtinas visuomenei, nuolat tobulinančiai save atsižvelgiant į edukacinius procesus. Tėvų švietimas garantuoja naujas visaverčio jų dalyvavimo vaikų ugdymo kaitos procesuose perspektyvas, nes kaip ugdytojams sudaro sąlygas įgyti reikiamą kvalifikaciją (Leliūgienė, 2010). D. Gedminienė (2008) pažymi, kad tėvų informavimas - viena iš mokyklos ir šeimos bendradarbiavimo formų. Tėvų informavimo efektyvumas turi įtakos ugdymo rezultatams, jei abi ugdymo institucijos siekia tų pačių tikslų. Tėvų informavimas apie moksleivių pasiekimus ir pažangumą turi netiesioginės įtakos ugdymo kokybei įgyvendinant savarankiško mokymosi namuose kontrolės bei pagalbos funkcijas. Vienas iš svarbiausių siekių - specialistų ir tėvų edukacija, kompleksiškas ir bendras problemų sprendimas bei pokyčių siekimas.

Be klasės auklėtojo svarbią vietą švietimo įstaigoje šviečiant, konsultuojant bei informuojant tėvus, užima socialinis pedagogas. Socialinis pedagogas siekia padėti vaikams geriau adaptuotis visuomenėje, bendruomenėje, švietimo ar globos įstaigoje, kitose socialinėse įstaigose, vykdančiose ugdymo funkcijas, racionaliau išnaudoti visas teikiamas galimybes lavintis, mokytis ir augti savarankiškais piliečiais. Socialinis pedagogas dirba kartu su pedagogais, klasių auklėtojais, kitais specialistais, tėvais ar teisėtais vaiko atstovais, bendruomene (Socialinio pedagogo pareiginė instrukcija, 2001). Socialinės pedagoginės pagalbos paskirtis – padėti tėvams (globėjams, rūpintojams), kad būtų įgyvendinta vaiko teisė į mokslą, užtikrinti jo saugumą mokykloje: šalinti priežastis, dėl kurių vaikas negali lankyti mokyklos ar vengia tai daryti, sugrąžinti į mokyklą ją palikusius vaikus, kartu su tėvais (globėjais, rūpintojais) padėti vaikui pasirinkti mokyklą pagal protines ir fizines galias ir joje adaptuotis (Socialinio pedagogo pareiginė instrukcija, 2001).

Dirbant su probleminėmis šeimomis reikia nepamiršti, jog jos patiria didžiulį stresą, visi įvykiai paveikia jos funkcionavimą, išardo šeimos rutiną. Krizės būseną rodo pusiausvyros praradimas, dezorganizacija: kai asmuo, kuris paprastai gerai funkcionavo ir įveikdavo sunkumus, staiga netenka šių įgūdžių. Dažniausiai tokiu metu yra naudojami streso įveikimo ir problemos sprendimo mechanizmai ir atkurama pirminė būseną. Svarbu nariams paaiškinti, kad šeimos problemos priklauso visai šeimai, ne kažkas vienas už viską atsakingas (Johnson, 2003). Todėl socialinis pedagogas turi aktyviau dirbti šviečiamąjį darbą - skatinti tėvus vis labiau domėtis savo vaikais ir jų ugdymu, propaguoti pažangiausius ugdymo metodus ir būdus, suteikti tėvams kai kurių praktinių žinių ir pan. B.E. Yauman (1991) siūlo organizuoti įvairias „išikišimo“ programas, kuriose privaloma būtų dalyvauti ne tik vaikams, bet ir tėvams, nes jie labiausiai veikia vaiko aplinką. Reikia mokyti vaikus efektyviai spręsti jiems iškylančias problemas, skatinti savarankiškumą ir kūrybiškumą bendraujant.

Išgyvenantys krizes (skyrbę, mirties ir t.t.) tėvai bei vaikai turėtų sulaukti profesionalios pedagogų ir kitų ugdymo įstaigose dirbančių specialistų pagalbos. Tuomet labai svarbu vaiko labui palaikyti šiltą šeimos ir specialistų ryšį, keistis svarbia informacija ir bendradarbiauti.

Ugdymo įstaigų pedagogų uždavinys – padėti šeimai pedagogiškai veikti vaiką, o tėvų – šią pagalbą geranoriškai priimti. Dažnai patys pedagogai ir tėvai turi išsiugdyti naujų įgūdžių. Būtina vaikus bei tėvus įtraukti į bendrą klasės gyvenimą, nes santykiai su bendraamžiais yra labai svarbus veiksnys vaiko psichosocialiniam funkcionavimui. Ne tik vaikus, bet ir vienišus ugdytinių tėvus reiktų įtraukti į laisvalaikio organizavimą ugdymo įstaigoje (šventes, įvairias vakarones ir popietes, spektakliu, parodų lankymą, ekskursijas, išvykas ir t.t.). Skatinti vienišą motiną ar tėvą įsijungti į vaiko ugdymo procesą mokykloje ar darželyje.

II. SOCIALINĖS PEDAGOGINĖS PAGALBOS IŠSITUOKUSIOMS POROMS, VYKDANT TĖVŲ FUNKCIJAS PO SKYRYBŲ EMPIRINIS TYRIMAS

2.1. Tyrimo metodika

Tyrimo logika. Tyrimu siekta atskleisti socialinės pedagoginės pagalbos išsituokusioms poroms, vykdant tėvų funkcijas po skyrybų, galimybes. Siekiant atskleisti problemą vykdytas kokybinis tyrimas (pusiau struktūruotas interviu). Pusiau struktūruotas interviu yra lankstus, leidžia greitai prisitaikyti prie tyrimo situacijos. Interviu metu lieka galimybė fiksuoti ne tik verbalinius atsakymus, bet ir emocines reakcijas, atsižvelgti į apklausiamojo intelekto ir kultūros lygį, požiūrį į apklausos temą ir t.t. Galima gauti labai išsamius atsakymus ir pateikti papildomų klausimų, ko nepadarysi anketose.

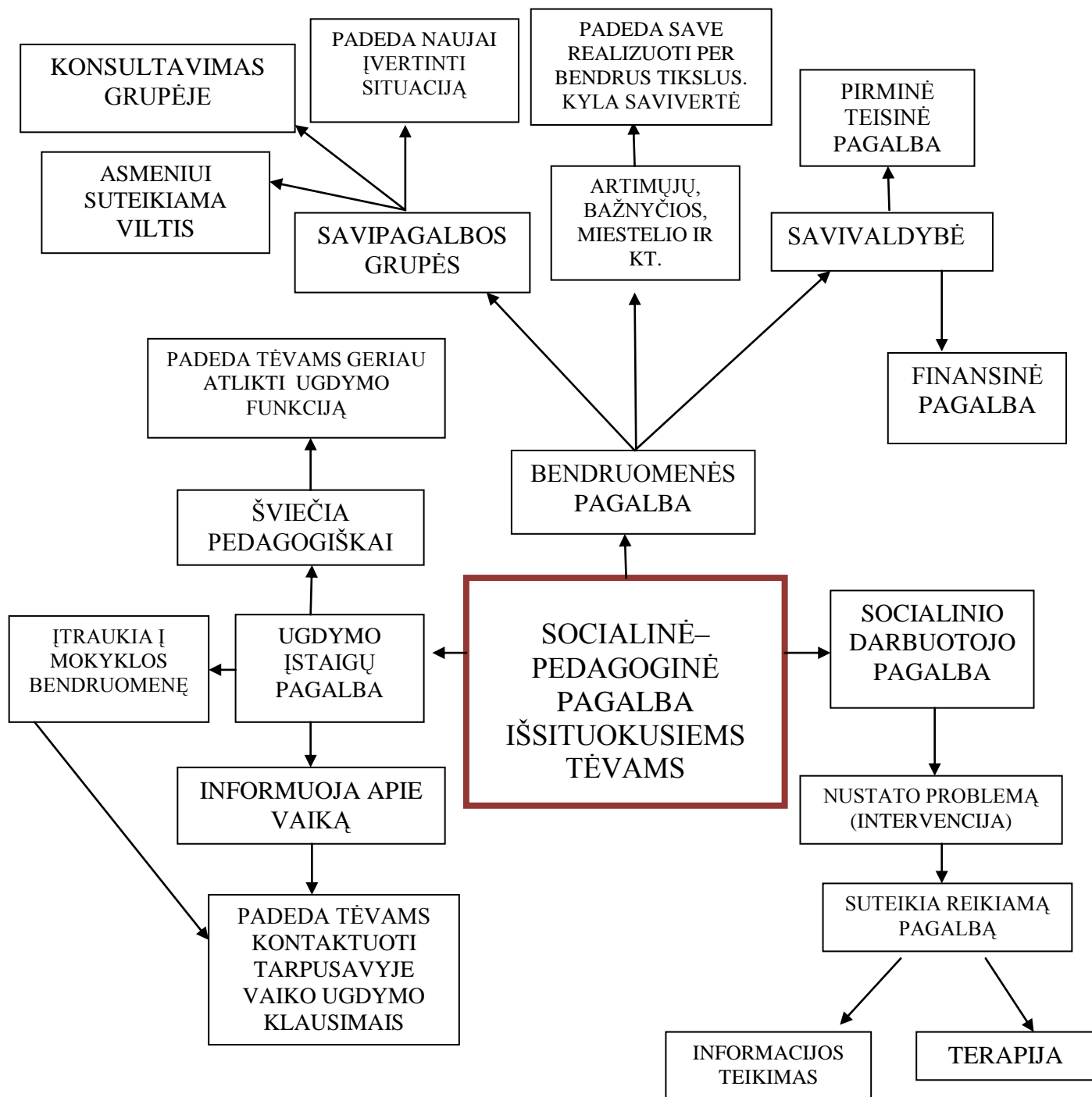
Šis duomenų rinkimo metodas buvo pasirinktas siekiant įsigilinti į vidinį išsituokusių porų gyvenimą, sužinoti, kokios pagrindinės buvusių sutuoktinių bendravimo bei bendradarbiavimo sunkumų priežastys, kokia pagalba jiems labiausiai reikalinga ir kas labiausiai emociškai žeidžia jų vaikus. Nes, anot B.Bitino (2008), L.Rupšienės (2007), R.Tidikio (2003) ir kt. interviu metodas naudojamas tuomet, kai mes norime atsakyti į klausimą „kodėl“. Interviu metodas padeda suvokti informantų požiūrius, nuomones, įsitikinimus. Interviu metodas labai geras priartėjimo prie informantų suvokimo, situacijų apibrėžimo būdas.

Kokybinis tyrimas išsamiau padeda atskleisti temą, nes atliekant interviu galima plačiau įsigilinti į tyrimo dalyvio patirtį, mintis ar požiūrį. Kokybinis tyrimas suteikia galimybę pažvelgti į žmogų visapusiškai, holistiškai ir suvokti jo individualumą, pažvelgti į socialinę realybę (Žydžiūnaitė, 2008).

Interviu stipriosios pusės yra jo lankstumas ir artimumas realybei, galimybė apimti požiūrių įvairovę. Stebėti ir interpretuoti respondentų neverbalinį elgesį. Interviu metu tyrėjas turi galimybę paaiškinti informantui vieno ar kito klausimo prasmę, todėl atsakymai būna ypač išsamūs ir labai retai pasitaiko atsakymų „nežinau“, „neturiu nuomonės“.

Interviu metodei, anot K. Kardelio (2007), būdinga nemažai psichologinių niuansų, susijusių su įvairiomis bendravimo formomis bei tyrėjo sugebėjimu išklaudyti tiriamąjį. Todėl, pasirinkus šį metodą, kaip mokslinės informacijos šaltinį, buvo stengiamasi griežtai laikytis jam keliamų reikalavimų ir visa tai metodologiniu požiūriu korektiškai aprašyti.

Tyrimo vadovautasi teoriniu modeliu, kuris pavaizduotas 1paveikslėlyje.

1 pav. Tyrimo teorinis modelis

Kokybinio tyrimo metodologija.

Interviu imtis. Tyrimo imtį sudarė 10 informantų. Nedidelė imtis pasirinkta norint plačiau atskleisti išsituokusioms poroms kylančius sunkumus, vykdant tėvų funkcijas po skyrybų, bei atskleisti socialinės pedagoginės pagalbos galimybes. Rupšienė (2007) pabrėžia, kad kokybiniame tyrime imties problema nėra aktualiausia, svarbu, kaip surinkti informatyvių duomenų. Imtis sudaryta patogiosios atrankos būdu: atrenkami tie generalinės aibės vienetai, kurie lengviausiai prieinami.

Patogioji atranka pasirinkta todėl, kad tirama tema yra subtili ir asmeniška, sunku rasti respondentų, kurie sutiktų atvirai kalbėti apie savo problemas, išgyventą patirtį. Ypač sunku buvo prikalbinti vyriškos lyties informantus duoti interviu. Jiems buvo paaiškinta, jog siekiant užtikrinti informacijos objektyvumą ir patikimumą yra būtina apklausti abu sutuoktinius.

Tyrimo dalyvavusių informantų duomenys:

Nr.	Lytis	Amžius	Išsilavinimas	Gyvenamoji vieta	Vaikų skaičius
1.	Moteris	27	Aukštasis	Miestas	2
2.	Moteris	38	Aukštesnysis	Kaimas	3
3.	Vyras	36	Vidurinis	Miestas (dabar užsienyje)	2
4.	Moteris	32	Aukštasis	Miestas	1
5.	Vyras	38	Aukštasis (neuniversitetinis)	Miestas	2
6.	Vyras	33	Aukštesnysis	Miestas (dabar užsienyje)	2
7.	Moteris	35	Aukštasis	Miestas	1
8.	Moteris	24	Aukštasis	Miestas	1
9.	Vyras	26	Aukštasis	Miestas	1
10.	Vyras	34	Profesinis	Kaimas	2

Laikantis konfidencialumo principo tiksli informantų gyvenamoji vieta nenurodoma.

Tyrėjo vaidmuo. B. Bitinas (2008) nurodo, jog interviu sėkmė labiausiai priklauso nuo tyrėjo, jo gebėjimų informantą klausinėti ir išgirsti. Tyrėjas šiame darbe stengėsi išsilaikyti į temą, pateikti visapusiškus klausimus.

Siekiant išvengti duomenų iškraipymo bei tyrėjo šališkumo respondentai bus supažindinti su transkribuota interviu medžiaga bei analizės rezultatais. Interviu bus fiksuojamas garso technika,

bet tuo pačiu metu tyrėjas žymėsis raštu savo pastabas. Tyrėjas laikysis etikos normų respondentų atžvilgiu, jis nepasakinės reikiamų atsakymų, su visais respondentais elgsis vienodai pagarbiai.

Tyrimo instrumentas. Siekiant atskleisti išsituokusioms poroms kylančius sunkumus, vykdant tėvų funkcijas po skyrybų bei socialinės pedagoginės pagalbos jiems galimybes, buvo atliktas kokybinis tyrimas. *Kokybinių tyrimų* skiriamųjų bruožų analizė, atlikta remiantis įvairiais šaltiniais (Bitinas, 2008; Žydžiūnaitė, 2008; Rupšienė, 2007; Tidikis, 2003), leidžia jį apibūdinti kaip sistemingą, nestruktūrizuotą atvejo ar individų grupės, situacijos ar įvykio tyrimą natūralioje aplinkoje, siekiant suprasti tiriamuosius reiškinius bei pateikti interpretacinį, holistinį jų paaiškinimą. Kokybinių tyrimų metodai yra lankstūs, nes orientuoti į interpretaciją, o ne į matavimus; į procesą, o ne į išvadą; sutelkia dėmesį į situacijos ir elgesio ryšį, kuris daro didžiausią įtaką patirties formavimui, kokybiniai tyrimo metodai labiau gilinasi į daiktų ir reiškinių kilmę, o ne į skaičius.

Tyrimo duomenų rinkimo metodu pasirinktas *interview*. Interview, kaip kokybinių duomenų rinkimo metodo, taikymas grindžiamas prielaida, kad prasminga žinoti informantų požiūrius, nuomones (Bitinas, 2008; Rupšienė, 2007).

Šiame tyrime pasirinktas pusiau struktūruotas interview tipas. *Pusiau struktūruotas interview* yra tuomet, kai numatomi klausimai, bet nėra atsakymų; kai numatomi tik keli klausimai, o kiti užduodami priklausomai nuo situacijos. Kai tyrėjas tik numato temas arba problemas, kurias aptars interview metu (Bitinas, 2008). Tyrimo eigoje klausimai keičiami vietomis, tyrėjas uždavinėja papildomus klausimus, kai pastebi, jog numatyti klausimai neatskleidžia visos informacijos.

Pusiau struktūruoto interview klausimai buvo pagrįsti atsižvelgiant į mokslinės literatūros analizę. Sudarant konkrečią tyrimo metodiką, atitinkančią nagrinėjamo reiškinio uždavinius, ypatumus, visiems informantams buvo užduodamos tokios klausimų grupės:

- duomenys apie informantus;
- klausimų grupė apie pagalbos teikėjus;
- klausimų grupė apie atsiradusių problemų po skyrybų suvokimą;
- klausimų grupė apie pokyčių vaiko gyvenime suvokimą;
- klausimų grupė apie tėvų atsakomybę, jos priėmimą ir dalinimąsi.

IŠSITUOKUSIŲ PORŲ SUNKUMAI VYKDANT TĖVŲ FUNKCIJAS PO SKYRYBŲ IR JŲ PREVENCIJĄ	Pagalbos teikėjai	<ol style="list-style-type: none"> 1. Artimųjų pagalba; 2. Pedagogų pagalba; 3. Soc. darbuotojų; 4. Teisinė pagalba 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kokie kilo konfliktai su buvusiu sutuoktiniu dėl vaiko skyrybų metu? 2. Kas padėjo juos išspręsti? 3. Kokios pagalbos sulaukėte? 4. Kokios pagalbos labiausiai trūko? 5. Kokios pagalbos mokykloje sulaukė Jūsų vaikas? 6. Kokia specialisto pagalba buvo suteikta Jūsų vaikui skyrybų metu? 7. Ar esate girdėję ką nors apie teisminę meditaciją?
	Atsiradusių problemų po skyrybų suvokimas	<ol style="list-style-type: none"> 1. Santykių su vaiku problemos ; 2. Santykių su sutuoktiniu problemos ; 3. Vaiko elgesio problemos 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kaip dažnai susitinkate su vaiku? 2. Kaip manote, koks susitikimų skaičius tenkintų Jus ir vaiką? 3. Kokie santykiai su vaiku buvo prieš skyrybas? 4. Kokie jie dabar? 5. Kokios problemos kyla bendraujant su buvusiu sutuoktiniu vaiko ugdymo klausimais? 6. Kaip aptariate su buvusiu sutuoktiniu vaiko auklėjimo klausimus? 7. Kaip sekasi Jūsų vaikui po skyrybų? 8. Kas buvo sunkiausia skyrybų metu?
	Pokyčių vaiko gyvenime suvokimas	<ol style="list-style-type: none"> 1. Emociniai pokyčiai; 2. Finansinės padėties pokyčiai; 3. Gyvenamosios vietos pokyčiai; 4. Rutinos šeimoje 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kaip Jūs manote, kas pasikeitė Jūsų vaiko gyvenime? 2. Kaip pokyčiai paveikė vaiko santykius su Jumis? 3. Kaip pasikeitė vaiko: <ul style="list-style-type: none"> • santykiai su draugais? • mokymosi rezultatai? • charakterio savybės? • sveikata?
	Tėvų atsakomybė, jos priėmimas ir dalinimasis	<ol style="list-style-type: none"> 1. Materialinė atsakomybė; 2. Emocinė atsakomybė; 3. Atsakomybė už dvasinį ir moralinį ugdymą; 4. Atsakomybė už 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ar remiate vaiką materialiai (jei gyvena atskirai)? 2. Kaip manote, kokia finansinė parama yra pakankama? 3. Kaip rūpinatės vaiko auklėjimu? 4. Ar bendraujate su vaiko auklėtoja? 5. Ar domitės jo mokymosi rezultatais? 6. Ar domitės vaiko laisvalaikiu? 7. Kaip leidžiate savo laisvalaikį su vaiku? 8. Kaip dalijatės vaiku per šventes? 9. Kuo rūpinatės Jūs, o kuo Jūsų buvęs sutuoktinis? 10. Kokius dažniausiai aptariate klausimus susijusius su vaiko gyvenimu (mokyklos reikalai, santykiai su pedagogais ir kt.)

Interviu duomenų analizė. Kokybinė turinio analizė gali būti atliekama keturiais žingsniais:

- 1) Informantų aprašų skaitymas ir išskyrimas esminių aspektų, kuriuos atspindi frazės, sakiniai, tiesiogiai susiję su tirama problema, bei kategorijos išskyrimas, remiantis pagrindiniais žodžiais;
- 2) Prasminių elementų nustatymas: kategorijų turinio skaidymas į elementus;
- 3) Prasminių elementų suskirstymas į subkategorijas;
- 4) Kategorijų įtraukimas į tiriamojo fenomeno kontekstą. Turinio duomenų interpretavimas, elementų nagrinėjimas (Bitinas, 2008)

Analizuojant tyrimo duomenis bus išskiriamos kategorijos ir į jas įeinančios subkategorijos, kurios atspindi tam tikrus tyrime analizuotus aspektus. Suskaidžius tekstą į prasminius vienetus, kiekvienas bus nagrinėjamas atskirai. Kiekvienam prasminiam vienetui įrodyti parenkami ir cituojami respondentų pasisakymai.

Tyrimo validumas ir patikimumas. Pagrindiniai tyrimo kokybės požymiai yra du: validumas ir patikimumas (Bitinas, 2008; Rupšienė, 2007). Tyrimo validumas nusakomas kiekybiniuose tyrimuose, siekiant nustatyti, ar pagrįstai daromos tyrimo išvados (Bitinas, 2008; Rupšienė, 2007; Kardelis, 2007).

Validumas. Siekiant užtikrinti tyrimo validumą tyrėjas pats dalyvavo apklausiant respondentus, jei atsakymai būdavo neaiškūs, tuomet tyrėjas prašydavo detalizuoti, išsamiau atsakyti. Naudotos mechaninės duomenų įrašymo ir saugojimo priemonės. Atlikus pusiau struktūruotą interviu, respondentams buvo leista susipažinti su užrašytu interviu tekstu. Kokybiniuose tyrimuose validumo sampratos akcentai yra susiję su natūralistinio tyrimo principais (Rupšienė, 2007). Interviu vyko natūraliose, respondentams priimtinosiose vietose.

Tyrimo metu stengiasi detalčiai ir aiškiai apibrėžti tyrimo objektą, tyrimo metodą, tyrėjo vaidmenį tyrime. Stengiasi konkrečiai pristatyti tyrimo analizės procedūras.

Tyrimo patikimumas. Siekiant užtikrinti tyrimo patikimumą tyrėjas su informantais susitiko neutralioje, informantams priimtinoje aplinkoje. Siekiant duomenų objektyvumo buvo apklausti abu sutuoktiniai.

Tyrimo etika. Tyrimo metu vadovautasi tokiais tyrimo etikos principais:

1. Laisvanoriškumo. Visi respondentai tyrime dalyvavo savanoriškai. Respondentai pasirašė raštiškus sutikimus, kuriuose jie buvo informuoti apie tyrimo tikslus, uždavinius, tiriamojo teisią bei jų atsakymų svarbą.
2. Konfidencialumo. Tikslūs respondentų duomenys yra neatskleidžiami. Renkant informaciją svarbu buvo tik jų išsilavinimas, amžius ir lytis.

2.2. TYRIMO REZULTATAI

2.2.1. Tėvų funkcijų vykdymo po skyrybų trikdžių priežastys

Vykdamas tyrimą vienas iš pagrindinių tikslų buvo išsiaiškinti, kokybiško tėvų funkcijų vykdymo po skyrybų trikdžių priežastis. Interviu metu informantams buvo užduodami klausimai, kurių metu siekta išsiaiškinti, kas labiausiai trukdo buvusiems sutuoktiniams kokybiškai atlikti tėvų funkcijas po skyrybų.

Interviu analizės metu buvo išskirtos keturios kategorijos, nurodančios svarbiausias priežastis, kurios trukdo kokybiškai vykdyti tėvų funkcijas:

Pirmoji kategorija - *gyvenimas skyrium kaip trikdys vykdyti tėvų funkcijas po skyrybų*, t.y. dalis informantų gyvena užsienyje, dalis kitame mieste, o dalis tame pačiame mieste .

Antroji kategorija - *nesantaika tarp buvusių sutuoktinių kaip trikdys vykdyti tėvų funkcijas po skyrybų*. Gautų duomenų analizė leido išskirti, jog ypač sunku kokybiškai vykdyti tėvų funkcijas kai:

- buvusi sutuoktinė slepia vaiką;
- konfliktuojama sutuoktiniams susitikus;
- vaikas nuteikinėjimas prieš buvusį sutuoktinį

Trečioji kategorija - *išsituokusių tėvų gebėjimų ugdyti vaiką stoka kaip trikdys vykdant tėvų funkcijas po skyrybų*, t.y. bendravimo su vaiku įgūdžių stoka, skatinimas nesimokyti, nesidomėjimas vaiko gyvenimu, pokyčių vaiko gyvenime nesuvokimas.

Ketvirtoji kategorijav - *pedagogų kompetencijos trūkumas kaip trikdys vykdant tėvų funkcijas po skyrybų*, t.y. esamos problemos ignoravimas, pagarbos mokiniui stoka, konfidencialumo nesilaikymas.

2. lentelė. Gyvenimas skyrium - trikdys vykdyti tėvų funkcijas po skyrybų

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	IŠTRAUKOS IŠ INTERVIU TEKSTŲ	n
GYVENIMAS SKYRIUM KAIP TRIKDIS VYKDYTI TĖVŲ FUNKCIJAS PO SKYRYBŲ	Vienas iš tėvų gyvena užsienyje	...kadangi jisai dirba užsienyje, tai paprasčiausiai tai iš vienos pusės yra sudėtinga...	5
		...aš dabar Vokietijoje gyvenu, tai dažnai nesusitinkam...	
		...niekur jis nedalyvauja, nes yra Vokietijoje...	
		...kad aš mažai Lietuvoje būnu...	
		...kad kai toli gyveni, tai tų bendrų temų mažai...	
	Vienas iš tėvų gyvena kitame mieste	...vyrui buvo sudėtingiausia tai, kad vežiaus išsivežiau tą vaiką, o jis jo visai nematė.	2
		...kaip su tuo vaiku dažnai susitiksi...	
	Vienas iš tėvų gyvena tame pačiame mieste	...atskirai būni, tai nutolsti nuo to vaiko...	2
		...tai, kad laiko nebelieka po darbo...	

Visi informantai nurodo, jog gyvenimas skyrium trukdo kokybiškai atlikti tėvų funkcijas.

Užsienyje gyvenantys tėvai neturi galimybės kasdien susitikti su vaiku bei artimai su juo bendrauti. Informantai nurodo, jog dažniausiai su vaiku skyrium gyvenantis tėvas bendrauja kompiuterinės programos „Skype“ pagalba: „pasikalbam per skaipą beveik kiekvieną dieną (3T1Š)“, „namuose ir skaipas yra... <...> vaikas lekia labai nori bendrauti(2M1Š)“, „vis tuo pačiu skaipu šiemet parašė ir žinutę, pasveikino su Kalėdom, su gimtadieniu irgi pasveikina, šiaip tai jeigu kokia proga ar kas, tai dažniausiai, kad pats pačiam vaikui leidžiu pasiskambinti ir pasikalbėti“ (1M4Š), „kiekvieną dieną skaipu kalba“ (4M1Š).

Išsituokusių porų vaikai liko gyventi su savo motinomis, kurios nurodo, kad „meilė vaikui kyla iš kasdienio rūpinimosi“(1M1Š), o skyrium gyvenantys tėvai nutolsta nuo vaiko: „atskirai būni, tai nutolsti nuo to vaiko“ (5T1Š), „nebėra noro jam“(1M2Š). Yra akcentuojamas naujos šeimos sukūrimas: „kad jis kitą šeimą turi, tai gal ir nėr kada“ (1M3Š).

Kitam mieste gyvenantys informantai nurodo, jog susitikimų skaičius su vaiku juos tenkina. Į klausimą: „Koks susitikimų skaičius Jus tenkintų?“ informantai pasisakė, kad gerai yra taip kaip yra ir jie nieko nekeistų: „susitinku du kartus per savaitę, man atrodo, ir man, ir vaikui užtenka“(10T1Š), „savaitgaliais susitinkam, gana“. Užsienyje gyvenantys informantai pabrėžia, kad jie nieko keisti negali, nes nėra sąlygų dirbti Lietuvoje: „Lietuvoje darbo nėra. Bet juk pasikalbam per skaipą beveik kiekvieną dieną, tai ir užtenka“ (3T2Š), „nėra kaip man su juo matytis“(6T1Š).

Reikšminga tai, kad nors skyrium gyvenantys tėvai nurodė, kad susitikimų su vaiku skaičius juos tenkina, mamos šiuo skaičiumi nėra patenkintos. Dauguma jų pažymi, kad vaikai labai pasiilgsta tėvo, kad norėtų dažniau su juo matytis: „vaikas tai labai nori bendrauti su tėvu“(1M5Š). Ypač berniukus auginančios mamos pabrėžė, kad jiems trūksta tėvo: „gal dėl to, kad berniukas, jam taip trūksta to tėvo“ (4M2Š), „visą laiką jam tėvas labiau“(2M2Š).

Tyrimo rezultatai parodė, kad net keturios mamos yra nepatenkintos tuo, jog skyrium gyvenantys tėvai susitikę su vaikais tik linksminasi: „mama, kaip aš vadinu, aptarnaujantis personalas“(2M3Š), „viskuo rūpinuosi aš viena, o su vyru tik linksminasi“(4M3Š), „mokyklos reikalais rūpinuosi aš“(2M4Š). Tuo tarpu vyrai akcentuoja, jog remia vaiką finansiškai: „Kaip teismas liepė, taip ir siunčiu alimentus“ (3T3Š), „telefoną nupirkau“(3T4Š), „Žmonai pinigų duodu už prailgintą sumoku, už muzikalę sumoku, tai ko ten dar reik (3T5Š). Svarbu akcentuoti, kad pora informantų tėčių mano, jog mokėdami alimentus ne atlieka savo pareigą, bet daro „gerą darbą“: „tegu džiaugias, kad pinigus moku“(3T6Š).

Kalbėdami apie susitikimus su vaiku akcentuoja, jog svarbiausia linksmai praleisti laiką: „Kai tik grįžtu iš Vokietijos, tai pasiimu vaiką, vežuosi į kaimą, ten kartu žvejojam, nu visaip smagiai leidžiam laiką“ (3T7Š).

Pažymėtina, kad ir pačios mamos svarbiausia skyrium gyvenančio tėvo funkcija laiko materialinį rėmimą. Klausiant: „Ar vyras vaiku rūpinasi?“ informantės akcentavo būtent materialinius dalykus: „alimentus moka kiek jam priklauso <...> jeigu susitinka duoda pinigų, ne nėra labai skūpus. Padeda. <...> nupirkdavo tai dviratį, tai ką“(2M5Š), „alimentus pradėjo mokėti“ (4M4Š), „nesirūpina, pinigų nemoka“(1M6Š).

Apibendrinant galima teigti, jog gyvenimas atskirai nesuteikia galimybių matyti kasdienio vaiko gyvenimo, jo rutinos. Remiantis motinų interviu duomenimis galima teigti, jog tėvai tolsta nuo savo vaikų, pagrindine savo kaip tėvo funkcija laikydami materialinį rėmimą bei laisvalaikio praleidimą.

3. lentelė. Nesantaika tarp buvusių sutuoktinių - trikdys vykdant tėvų funkcijas po skyrybų.

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	IŠTRAUKOS IŠ INTERVIU TEKSTŲ	n
NESANTAICA TARP BUVUSIŲ SUTUOKTINIŲ	Buvusi sutuoktinė slepia vaiką	...žmona išsikraustė kitur gyventi, vaikui net mokyklą pakeitė...	2
		...ta tai man nieko nepasakoja...	
		...kelis kartus bandžiau skambinti, ji vaiko nekviečia...	
	Konfliktai sutuoktiniams susitikus	...vyras labai supyko, kam mes išvažiuom...	4
		...tas tėvas kartais erzina, nu bet taip yra...	
		...nu neįmanoma, vos tik paskambinu arba grįžtu, tai tik klykia pinigų, pinigų, pinigų...	
		...prieš vaiką tai jis gerutis, bet kai vaikas negirdi, tai man tokių dalykų prikalba...	

	Vaiko nuteikinėjimas prieš buvusį sutuoktinį	... man nieko nesakė ir vaikui liepė nesakyti, tik grįžęs viską sužinojau...	3
		...jis susitikęs vaikui nesąmonių prikalba apie mane...	
		...sakiau vaikui, kad tėtis nei pinigų nesiunčia, nei rūpinasi mumis...	

Informantės neigia slepiančios vaiką nuo sutuoktinio. Čia išryškėja skirtumai tarp motinos ir tėvo pasisakymų, nes mama teigia, jog visaip skatina vaiką bendrauti su tėvu: „...aš bandžiau jam aiškinti apie visas problemas, kad čia ir sūnui blogai, nors kartą grįžk, pasižiūrėk, pasikalbėk su vaiku, nelabai...(1M8Š), o tėvas teigia, kad mama neleidžia su vaiku susisiekti: „...kelis kartus bandžiau skambinti, ji vaiko nekviečia...(6T2Š). Kita informantė teigė, jog netrukdo vaikui bendrauti su tėvu, bet jai tai nelabai patinka, nes buvęs sutuoktinis nuteikinėja vaiką: „jis susitikęs vaikui nesąmonių prikalba apie mane(4M5Š)“, nors ir pati elgiasi panašiai: „sakiau vaikui, kad tėtis nei pinigų nesiunčia, nei rūpinasi mumis“(4M6Š). Informantė suvokia, kad daro negerai: „žinau, kad negerai, bet, kad užknisa“(4M8Š).

Kita vertus, nei vienas iš sutuoktinių nemano, jog nuteikinėja vaiką, jie mano, kad vaikas turi žinoti realią situaciją, nesvarbu, kad ji subjektyvi: „Aš vaikui tai paaiškinau, kad ir jį, ir mamą myliu, bet kad jinai nebenori gyventi su mumis, kitą susirado“ (3T8Š), „pasakiau, kad tetis kitą susirado“(1M7Š).

Dauguma buvusių sutuoktinių konfliktuoja tarpusavy. Sutuoktiniams dažnai konstruktyviai bendrauti neleidžia vidinės nuoskaudos, kurių jie ne tik kad negali, bet ir nenori įveikti: „Aš tai išvažiavau pinigų uždirbti, o ji kitą susirado ir skirtis užsimanė“(3T9Š), „man nieko nesakė ir vaikui liepė nesakyti, tik grįžęs viską sužinojau“ (3T10Š), „be abejo išdavystė“(1M9Š), „ vyras labai supyko kam mes išvažiavom“(2M6Š), „aš pati vengdavau susitikti“ (2M7Š), „išvažiavo, mus su vaiku skolose paliko“(4M9Š).

Remiantis tyrimų duomenimis galime teigti, kad didžiausi konfliktai kyla dėl materialinių dalykų: „didžiausi konfliktai kilo dėl finansinės paramos <...> paprasčiausiai nutrūko finansinė parama ir buvo sunkiausia“ (1M10Š), „nu neįmanoma, vos tik paskambinu arba grįžtu, tai tik klykia pinigų, pinigų, pinigų“(3T11Š), „Dėl pinigų aišku. Ta norėjo ir butą sau pasiimti, ir garažus (3T12Š), „ aš pats sunkiai tuo tarpu gyvenau, o dar jai pinigų reikėjo“ (6T3Š).

Apibendrinant galima teigti, kad daugelis tėvų vadovaujasi ambicijomis bei kerštauja visiškai neatsižvelgdami į vaiko poreikius. Susitikę, buvę sutuoktiniai, dažnai sprendžia savo tarpusavio problemas, o ne kokybiškai leidžia laiką su vaiku.

Lyginant duomenis svarbu pabrėžti, kad tėvų išsilavinimas nėra reikšmingas rodiklis, nes vienodai konfliktavo tiek tėvai su aukštesniu išsilavinimu, tiek su žemesniu. Reikšmingas yra laikotarpis praėjęs nuo skyrybų, kuo daugiau laiko praėję, tuo mažiau konfliktuoja sutuoktiniai.

4. lentelė. Išsituokusių tėvų gebėjimų ugdyti vaiką stoka - trikdys vykdant tėvų funkcijas po skyrybų.

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	IŠTRAUKOS IŠ INTERVIU TEKSTŲ	n
IŠSITUOKUSIŲ TĖVŲ GEBĖJIMŲ UGDYTI VAIKĄ STOKA	Bendravimo su vaiku įgūdžių stoka	...kad kai toli gyveni, tai tų bendrų temų mažai...	3
		...neturi jis apie ką su tuo vaiku kalbėti...	
	Skatinimas nesimokyti	...jam to mokslo nelabai reikia, tai va jis ir sūnų skatina labiau dirbti, o ne mokytis...	2
		... nesisekė man tie mokslai tai ir vaiko nereik spausti... Kartu su manim ten dirba aukštuosius baigę, tai kam tada mokytis reikėjo, jei mašinas dabar taiso...	
	Nesidomėjimas vaiko gyvenimu	...aš bandžiau jam aiškinti apie visas problemas, kad čia ir sūnui blogai, nors kartą grįžk, pasižiūrėk, pasikalbėk su vaiku, nelabai...	3
		...norėjau, kad Dominykas pasipasakotų tėveliui, kaip jam mokykloje sekasi, kad nesiseka, kad liūdna, dėl ko piktas yra<...>atrodo, kad pro vieną pusę įeina, pro	

		kitą išėina. (tėvui)	3
		...vaikai kažkaip pasidarė jam visiškai nebeįdomu...	
		...aš jam sakau, kad sunku, kad blogai su vaiku, o jis nekreipia dėmesio...	
	Pokyčių vaiko gyvenime nesuvokimas	...Nu ne tikriausiai, nemanau, kad buvo koks nors poveikis. Juk aš su žmona išsiskyriau, o ne su vaiku...	4
		...koks ten tam vaikui skirtumas, mažas dar...	
		Nu namai pasikeitė, mokykla pasikeitė daugiau gal niekas nepasikeitė...	

Du skyriumi nuo vaiko gyvenantys tėvai akcentavo, kad neranda bendrų pokalbio temų su vaiku: „kad kai toli gyveni, tai tų bendrų temų mažai“ (3T13Š, 6T5Š). Tą patį patvirtina ir užsienyje gyvenančių informantų buvusios žmonos teigdamos, jog neturėjimas bendros rutinos turi neigiamos įtakos vaiko ir tėvo santykiams: „vaikai pasidarė jam visiškai neįdomu <...> atrodo, kad jis nebeturi apie ką su tuo vaiku kalbėti“ (1M13Š), „tyli prie to skaipo abu“ (4M30Š).

Pažymėtina, jog kalbant apie tolimesnį vaiko ugdymą, reikšmingas tampa tėvų išsilavinimo kriterijus – kuo žemesnis tėvų išsilavinimas, tuo mažiau jiems svarbūs vaikų pasiekimai mokykloje: „jam to mokslo nelabai reikia, tai va jis ir sūnų skatina labiau dirbti, o ne mokytis“ (2M7Š), „nesisekė man tie mokslai tai ir vaiko nereik spausti“ (5T2Š), „Kartu su manim ten dirba aukštuosius baigę, tai kam tada mokytis reikėjo, jei mašinas dabar taisy“ (3T14Š).

Svarbu, kad vaikus auginančios mamos tokiai tėvų nuomonei nepritaria: „aš manau, kad galėtų gal ir labiau pasimokyti <...> pas mum yra namuose taisyklės, kurių vaikai turi laikytis ir mokytis

jam yra privaloma <...> o paskui, jei norės, tai galės eiti pas tėvą dirbti“ (2M15Š), „aš vaiku rūpinuos ir aš spręsiu mokytis jam ar ne“ (4M10Š).

Interviu analizė leidžia teikti, jog skyrium gyvenantys tėvai nesuvokia, kokią žalą vaiko gyvenime padarė skyrybos: „aš jam sakau, kad sunku, kad blogai su vaiku, o jis nekreipia dėmesio“ (1M11Š). Pats skyrybų faktas yra siejamas tik su žmona: „Nu ne tikriausiai, nemanau, kad buvo koks nors poveikis. Juk aš su žmona išsiskyriau, o ne su vaiku“ (3T12Š), „koks ten tam vaikui skirtumas, mažas dar“ (6T4Š).

Apibendrinant galima teigti, kad tėvų funkcijas geriau vykdo kartu su vaiku gyvenantis tėvas, nes gyvenantis atskirai iškrenta iš bendros gyvenimo rutinos ir norėdamas to ar ne tolsta nuo vaiko. Bendravimo šeimoje funkcija, kuri pasireiškia komunikatyvine veikla: gyvenimiškos patirties dalijimusi, keitimusi informacija, šeimos problemų aptarimu, šiuo atveju nėra kokybiškai atliekama. Skyrium nuo vaiko gyvenantys tėvai dėl atsakomybės ar bendravimo įgūdžių trūkumo neranda bendros kalbos su vaiku. Žemesnį išsilavinimą turintys tėvai nesuvokia išsilavinimo prasmės, skatina vaikus nesimokyti.

5. Pedagogų kompetencijos trūkumas - trikdis kokybiškai vykdyti tėvų funkcijas po skyrybų

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	IŠTRAUKOS IŠ INTERVIU TEKSTŲ	n
PEDAGOGŲ KOMPETENCIJOS TRŪKUMAS	Esamos problemos ignoravimas	...nekreipia dėmesio, sako, kad praeis...	2
	Pagarbos mokiniui stoka	...vaikas sako, kad sekasi blogai, kad su mokytoja neįmanoma susikalbėti, pikta...	4
		...taip sugriebė, kad buvo mėlynės ant rankų...	
		...pasakė, kad jis nevažiuos į ekskursiją, nes trukdys kitiems vaikams...	
	...pasikeitė mokytojo požiūris į vaiką, nes jisai visada yra piktas...		

	Konfidencialumo nesilaikymas	...sukvietė visus tėvus į susirinkimą ir nusprendė, kad mano vaikas turės palikti mokyklą...	1
		...aš tik vėliau sužinojau, kad visi viską žino...	

Pastebima, kad kai kurie pedagogai per mažai dėmesio skiria šeimoje skyrybas patyrusiems vaikams, nesistengia įtraukti jų į aktyvią klasės veiklą, nesidomi jų problemomis.

Dažniausiai pasitaikanti problema yra esamos problemos ignoravimas: „nekreipia dėmesio, sako, kad praeis“ (4M11Š), „sakė, kad aš turiu kažką daryti, nes ji bejėgė“ (1M14Š). Pedagogai dažniausiai sau prisiima tik informatoriaus funkcijas: „susitikusios pakalbėdavom“ (1M41Š), „kai vaiką atvesdavau, tai susakydavo sakydavo viską“ (2M52Š). Iki galo neišnaudojamos pedagoginės galimybės siekiant vienaip ar kitaip padėti, problemų po skyrybų turintiems mokiniams.

Interviu duomenys rodo, jog kai kurie mokytojai pasižymi nepakantumu netgi priešišku problemaiškiems vaikams: „pasakė, kad jis nevažiuos į ekskursiją, nes trukdys kitiems vaikams“ (4M12Š), „pasikeitė mokytojo požiūris į vaiką, nes jisai visada yra piktas“ (1M15Š), „pasakė, ačiū Dievui šiandien (vaiko vardas) nėra, tai vaikai kitą dieną juokėsi“ (2M8Š). Vienu atveju prieš vaiką buvo naudojamas smurtas: „taip sugriebė, kad buvo mėlynės ant rankų“ (4M13Š). Deja, tėvai tokį mokytojų elgesį yra linkę pateisinti, visą atsakomybę prisiimdami sau bei netinkamam vaiko elgesiui. Dvi mamos teigė, kad nieko nedaro, nes bijo dar labiau pakenkti vaikui: „jau ir taip jo nemėgo“ (4M18Š). Mokytojai atsakomybę yra linkę perduoti ugdytinio šeimai.

Pabrėžtinai atvejais vienoje mokykloje, kur klasės auklėtoja (dar ir mokyklos psichologė) slapta nuo problemiško, skyrybas patyrusio vaiko tėvų, suorganizavo tėvų susirinkimą, kurio metu su tėvais sprendė, ką daryti su ugdytiniu: „sukvietė visus tėvus į susirinkimą ir nusprendė, kad mano vaikas turės palikti mokyklą“, „klasėje vaikai juokėsi ir sakė, kad nusipirks tortą, kai mano vaikas išeis iš mokyklos“ (4M13Š). Minėtoju atveju klasės auklėtoja skatindavo mamą išsipasakoti, o vėliau apie tai pasakojo mokyklos valdžiai bei klasės auklėtinių tėvams: „aš tik vėliau sužinojau, kad visi viską žino“ (4M14Š). Kad klasės auklėtojas turi didelę įtaką palankiam vaiko statusui klasėje, paties vaiko palankesniai požiūriui į save įrodo tas pats atvejis, nes pakeitus mokyklą išsprendė visos konfliktiško vaiko problemos: „pakeitė mokyklą, atrodo, kad kitas vaikas paliko“ (4M16Š).

Apibendrinant galima teigti, jog pedagogai neišnaudoja visų galimybių, kad palengvintų šeimoje skyrybų netektį patyrusių vaikų socializaciją. Klasės auklėtojams trūksta geranoriškumo,

atsakomybės ar net įgūdžių palaikyti tinkamus santykius su išsituokusiais tėvais bei jų vaikais. Su tėvais bendrauja tik suteikdami pagrindinę informaciją bei informuodami apie netinkamą vaiko elgesį. Atskiri atvejai parodė, jog tik nuo asmeninių mokytojo savybių priklauso palankus vaiko statusas klasėje bei požiūris į save.

2.2.2. Pokyčių vaiko gyvenime po skyrybų suvokimas

Atlikta tyrimo duomenų analizė rodo, kaip tėvai suvokia vaiko gyvenime po skyrybų vykstančius reikšmingus pokyčius. Šeimoje skyrybų netektį patyrusiems vaikams yra būdinga tam tikrų psichologinių išgyvenimų įvairovė, o dar prisideda finansiniai bei gyvenamosios vietos pokyčiai.

Interviu analizės metu buvo išskirtos keturios kategorijos, kurios vėliau suskirstytos į subkategorijas:

- finansiniai pokyčiai;
- mokymosi rezultatų pokyčiai;
- emociniai pokyčiai;
- gyvenamosios vietos pokyčiai.

6. lentelė. Finansiniai pokyčiai vaiko gyvenime po skyrybų

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	IŠTRAUKOS IŠ INTERVIU TEKSTŲ	n
FINANSINIAI POKYČIAI VAIKO GYVENIME PO SKYRYBŲ	Finansinė padėtis pagerėjo	...dabar nors alimentus moka...	2
	Finansinė padėtis pablogėjo	...vyras išlaikė šeimą...	1
	Finansinė padėtis nepasikeitė	...Visada neblogai uždirbau...	2

Finansinė padėtis po skyrybų pagerėjo tose šeimose, kur buvęs sutuoktinis ir prieš tai šeima nesirūpino. Kaip teigia informantė, tik po teismo nuosprendžio buvęs sutuoktinis pradėjo mokėti alimentus, nes prieš tai: „jis aiškino, kad jam nepriklauso“ (4M23Š).

Mamoms, kurios vienos augina vaikus, dažnai vienintelė finansinė pagalba tampa buvusio sutuoktinio mokami alimentai. Dvi informantės pabrėžia, kad alimentai sudaro didelę dalį jų pajamų: „nors ta jo alga nedidelė, bet mums keli šimtai pareina“ (2M9Š), „dabar nors alimentus moka, prieš tai visai sunku buvo“ (4M20Š).

Finansinė padėtis pablogėjo tose šeimose, kurias išlaikė vyras: „vyras išlaikė šeimą ir paprasčiausiai nutrūko finansinė parama, buvo sunkiausia kaip pasirūpinti vaikais“ (1M17Š). Buvęs sutuoktinis paklaustas, kodėl neišklaiko vaiko teigė: „už ką aš jai pinigus turiu mokėti“ (6T6Š). Šiuo atveju vyras alimentų nemoka, nes gyvena užsieny ir galimybės alimentų prisiteisti sutuoktinė neturi: „teisininkai tikrai pasiūlė samdytis vertėjus, važiuoti į Angliją ir prisiteisti tuos alimentus, tačiau, kad viskam yra nežmoniškos kainos, viskas yra paprasčiausiai neįmanoma“ (1M18Š).

Kai kuriais atvejais dėl alimentų tėvai susitarė: „teisme mes šio klausimo nekėlėm, nes vyras sakė, kad vaiką lankys, alimentus mokės“ (2M16Š), o kitais teko laukti teismo sprendimo, kad vyras mokėtų: „tik po teismo sprendimo jis pradėjo mokėti“ (4M21Š).

Informantės pabrėžia, kad stengiasi, jog vaikas materialinio nepritekliaus nepajustų: „visaip stengiausi, kad sūnus nepajustų“ (4M22Š), „dažniausiai savo poreikius apriboji“ (1M25Š).

Finansinė padėtis nepasikeitė arba labai neženkliai pasikeitė tose šeimose, kuriose moteris nuolatos gaudavo stabilias pajamas: „Visada neblogai uždirbau“ (7M1Š). Alimentai tokiose šeimose yra ne pragyvenimo šaltinis, o vaiko pinigai, kuriuos vyras privalo mokėti: „koks skirtumas kiek aš uždirbu, vaikas abiejų“ (7M2Š). Taip pat finansinė padėtis nepasikeitė tose šeimose, kur vyras tiek prieš skyrybas, tiek ir po jų rūpinosi šeima: „dėl lankymų, alimentų dėl visko draugiškai susitarėm“ (8M40Š).

Apibendrinant galima teigti, kad finansiniai pokyčiai ypač jaučiami tose šeimose, kur nestabilios arba mažos mamos pajamos. Tėvai finansinių pokyčių neakcentuoja, vienas informantas teigia visai neprivalantis materialiai išlaikyti vaiko.

7. lentelė. Gyvenamosios vietos pokyčiai

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	IŠTRAUKOS IŠ INTERVIU TEKSTŲ	ŠIFRAS
GYVENAMOSIOS VIETOS POKYČIAI	Gyvenamoji vieta pasikeitė	...mes turėjom išeiti iš namų...	3
		...išvažiuom pas mamą grįžom į kaimą...	

		...nu namai pasikeitė, mokykla pasikeitė...	
		...Reikėjo kraustyti iš namų, tai pas mamą laikinai buvau...	
		...neteko kiemo draugų, išsiskyrė su klasiokais...	
	Gyvenamoji vieta nepasikeitė	...vyras išvyko į užsienį...	2
		...vyras kitur išsikraustė gyventi...	

Gyvenamosios vietos pokyčius dažniausiai akcentuoja mamos pabrėždamos, jog vaikas turi pakeisti mokyklą, netenka draugų: „sunkiausia buvo vaikui, jam viskas pasikeitė“ (2M10Š), „kai kitur persikėliau, tai sūnus labai pyko, nes neteko kiemo draugų, išsiskyrė su klasiokais“ (4M24Š). Mažiau gyvenamosios vietos keitimas turi įtakos, jei nesikeičia ugdymo įstaiga: „nelabai stipriai sureagavo, nes darželis, draugai tie patys pasiliko“ (8M1Š).

Buvusiems sutuoktiniams šis pokytis nepasirodė reikšmingas. Informantai vyrai dažniausiai nebuvo linkę sureikšminti vaiko jausmų: „nu namai pasikeitė, mokykla pasikeitė daugiau gal niekas nepasikeitė“ (3T17Š), „koks ten tam vaikui skirtumas“ (5T2Š).

Apibendrinant galima teigti, jog gyvenamosios vietos pokyčiai reikšmingi tik tuo atveju, jei keičiasi ugdymo įstaiga ir draugai: tėvai yra nelinkę sureikšminti gyvenamosios vietos pokyčių, o mamos šį pokytį akcentuoja, nes kai kuriais atvejais iš pagrindų keitėsi vaiko gyvenamoji vieta.

8. lentelė. Emociniai pokyčiai vaiko gyvenime po skyrybų

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	IŠTRAUKOS IŠ INTERVIU TEKSTŲ	n
EMOCINĖS RAIŠKOS POKYČIAI VAIKO GYVENIME PO SKYRYBŲ	Pyktis	...mokykloje pradeda dažnai isterikuoti, kad reikia tėvelio...	3
		...labai pasidarė agresyvus, neklausantis<...> sunkiai sukalbamas...	

		... jisai visada yra piktas, visada nedaro, priešinasi, nenori atlikti, kas jam yra liepiama...	
		... nenoras grįžti namo...	
		...vaikas man pasakojo, kad pyksta ant mamos, kad ji išsiskyrė...	
		...iš pradžių jisai pyko galbūt ant manęs, kad aš gi paėmiau, aš išsivežiau, aš nusprendžiau ir už vaiką, ir už save, kad reikia išeiti...	
		...siaubas, koks piktas buvo <...> su klasiokais pykosi, nei mokytojos, nei manęs neklausė...	
		...į mokyklą vis ėjau ir ėjau aiškintis dėl jo elgesio...	3
		...labai ant manęs pyko...	
	Nenoras susitaikyti su esama padėtimi	...paprasčiausiai nesupranta, kad čia jau viskas, atrodo, kad tik laikinai susipykę, ir kad tėvelis tuoj grįš...	
		...sunkiausia yra vaikui išaiškinti, kad tėvelis negrįš...	4
		..jis labai ilgai manė, kad mes su mama susitaikysim...	
	Uždarumas	...jis buvo toks tylenis, jis sėdėdavo ten užsidaręs...	1
	Liūdesys	...susidėjo viskas labai ir tas vaikas apskritai buvo pasimetęs...	3

		...vaikas mano visada labai tylus buvo, uždaras<...> labai matėsi, kad ištiesai liūdnas...	
		„jam buvo labai sunku, kad tas tėvas išėjo	
	Skyrium gyvenančio tėvo idealizavimas	...mama pasidarė nebeįdomi, dėl to, kad kaip ir ji kalta, kad to tėvelio nebėra... ...reikia tėvelio ir būtent tėvelio klausys...	3
		...tėtis tai šventas pasidarė, aš dėl visko kalta...	
		...kai tėtis išėjo, tai visus pykčius pamiršo...	
	Ramumas	...pasidarė daug ramesnė. Jau maniau, kad tam vaikui nervinį įvarėm su savo pykčiais, bet dabar nieko... ... kad ne tokia nervinga, draugiškesnė pasidarė...	2

Skyrybų metu vaikai darosi pikti, nuolat bijo, kad tėvai juos apleis: „net į vonią būdavo sunku vienai nueiti, tiek mane saugojo“ (4M25Š), „pyko, bet tuo pačiu ir eiti niekur neleido“ (7M8Š).

Daugumą skyrybų faktas užklumpa staiga, net jei svarstymai apie jas nėra slepiami. Vaikai išgyvena stiprų netekties jausmą, jaučiasi ižeisti, patiria didelę nuoskaudą, kad paliko tėvas ar motina. Pažeidžiamas jų lojalumas. Jie dažnai jaučiasi bejėgiai, nes susiduria su dalykais, kurių negali kontroliuoti: „vyresniajam tai yra sunki trauma, kurią jis išgyvena iki šiol“ (1M19Š), „pasimetęs buvo žiauriai“ (7M6Š).

Šie skirtingi ir intensyvūs jausmai užplūsta vaiką vienu metu, dažnai, kaip rodo tyrimo duomenys, vaikai apkaltina arčiausiai esantį asmenį: „ant manęs baisiai pyko“ (2M22Š), vaikas man pasakojo, kad pyksta ant mamos, kad ji išsiskyrė (3T18Š), „aš blogiausia buvau“ (7M8Š).

Šiuo atveju reikšmingas vaiko amžiaus kriterijus: „mažoji reagavo mažiau dėl to, kad ji dar nesuvokė iki galo, nes tėtis ar šiaip, ar taip buvo užsienyje“ (1M20Š). Ypač sunkiai išgyveno skyrybas ikimokyklinio arba jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikai. Svarbiu akcentu tampa ir tėvų

bendravimas skyrybų metu: „Jau maniau, kad tam vaikui nervinį įvarėm su savo pykčiais“ (8M2Š). Paaugliai, kaip rodo tyrimo duomenys, aiškiai suvokia, kas vyksta tarp tėvų, jie yra linkę manipuliuoti tėvais, paklusti tam tėvui, kurio nuomonė jiems priimtinesnė: „kuris labiau vaikui patiks: ar tas, kuris sako, kad nesimokyk, ar tas, kuris liepia mokytis“ (2M21Š).

Pastebėta priešara tarp vaikų svajonių dėl tėvų susitaikymo: „paprasčiausiai nesupranta, kad čia jau viskas, atrodo, kad tik laikinai susipykę, ir kad tėvelis tuoj grįš“ (1M21Š), „jis labai ilgai manė, kad mes su mama susitaikysim (3T17Š)“, kita informantė teigė, jog vaikas visiškai patenkintas dabartine padėtimi: „kai su vyru pradėjom normaliai kalbėti, tai bijojau, kad nesugalvotų, jog mes susitaikysime, bet nieko panašaus nėra, nežinau net kaip pasakyti, man atrodo, kad ji labai patenkinta dabartine padėtimi“ (8M3Š), „kai eina su tečiu, tai net nenori, kad aš būčiau (4M25Š).

Ypač aktuali problema yra skyrium gyvenančio tėvo idealizavimas. Mama siejama tik su rutina: mokykla, namų darbai, būreliai ir t.t., o tėtis siejamas su pramogomis: „tėtis tai šventas pasidarė, aš dėl visko kalta“ (4M26Š), „su juo filmai, žaidimai, visokios pramogos, o su manimi tik pareigos“ (7M7Š), „tėtis juk neliep kambarių tvarkytis“ (2M22Š).

Jau ankstesniame skyriuje aptarėme, jog skyrium gyvenantys tėvai yra linkę susitikę su vaiku tiesiog linksmintis. Reiktų pažymėti, jog tėvo elgesys, jo sąveika su vaiku dažnai priklauso nuo tėvo požiūrio į savo pareigas. Atlikta analizė parodė, jog tas tėvas, kuris pagrindine savo kaip tėvo funkcija laiko materialinį vaiko išlaikymą, dažniausiai yra nelinkęs gilintis į vaiko problemas, mokslo pasiekimus. Dauguma mamų suvokia, kad vaiko elgesys vienaip ar kitaip reiškiasi ne dėl to, ką jis žino, o dėl to, ką jis išgyvena ir jaučia. Dauguma tėvų emocinės raiškos pokyčių yra nelinkę sureikšminti.

9. lentelė. Mokymosi rezultatų pokyčiai

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	IŠTRAUKOS IŠ INTERVIŲ TEKSTŲ	n
MOKYMOŠI REZULTATŲ POKYČIAI	Mokymosi rezultatai pagėrėjo	...pakeitėm mokyklą, atrodo, kad kitas vaikas paliko...	2
		...vėl pradėjo viskuo domėtis...	
	Mokymosi rezultatai pablogėjo	...žymiai, labai stipriai pasikeitė...	2
	Mokymosi rezultatai	...labai jau vidutiniški rezultatai...	3

	nepasikeitė	...niekad jis gerai nesimokė, tai nelabai ir pasikeitė...	
--	-------------	---	--

Reiktų pabrėžti, kad skyrybos, tai dažniausiai ilgalaikio proceso pabaiga. Išyra bet kokie vyrų ir moterų šeimoje jungiantys ryšiai. Juridinės skyrybos tai jau paskutinis etapas. Dažniausiai viskas prasideda kur kas anksčiau, kai pradeda irti emociniai ryšiai. Mokymosi rezultatai pagerėjo tose šeimose, kur nuolatos tėvai konfliktavo, o su skyrybų proceso pabaiga namuose išsivyravo ramybė.

Trys mamos teigė, kad mokymosi rezultatai pagerėjo, „man parėjusi iš darželio vis pasakoja apie drauges, žaidimus, o anksčiau tai tokia užsidariusi buvo nieko nekalbėjo“ (8M4Š). Čia reikia paminėti atvejį, kai vaiko mokymosi rezultatai buvo labai pablogėję, nes tėvų skyrybų metu sūnus buvo labai piktas, reikalavo daug dėmesio, bet: „pakeitėm mokyklą, atrodo, kad kitas vaikas paliko“ (4M16Š). Tik pedagogo pastangų ir kantrybės dėka pasikeitė vaiko mokymosi rezultatai, požiūris į save ir aplinkinius: „anoj mokykloj vaikui buvo jau įkalusi, kad jis debilas“ (4M27Š), „ta mokytoja ir griežta, ir gera, matyt, tokios jam reikėjo“ (4M30Š)

Nepatenkinami mokymosi rezultatai dažniausiai yra siejami su blogu vaiko elgesiu mokykloje: „kadangi pasikeitė elgesys, tai pasikeitė ir vertinimai“ (1M23), „piktas buvo, norėjo dėmesio, jai matyt, nepatiko“ (4M31Š). Tėvai tokį mokytojų elgesį yra linkę pateisinti, visą atsakomybę prisiimdami sau ir netinkamam vaiko elgesiui.

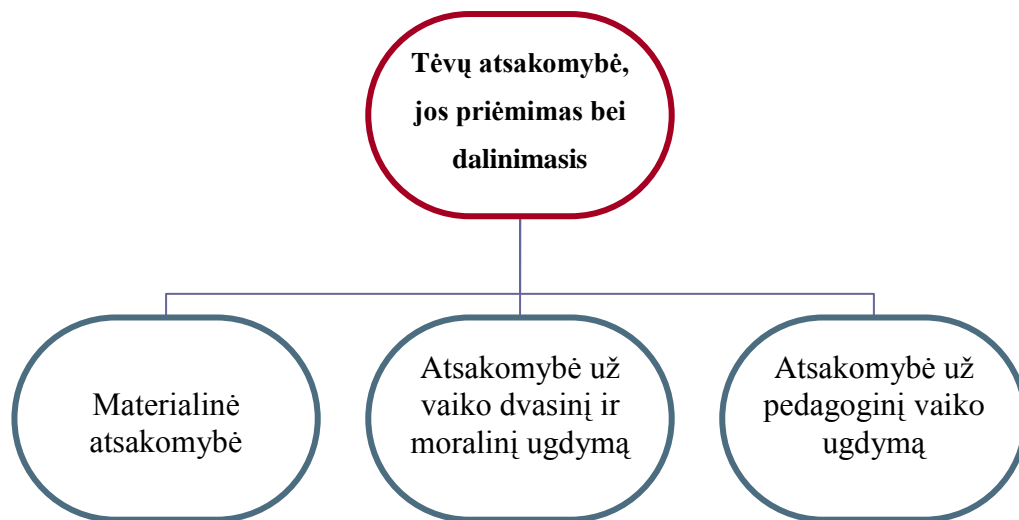
Apibendrinant galima teigti, jog šeimoje patirta skyrybų netektis neigiamai veikia vaikų mokymosi rezultatus. Vaikų, patyrusių skyrybas, mokymosi rezultatai dažnai priklauso nuo klasės auklėtojo pasirinktų ugdymo metodų, požiūrio į ugdytinius bei noro (arba nenoro) jiems padėti.

2.2.3. Tėvų atsakomybė, jos priėmimas bei dalinimasis

Išsiaiškinus tėvų funkcijų vykdymo po skyrybų trikdžių priežastis bei kaip tėvai suvokia vaiko gyvenime po skyrybų vykstančius reikšmingus pokyčius, toliau buvo siekta išsiaiškinti, kaip tėvai dalijasi atsakomybe už vaiką.

Interviu analizės metu buvo išskirtos trys svarbiausios atsakomybės sritys:

- materialinė atsakomybė;
- Atsakomybė už vaiko dvasinį ir moralinį ugdymą;
- atsakomybė už vaiko ugdymą.

2 pav. Tėvų atsakomybė, jos priėmimas bei dalinimasis

Materialine atsakomybe už vaiką dalijasi beveik visi tėvai: „Kaip teismas liepė, taip ir siunčiu alimentus“ (3T3Š), „dėl lankymų, alimentų dėl visko draugiškai susitarėm“ (8M40Š), „telefoną nupirkau“ (3T4Š), „visaip padedu ir pinigais, ir maistu“ (10T14Š), „Žmonai pinigų duodu, už prailgintą sumoku, už muzikalkę sumoku, tai ko ten dar reik (3T5Š), „alimentus moku, kai reikia dar ką nors nuperku“ (5T18Š). Svarbu akcentuoti, kad pora informantų tėčių mano, jog mokėdami alimentus ne atlieka savo pareigą, bet daro „gerą darbą“: „tegu džiaugias, kad pinigus moku“ (3T6Š). Iš visų apklaustų informantų tik vienas tėtis nepadėjo materialiai išlaikyti vaiko: „už ką aš jai pinigus turiu mokėti“ (6T6Š).

Mamos svarbiausia skyrium gyvenančio tėvo pareiga laiko materialinį vaiko rėmimą. Klausiant: „Ar vyras vaiku rūpinasi?“ informantės akcentavo būtent materialinius dalykus: „alimentus moka kiek jam priklauso <...> jeigu susitinka duoda pinigų, ne nėra labai skūpus. Padeda. <...> nupirkdavo tai dviratį, tai ką“ (2M5Š), „alimentus pradėjo mokėti“ (4M4Š), „nesirūpina, pinigų nemoka“ (1M6Š).

Atsakomybę už tai, kad vaiko socializacijos procesai vyktų kuo pozityviau, labiau prisiima mamos. Jos suvokdamos, kokie pokyčiai vyksta vaiko gyvenime po skyrybų: „sunkiausia buvo dėl vaiko <...> vaikas labiausiai reagavo į skyrybas“ (2M31Š), „Vaikas buvo labai neramus, sunkiai miegodavo naktimis“ (8M6Š), „mažoji turbūt reagavo mažiau“ (1M20Š), „vyresniajam tai sunki trauma, kurią jis išgyvena iki šiol“ (1M19Š), stengėsi kuo daugiau bendrauti su vaiku: „va ir aš, ir mano mama <...> visi labai bendravom“ (2M32Š), „daug laiko praleidžiu su vaiku“ (8M8Š), „mano mama kiek su juo kalbėjo, kad klausytų, kad nesimuštų“ (4M34Š). Su vaiku nuolatos bendrauja bei susitinka du tėvai: „stengiuosi, kad ji nepajustų jokių pasikeitimų“ (8T14Š), „susitinkam savaitgaliais, vaikas man tada viską pasakoja, aš kuo galiu padedu“ (5T14Š). Kiti tėvai su vaiku bendrauja atsainiai: „atskirai būni, tai nutolsti nuo to vaiko“ (5T1Š), „nebėra noro jam“ (1M2Š). Yra akcentuojamas naujos šeimos sukūrimas: „kad jis kitą šeimą turi, tai gal ir nėra kada“ (1M3Š).

Užsienyje gyvenantys informantai pabrėžia, kad jie neturi galimybių artimiau bendrauti su vaiku: „Lietuvoje darbo nėra. Bet juk pasikalbam per skaiptą beveik kiekvieną dieną, tai ir užtenka“ (3T2Š), „nėra kaip man su juo matytis“ (6T1Š).

Kartu su vaiku gyvenančios mamos prisiima ir visus buitinius rūpesčius: „mama, kaip aš vadinu, aptarnaujantis personalas“ (2M3Š), „viskuo rūpinuosi aš viena, o su vyru tik linksminasi“ (4M3Š), „man vienai visi darbai“ (1M45Š).

Vaiko pedagoginio ugdymo problemas taip pat dažniausiai sprendžia mamos: „mokyklos reikalais rūpinuosi aš“ (2M4Š), „aš viena bendrauju su mokytojais“ (4M46Š). Atskirai nuo vaiko gyvenantys tėvai nesirūpina vaiko pedagoginio ugdymo klausimais: „jam to mokslo nelabai reikia, tai va jis ir sūnų skatina labiau dirbti, o ne mokytis“ (2M7Š), „nesisekė man tie mokslai tai ir vaiko nereik spausti“ (5T2Š), „mokytojų aš nepažįstu“ (3T55Š), (buvusios žmonos vardas) su mokytojais bendrauja, o aš tik su vaiku“ (5T16Š), „vienam susirinkime tik yra buvęs“ (2M56Š).

Tyrimo duomenys parodė, jog daugumai tėvų, kurie gyvena atskirai nuo vaikų, trūksta kompetencijos kokybiškai vykdyti tėvų funkcijas po skyrybų. Kokybiškiausiai yra atliekama materialinio aprūpinimo funkcija. Visi tėvai (išskyrus vieną) laiko šią funkciją svarbia. Vaiko dvasiniu bei moraliniu ugdymu dažniausiai rūpinasi mamos. Už pedagoginį vaiko ugdymą taip pat atsakingos mamos: jos sprendžia ugdymo įstaigoje iškilusias problemas, lanko susirinkimus bei organizuojamas šventes.

2.2.4. Socialinė pedagoginė pagalba šeimai skyrybų metu ir po jų

Pagalbos šeimai, šeimos švietimo sampratoje išryškėja tendencija, kad šeimos ugdyme turi dominuoti lavinamoji bei formuojamoji pagalbos šeimai funkcija, kuri orientuojama į šeimos gyvenimo palengvinimo formą, t.y., kad padėtų greičiau ir lengviau spręsti gyvenimo ir šeimos krizių metu kylančias problemas ir suteiktų tolesnių pozityvių santykių galimybes

Vykdam tyrimą buvo siekta išsiaiškinti, kokia tėvų nuomone pagalba jiems buvo suteikta skyrybų metu ir po jų, o kokios labiausiai trūko.

Interviu analizės metu buvo išskirtos trys kategorijos, kurios vėliau suskirstytos į subkategorijas:

- artimųjų pagalba šeimai po skyrybų;
- specialistų pagalba šeimai po skyrybų;
- valstybės parama šeimai po skyrybų.

Pirmoji kategorija yra - *artimųjų pagalba šeimai po skyrybų* t.y., moralinis šeimos palaikymas, materialinis šeimos palaikymas, skatinimas susitaikyti.

Antroji kategorija - *specialistų pagalba šeimai po skyrybų* t.y. psichologo pagalba, mokyklos psichologo pagalba, klasės auklėtojo pagalba.

Trečioji struktūrinė dalis yra - *valstybės parama šeimai po skyrybų* t.y., kreipimasis į savivaldybę, vaiko teisių apsaugos specialisto pagalba, advokato paslaugos

10. lentelė. Artimųjų pagalba šeimai po skyrybų

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	IŠTRAUKOS IŠ INTERVIŲ TEKSTŲ	n
ARTIMŪJŲ PAGALBA ŠEIMAI PO SKYRYBŲ	Moralinis šeimos palaikymas	...šeimos palaikymas <...> pagrindinis yra šeima, artimieji...“	6
		..Mama, brolis daug padėjo...	
		...mama ir seserys labiausiai padėjo...	
	Materialinis šeimos palaikymas	...daug padėjo brolis ir pinigais parėmė..	5
		...darbą padėjo Vokietijoje susirasti, sesuo gyventi priėmė...	
		...Reikėjo kraustyti iš namų, tai pas mamą laikinai buvau su dukra apsigyvenusi...	
	Skatinimas susitaikyti	...buvo didelis spaudimas ir iš mano šeimos, jo šeimos<...>kad vis tik yra du vaikai....	3
		...mama sakė, kad gal pagalvok...	
		...su žmona bandė kalbėtis...	

Dėl iširusios santuokos liūdima dažniausiai visiškai nepriklausomai nuo to, ar sutuoktiniai santuokoje buvo nelaimingi ir nusivylę. Paprastai kuo ilgiau žmonės gyvena kartu, tuo ilgiau tęsiasi

ir liūdesys, kylantis santuokai nutrūkus. Liūdesį kelia bendrų malonumų ir patirčių praradimas, taip pat prarastos viltys, sudėtos į santuokinį ryšį. Iširus santuokai, kiekvienas asmuo privalo sugrįžti prie savo ankstesnės patirties ir rasti kitus asmeninio savarankiškumo šaltinius, kad sugebėtų gyventi vienas. Moralinis artimųjų palaikymas yra dažniausiai susijęs su emociniais tėvų išgyvenimais, kuriuos patiria po skyrybų.

3 pav. Emociniai išgyvenimai po skyrybų

Trys informantai teigė, kad sunku buvo susitaikyti su prarasta santuoka: „sunkiausia buvo apskritai tas faktas, kad priėjom prie skyrybų, nes buvo labai sunku su tuo susitaikyti <...> mažai vaikai <...> sunkus laikotarpis“ (1M33Š), „Pačios skyrybos man buvo naujiena. Aš dirbau užsieny ir nieko nežinojau <...> košmaras kažkoks“ (3T31Š), „labai abejoju, ilgai galvojau, juk vis tik tiek pragyventa“ (4M29Š).

Dėl vaiko savijautos išgyveno visos apklaustos mamos bei du tėčiai: „sunkiausia buvo dėl vaiko <...> vaikas labiausiai reagavo į skyrybas“ (2M31Š), „Vaikas buvo labai neramus, sunkiai miegodavo naktimis“ (8M6Š), „mažoji turbūt reagavo mažiau“ (1M20Š), „vyresniajam tai sunki trauma, kurią jis išgyvena iki šiol“ (1M19Š), „gaila vaiko buvo“ (10T3Š), „dėl vaiko pergyvenau“ (3T33Š).

Trys mamos akcentuoja, kad ypač daug kalbėjo su vaiku jos pačios ir jų artimieji: „va ir aš, ir mano mama <...> visi labai bendravom“ (2M32Š), „daug laiko praleidžiu su vaiku ir aš, ir mano vyras. Buvom kartu susėdę ir pasikalbėjom apie tai, kad nors mamytė ir tėvelis ne kartu, bet jos vis tiek nepaliksime ir toliau mylėsime <...> močiutė kalbėjo“ (8M8Š), „mano mama kiek su juo kalbėjo, kad klausytų, kad nesimuštų“ (4M34Š), „visi jai aiškinom“ (9T3Š).

Išgyvenimai dėl ateities labiausiai neramino tuos informantus, kurių nestabili finansinė padėtis: „vyras išlaikė šeimą <...> nutrūko finansinė parama <...> sunkiausia buvo, kaip reikės pasirūpinti vaikais“ (1M34Š), „išvažiavo, mumis skolose paliko, nežinojau ką daryti“ (4M30Š), kaip baisu buvo, kai sąskaitas užblokavo“ (4M31Š).

Šitose situacijose labiausiai pasireiškė artimųjų pagalba: „šėimos palaikymas <...> pagrindinis yra šėima, artimieji“ (1M36Š), „Mama, brolis daug padėjo“ (8M10Š), „mama ir seserys labiausiai padėjo“ (4M33Š), „daug padėjo brolis“ (3T34Š).

Materialinis šėimos palaikymas pasireiškė laikinos gyvenamosios vietos suteikimu, paskolomis, pagalba ieškant darbo: „daug padėjo brolis ir pinigais parėmė“ (3T36Š), „darbą padėjo Vokietijoje susirasti, sesuo gyventi priėmė“ (3T35Š), „Reikėjo kraustyti iš namų, tai pas mamą laikinai buvau su dukra apsigyvenusi“ (8M11Š), „grįžom pas mano tėvus“ (2M33Š), „tai mama, tai sesė vis paskolindavo pinigų“ (4M35Š).

Skatinimas susitaikyti taip pat dažniausiai pasireiškė pokalbiais: „buvo didelis spaudimas ir iš mano šėimos, jo šėimos“ (1M37Š), „mama sakė, kad gal pagalvok“ (4M36Š), „su žmona bandė kalbėtis“ (3T36Š), „skambino tėvai, uošviai aiškino, kad nesiskirčiau (6T12Š). Pagrindinis argumentas, skatinant nesiskirti, buvo vaikai:): „kad vis tik yra du vaikai“ (1M38Š), „juk vaiką turim“ (4M37Š).

Apibendrinant galima teigti, kad vieni iš pačių svarbiausių pagalbos teikėjų išsituokusioms poroms bei jų vaikams yra šėimos artimieji (tėvai bei broliai ir seserys). Jų teikiama pagalba yra tiek moralinė, tiek materialinė.

11. lentelė Specialistų pagalba šėimai po skyrybų

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	IŠTRAUKOS IŠ INTERVIŲ TEKSTŲ	n
SPECIALISTŲ PAGALBA ŠEIMAI PO SKYRYBŲ	Psichologo pagalba	...pagalvojau, kad galbūt jeigu nueitumėm pas gerą psichologą...	3
		...čia 10 metu atgal žodis psichologas nebuvo populiarus...	
		...labai fainą psichologę, pas kurią visi buvom nuėję...	
	Mokyklos psichologo pagalba	...mokykloje jam buvo pasiūlyta psichologo pagalba...	2
	Pedagogo pagalba	...nieko jinai nepadėjo... ...skambindavo ir	4

		skambindavo jinai man...	
		... turim labai gerą darželio auklėtoją...	

Išgyvenantys skyrybų krizę tėvai bei vaikai turėtų sulaukti profesionalios psichologų pagalbos. Vieni patys ieškojo pagalbos: „pagalvojau, kad galbūt jeigu nueitumėm pas gerą psichologą ar kažką, kad būtumėm pasikalbėję, gal būtų praėję<...> bet vyras senų pažiūrų<...> griežtai atsisakė<...>aš būčiau sutikęs“(1M38Š), „vedžiau pas psichologę“ (7M21Š). Kiti kreipėsi į specialistus paskatinti šeimos narių: „mama savo tokią pažįstamą psichologę nurodė“ (4M58Š), Pedagogų: „mokykloje jau buvo pasiūlyta psichologo pagalba pas kurią reikėjo eiti abiems tėveliams, tačiau aš viena tenuėjau“ (2M34Š), „turim labai gerą darželio auklėtoją, kuri kalbėjo ir su mumis, ir su mūsų vaiku. Ji nurodė labai fainą psichologę, pas kurią visi buvom nuėję“ (8M10Š), auklėtoja nurodė psichologę (9T13Š), „klasės auklėtoja nurodė vaikų psichologę“ (4M38Š). Viena informantė teigė, kad nėra kur kreiptis: „kur, kur reik kreiptis<...>čia 10 metu atgal žodis psichologas nebuvo populiarus“(2M33Š). Tyrimo duomenys parodė, kad vyrai (išskyrus vieną atvejį) nesutinka naudotis psichologo pagalba.

Klasės auklėtojo pagalba daugiausia pasireiškė individualiais pokalbiais su vaiku bei tėvais: „su mokytoja pasikalbėdavom“ (2M34Š), „kalbėdavom, kalbėdavom, o elgėsi ji visai kitaip <...> nieko jinai nepadėjo“ (4M39Š).

Tėvų informavimas - viena iš mokyklos ir šeimos bendradarbiavimo formų. Tuomet labai svarbu vaiko labui palaikyti šiltą šeimos ir specialistų ryšį, keistis svarbia informacija ir bendradarbiauti. Deja, daugelis pedagogų apsiriboja tik perspėjama informacija: „tai tik tokios perspėjamosios: tą blogai daro, tą blogai daro“ (1M39Š), „skambindavo ir skambindavo jinai man: mušas, negeras, neklauso, kad pati nors pirštą būtų pakrutinusi“ (4M40Š), „aš maniau, kad viskas normalu, kad taip turi būti, kol mokyklos nepakeičiau ir nepamačiau, kokių nuostabių mokytojų yra ir kiek jos gali padėti“ (4M41Š), „ateidavau į mokyklą, o ji sako – ką man su tuo jūsų vaiku daryt“ (7M21Š).

Tyrimo duomenys parodė, kad atskirai gyvenantys tėvai nebendruoja su pedagogais: „o kam man su mokytojais bendrauti. Žmonai pinigų duodu už prailgintą sumokū, už muzikalę sumokū, tai ko ten dar reik“ (3T36Š), „mokytojų aš nepažįstu“(6T14Š), „bet vyras senų pažiūrų<...> griežtai atsisakė (1M38Š), „gal ir yra matęs tas mokytojas“ (2M29Š).

Apibendrinant galima teigti, psichologo paslaugos Lietuvoje (ypač vyrų tarpe) nėra populiarios. Klasės auklėtojas dažniausiai tik informuoja, bet neišnaudoja visų pedagoginių galimybių. Tėvai dažnai būna pasyviai nusiteikę, o pedagogai nelinkę gilintis į tėvų problemas.

12. lentelė. Valstybės parama šeimoms po skyrybų

KATEGORIJA	SUBKATEGORIJA	IŠTRAUKOS IŠ INTERVIŲ TEKSTŲ	n
VALSTYBĖS PARAMA ŠEIMOMS PO SKYRYBŲ	Kreipimasis į savivaldybę	... moka abiem vaikam po 90 litų...	1
	Vaiko teisių apsaugos specialisto pagalba	...dalyvavo tik teisme...	3
		...pasakė, kad jiems nepriklauso man padėti...	
		... pasakė, kad čia mūsų asmeninis reikalas...	
	Advokato pagalba	...nusisamdžiau advokatą, tai tas žmonai paaiškino, kad privalo leisti su vaiku man bendrauti...	5
...advokatą nusisamdėm...			

Kad galima kreiptis į miesto savivaldybę, ten gauti nemokamą pirminę teisinę pagalbą žinojo tik viena informantė: „buvau nuėjusi, pasirodo mano atlyginimas per didelis“ (4M42Š). Dar viena informantė teigė gaunanti pašalpą: „moka abiem vaikam po 90 litų“(1M55Š).

Požiūris į vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojus neigiamas: : „galvojau, kad valstybė labiau padeda“ (1M41Š), „pasiūlė samdytis vertėjus, važiuoti į Angliją ir ten patiems kažkaip ieškoti <...> bandžiau kreiptis į socialinės rūpybos skyrių<...> pasidomėjau vaikų teisėse, bet visur buvo vienodai, nežinau, pasakyti, kad čia mūsų asmeninis reikalas“(1M42Š), „pasakė, kad jiems nepriklauso man padėti“ (4M42Š), „dalyvavo tik teisme“ (7M22Š). Tėčiai, paklausti apie vaiko teisių apsaugos specialistus, neturėjo visiškai jokios informacijos arba pradėdavo kalbėti „Kedžių byla“.

Advokato paslaugomis naudojosi visi apklaustieji: „svarbiausia pagalba buvo teisinė“ (1M40Š), „nusisamdžiau advokatą, tai tas žmonai paaiškino, kad privalo leisti su vaiku man bendrauti“ (3T39Š), „advokatą nusisamdėm, bet kad nelabai jo reikėjo, tik kad visus dokumentus sutvarkė“ (8M21Š), „pirmiausia tai advokatas“ (4M41Š).

Apie terminą „teisminė meditacija“ nieko nežinojo visi informantai.

Tėvams labai trūksta informacijos apie tai, kur jiems galėtų būti suteikta pagalba. Dažnai šeimai ypač aktualu, kad ji būtų nemokama. Norint užtikrinti kokybišką tėvų funkcijų vykdymą yra

būtina aktyvinti socialinės pedagoginės pagalbos plėtrą. Išsituokusiems tėvams, ypač vyrams, yra būtinas pedagoginis švietimas, kuris praplėstų jų suvokimą apie pozityvią vaiko socializaciją, apie tėvų funkcijas. Deja, tyrimas rodo, jog Lietuvoje nėra kokybiškai išvystytas socialinių paslaugų bei paramos tinklas išsiskyrusiems tėvams. Vienintelė pagalbos forma, kuria jie visiškai patenkinti yra mokamos advokato paslaugos. Sutuoktiniai yra nepatenkinti valstybės teikiama pagalba, dauguma teigia jos visiškai nesulaukiantys. Tėvai nesuvokia, kokias funkcijas atlieka Vaiko teisių apsaugos skyriaus darbuotojai.

DISKUSIJA

Apibendrinant mokslinės literatūros ir atlikto tyrimo rezultatus socialinės pedagoginės pagalbos išsituokusioms poroms, vykdant tėvų funkcijas po skyrybų, tema galima teigti, kad tinkamai ir laiku suteikta socialinė pedagoginė pagalba galėtų užtikrinti kokybiškesnę tėvų funkcijų vykdymą po skyrybų.

Visos šeimos funkcijų klasifikacijos šiek tik skiriasi, bet jos turi ir bendru bruožų. Edukologijos mokslo atstovai (Jovaiša, 1993; Bajoriūnas, 1997; Rupšienė, 2001) daugiausiai dėmesio skiria vaikų ugdymui šeimoje, todėl išskiria daugiau šeimos funkcijų, susijusių su vaikų ugdymu ir socializacija. Psichologams (Navaitis, 2002) rūpi poreikiai, susiję su šeimos narių psichine sveikata, todėl jie išskiria tas šeimos funkcijas, kurių geras atlikimas garantuoja šeimos narių psichinę sveikatą. Sociologai (Grigas, 1995; Giddens, 2005; Pruskus, 2004) į šeimos funkcijas labiau linkę žiūrėti iš visuomenės pozicijų, todėl jie išskiria tokias funkcijas, kurios rodo šeimos paskirtį visuomenės gyvenime (gyventojų reprodukcija, kultūros puoselėjimas, socializacija).

Nusistovėję vaidmenys, šeimoje vyravusi santvarka po skyrybų keičiasi, kinta ir šeimos funkcijos. Besikeičiančios šeimos funkcijos apibūdinamos „autoriteto žlugimo“, „dezintegracijos“ (šeimyninių santykių atskyrimo nuo visuomenės tikslų) ir „dezorganizacijos“ (šeimos suirimo, socialinių rolių struktūros žlugimo, kai narys ar keletas narių neatlieka savo specifinių rolių) sąvokomis. Tokiais atvejais galima kalbėti apie funkcinis šeimos sutrikimus arba disfunkcijas, kai prastai atliekama viena ar kelios funkcijos. Tai patvirtina ir lietuvių, ir užsienio šalių autoriai (Grigas, 1995; Rupšienė, 2001; Dovydaitytė, 2003, 2001; Bajoriūnas 1995; Stein, 1997; Berns, 2009 ir t.t.).

Atliktas tyrimas padėjo nustatyti, jog svarbiausia skyrium gyvenančio buvusio sutuoktinio funkcija tiek tėvai, tiek mamos laiko materialinį vaiko išlaikymą. Informantai dažnai nesuvokia, kad vaiko socializacija yra daugiamatis psychosocialinis procesas (Butvilas, 2008; Juodaitytė, 2003). Tėvai svarbiausia savo funkcija laiko fiziologinių vaiko poreikių (maistas, pastogė) patenkinimą.

Siekiant, kad skyrybų netektį patyrusio vaiko išgyvenimai būtų kiek įmanoma mažiau neigiami autoriai (Dovydaitytė, 2003; Berns, 2009; Stein, 1997) pataria kuo daugiau su vaiku kalbėtis apie skyrybas, apie tolimesnius santykius su tėvais.

Tyrimo metu buvo nustatyti, kad tik dalis tėvų apie tai kalbasi su vaikais, stengiasi juos pozityviai nuteikti. Pora informančių minėjo, jog ieško informacijos literatūroje bei internete apie tai, kaip padėti vaikui išgyventi skyrybas.

Autoriai (Jokūbaitis ir kt., 2008; Berns, 2009; Meilius, 2007 ir kt.) teigia, jog dėl iširusios santuokos liūdimą dažniausiai visiškai nepriklausomai nuo to, ar sutuoktiniai santuokoje buvo nelaimingi ir nusivylę. Paprastai kuo ilgiau žmonės gyvena kartu, tuo ilgiau tęsiasi ir liūdesys,

kylantis santuokai nutrūkus. Liūdesį kelia bendrų malonumų ir patirčių praradimas, taip pat prarastos viltys, sudėtos į santuokinį ryšį. Faktiškai dauguma žmonių skyrybų sukeltus jausmus vis dėlto išgyvena daugelį metų. Tai galutinai neišnyksta ir slenkant metams. Iširus santuokai, kiekvienas asmuo privalo sugrįžti prie savo ankstesnės patirties ir rasti kitus asmeninio savarankiškumo šaltinius, kad sugebėtų gyventi vienas ir pasinaudoti skyrybų suteikta proga. Patiriant skausmą, nerimą ir liūdesį, gyvenimas pareikalauja drąsos ir ryžto. Norint įveikti šiuos jausmus, reikia atkakliai grumtis su nesėkmėmis ir keisti iki tol suformuotus asmeninius charakterio bruožus ar įpročius.

Atliktas tyrimas patvirtino teorines prielaidas. Didžioji dalis informantų jautė liūdesį dėl iširusios santuokos, baimę dėl ateities bei nerimą dėl vaiko išgyvenamų neigiamų emocijų. Tiesa, skyrium gyvenantys tėvai nebuvo linkę sureikšminti vaiko emocinių išgyvenimų.

Autoriai (Richardson, 1999; Peretti, 1992; Dovydaitienė, 2003; Litvinienė, 2002 ir t.t.) apibrėždami tėvų pagalbą vaikui skyrybų metu teigia, jog svarbu nesužadinti vaiko kaltės jausmo ir užtikrinti, kad jis tikrai savo elgesiu nesukėlė skyrybų. Būtina pabrėžti, jog vaikai nekalti dėl tėvų santykių, kad jie neprisidėjo prie įvykių šeimoje. Svarbu nesužadinti vaikui vilčių, kad šeima susitaikys ir nežadėti to ko negalės išpildyti, nemeluoti, jog pokyčiai tik laikini ir greit viskas bus kaip buvę. Geras būdas sumažinti vaiko nerimą dėl ateities, praskaidrinti klaidingus įsivaizdavimus – pasikalbėti su juo apie kitus vaikus, kurių tėvai išsiskyrė.

Tyrimo rezultatai parodė, kad kartu su vaiku gyvenančios mamos bei kiti artimieji stengiasi padėti vaikui artimai su juo bendraudami, aiškindami susidariusią situaciją. Tiesa, daugelis informantų stengėsi nuteikti vaiką prieš buvusį sutuoktinį, įtraukdami jį į tarpusavio konfliktus.

Butvilas (2008) teigia, kad vienas iš skyrybų netektį patyrusio vaiko socializacijos sėkmę lemiančių veiksnių yra mokytojų sąveikos su ugdytiniais stilius. Nuo asmeninių mokytojo savybių ir jo gebėjimų organizuoti ir palaikyti tinkamus santykius daug priklauso vaikų socializacijos palankumas. Autorius teigia, jog mokyklose yra iki galo neišnaudojamos pedagoginės galimybės, siekiant padėti skyrybų netektį patyrusiems vaikams.

Atliktas tyrimas patvirtino kai kuriuos T. Butvilo (2008) teiginius. Daugelis pedagogų, anot informantų, apsiriboja tik perspėjama informacija. Prastesni vaiko mokymosi rezultatai dažniausiai yra siejami su blogu jo elgesiu mokykloje. Tėvai yra linkę pateisinti neutralų pedagogo vaidmenį visą atsakomybę prisiimdami sau.

Tyrimo žvelgiami tam tikri apribojimai, neleidžiantys daryti griežtų apibendrinimų. Interviu metu dvi informantės pageidavo, kad apklausa vyktų jų namuose. Atsakymams įtakos galėjo turėti nerami aplinka: namie buvo informančių vaikai. Vienas tėtis sutiko dalyvauti tyrime tik todėl, kad „buvusi žmona neprikalbėtų nesąmonių“. Tokia jo nuostata taip pat galėjo įtakoti interviu atsakymus.

Atskleisti tam tikri prieštaravimai: viena pora informantų, tėtis ir mama, kaip tik po skyrybų pradėjo pozityviai bendrauti bei dėmesingiau rūpintis vaiko socializacijos procesais, suponuoja ir tam tikras kryptis atliekant tolesnius mokslinius tyrimus:

- buvusių sutuoktinių amžiaus įtaką tėvų funkcijų vykdymui po skyrybų;
- laiko praėjusio po skyrybų įtaką tolimesniam tėvų funkcijų vykdymui;
- pedagogų požiūrį į skyrybas patyrusius vaikus;
- skyrybų netektį šeimoje patyrusių vaikų požiūrį į pedagogus;

IŠVADOS

1. Šeima – pirmoji institucija, suteikianti vaikui kultūrinės ir dvasinės vertybes. Vaiko asmenybės tapsmą įtakoja konkrečios sąlygos, apimančios visus šeimos gyvenimo aspektus. Po skyrybų keičiasi šeimoje vyravusi santvarka, vaidmenys bei tėvų funkcijos.

Pagrindinės tėvų funkcijos, kurias privalo vykdyti išsituokusios poros yra: *ekonominė – ūkinė* t.y., materialinių vaiko poreikių tenkinimas ir *vaikų ugdymo bei socializavimo* t.y., pozityvios vaiko socializacijos užtikrinimas. Skyrybos emociškai ir fiziškai destabilizuoja, todėl tam, kad tinkamai vykdytų tėvų funkcijas, išsituokusioms poroms reikalinga pagalba. Socialinė pedagoginė pagalba išsituokusioms poroms, vykdant tėvų funkcijas po skyrybų – tai bendrų pastangų, palaikymo ir patarnavimo, teikiamų pavieniams tėvams ar jų grupėms sistema, kurios pagalba siekiama jiems padėti įveikti tėvystės keliamus iššūkius, gyvenimo sunkumus, sustiprinti jų socialinį statusą bei pagerinti gyvenimo lygį.

2. Pagrindiniai trikdžiai, kurie neleidžia kokybiškai vykdyti tėvų funkcijų po skyrybų yra: *gyvenimas skyrium; nesantaika tarp buvusių sutuoktinių; išsituokusių tėvų gebėjimų ugdyti vaiką stoka; pedagogų kompetencijos trūkumas.*

Tyrimu nustatyta, jog labiausiai tėvų funkcijas atlikti trukdo nesantaika tarp buvusių sutuoktinių. Konfliktojuojantys tėvai nesugeba konsoliduotis ir užtikrinti materialinio vaiko išlaikymo bei pozityvios socializacijos. Atliktas tyrimas parodė, jog buvusių sutuoktinių išsilavinimo aspektas nėra reikšmingas, nes vienodai konfliktojuoja įvairaus išsilavinimo tėvai. Reikšmingesnis yra laikotarpis praėjęs po skyrybų: kuo laiko tarpas po skyrybų praėjęs ilgesnis, tuo mažiau konfliktų.

3. Vaiko gyvenime po skyrybų vyksta reikšmingi pokyčiai. Šeimoje skyrybų netektį patyrusiems vaikams yra būdinga tam tikrų psichologinių išgyvenimų įvairovė, o dar prisideda finansiniai bei gyvenamosios vietos pokyčiai.

Tyrimu nustatyta, jog skyrium gyvenantys sutuoktiniai nesuvokia pokyčių, vykstančių vaiko gyvenime po skyrybų, nėra linkę analizuoti jo psichologinių išgyvenimų.

Tyrimu nustatyta, jog reikšmingas tėvų išsilavinimo kriterijus – kuo žemesnis tėvų išsilavinimas, tuo mažiau jiems svarbūs vaikų pasiekimai mokykloje.

4. Tyrimas parodė, jog Lietuvoje nėra kokybiškai išvystytas socialinių paslaugų bei paramos tinklas išsiskyrusiems tėvams. Vienintelė pagalbos forma, kuria jie visiškai patenkinti yra mokamos advokato paslaugos. Sutuoktiniai yra nepatenkinti valstybės teikiama pagalba, dauguma teigia jos visiškai nesulaukiantys. Tėvai nesuvokia, kokias funkcijas atlieka Vaiko teisių apsaugos skyriaus darbuotojai.

Klasės auklėtojai, kurie turėtų būti mokinių, jų tėvų ir kitų mokyklos bendruomenės narių pozityvių santykių iniciatoriai, neišnaudoja pedagoginių galimybių siekiant vienaip ar kitaip padėti skyrybų netektį patyrusiems vaikams bei jų tėvams. Pedagogai dažniausiai visą atsakomybę dėl netinkamo ugdytinio elgesio yra linkę perleisti jo tėvams, atlikdami tik informatoriaus vaidmenį.

REKOMENDACIJOS

1. **Aukštojo mokslo institucijoms, rengiančioms pedagogus.**

- Rekomenduojama į studijų programas įtraukti papildomų studijų dalykų, kuriuose būtų gilinamos būsimų ugdytojų teisinės, psichologinės, pedagoginės bei kt. žinios bendravimo, konfliktų sprendimo, saugios ugdymo/si aplinkos kūrimo bei kt. įgūdžiai.

2. **Ugdymo įstaigoms.**

- Rekomenduojamas nuolatinis pedagogų teisinių, psichologinių, pedagoginių bei kt. žinių atnaujinimas, konfliktų sprendimo bei pozityvaus bendravimo įgūdžių tobulinimas, organizuojant konferencijas, seminarus, projektus ir kt.
- Skatinti bendravimą ir nuoseklų bendradarbiavimą tarp mokykloje dirbančių specialistų: socialinio pedagogo, psichologo, klasių auklėtojų ir dalykų mokytojų, skatinant pasidalinti gerąja patirtimi bendraujant tiek su skyrybų netektį patyrusiais vaikais, tiek ir su jų tėvais.

3. **Pedagogams.**

- Stengtis dažniau informuoti išsiskyrusių šeimų tėvus apie galimybes dalyvauti pozityvios tėvystės įgūdžių lavinimo kursuose.
- Organizuoti tokio pobūdžio kursus, seminarus, paskaitas.
- Kurti toleranciją ir bendradarbiavimą skatinančią aplinką, kurioje mokinys turėtų galimybę rodyti iniciatyvą, veikti savarankiškai ir atrasti bendraminčių. To siekti vaikus įtraukiant į bendrus projektus, konkursus, renginius.

4. **Šeimos centrams.**

- Lietuvoje yra siūloma bent prieš tris mėnesius iki numatomos santuokos datos pradėti lankyti Sužadėtinių rengimo Santuokos sakramentui kursus Šeimos centre. Rekomenduojama rengti kursus ir norint nutraukti santuoką, kuriuose turėtų būti sukurta speciali veiksminga teisinio švietimo programa, kurioje būtų tėvų funkcijų įsisąmoninimo skatinimas, bendravimo įgūdžių mokymas, pozityvių sutuoktinių ir kitų šeimos narių santykių puoselėjimas, pagalba partneriams ir šeimai sprendžiant jiems iškylančias problemas. Kursų metu būtų vykdomi įvairūs užsiėmimai, kurių metu būtų atstatomi išsituokusių tėvų emociniai ryšiai su vaiku.

5. **Išsituokusiems tėvams.**

- Užmegzti draugišką, abipusiu pasitikėjimu grįstą santykį su ugdymo įstaigų specialistais. Išsakyti savo poreikius ir interesus, susijusius su vaiko ugdymu ir psichologinių problemų sprendimu, aktyviai dalyvauti veikloje, kuri yra vaiko ugdymo dalis.

- Ieškoti specialios literatūros, lankyti seminarus, paskaitas ir specialistų konsultacijas, kurios padėtų išsituokusiems tėvams išvelgti vaiko elgesio ir emocinės raidos problemas, išryškėjusias po šeimos iširimo, bei suvoktų tų problemų sprendimo būtinybę.

SANTRAUKA

Mecelienė A. Socialinė pedagoginė pagalba išsituokusioms poroms, vykdant tėvų funkcijas po skyrybų. Šeimos edukologijos ir vaiko teisių apsaugos magistrantūros studijų programos baigiamasis darbas. Darbo vadovė doc. dr. I.Kanienė, Klaipėdos universitetas: Klaipėda, 2012. – 81 p.

Skyrybos, šeimos irimas turi didelių bei tolimą ateitį siekiančių psichologinių ir socialinių pasekmių visiems šeimos nariams. Moksliniais tyrimais nustatyta, kad skyrybos yra vienas pagrindinių psichologinių stresorių, veikiančių tiek besiskiriančius tėvus, tiek ir vaikus, mažina jų sėkmingos integracijos į visuomenę galimybes. Skyrybos neigiamai veikia tėvų ir vaikų ekonomines gyvenimo sąlygas, šeima dažnai turi prisitaikyti prie sumažėjusių išteklių, naujų vaidmenų ir atsakomybės, naujų sąveikos būdų, kitos tvarkos namuose. Konfliktų draskomoje šeimoje dažnai tėvai ne tik nepadedą vaikams reguliuoti emocijų, bet ir patys nesugeba įveikti streso.

Šiame tyrime nagrinėjamas *probleminis klausimas*: kokia turėtų būti pagalba ir kas ją turėtų teikti, kad išsiskyrę sutuoktiniai toliau vykdytų tėvų funkcijas.

Šio *darbo objektas* - socialinė pedagoginė pagalba išsituokusioms poroms, vykdant tėvų funkcijas po skyrybų, *darbo tikslas* – teoriškai ir empiriškai išanalizuoti socialinę pedagoginę pagalbą išsituokusioms poroms, vykdant tėvų funkcijas po skyrybų. *Keliami uždaviniai*: teoriškai pagrįsti socialinės pedagoginės pagalbos išsituokusioms poroms, vykdant tėvų funkcijas po skyrybų, galimybes; atskleisti pagrindinius trikdžius, neleidžiančius vykdyti tėvų funkcijų po skyrybų; ištirti buvusių sutuoktinių požiūrį į tėvų funkcijų vykdymo galimybes po skyrybų; parengti rekomendacijas dėl socialinės pedagoginės pagalbos išsituokusioms poroms, vykdant tėvų funkcijas po skyrybų, tobulinimo galimybių.

Tyrimas atliktas šiais metodais: dokumentų, mokslinės bei metodinės literatūros analizė; interviu; kontentinė analizė. Tyrimo imtis sudaryta taikant patogiąją atranką, ją sudarė 10 informantų. Siekiant duomenų objektyvumo buvo apklausti abu buvę sutuoktiniai: 5 tėčiai ir 5 mamos. Tyrimas atliktas Klaipėdos mieste, jo trukmė 2012.09.05 – 2012.05.15.

Atlikus duomenų analizę paaiškėjo, jog pagrindiniai trikdžiai, kurie neleidžia kokybiškai vykdyti tėvų funkcijų po skyrybų yra: *gyvenimas skyrium; nesantaika tarp buvusių sutuoktinių; išsituokusių tėvų gebėjimų ugdyti vaiką stoka; pedagogų kompetencijos trūkumas*.

Tyrimu nustatyta, jog labiausiai tėvų funkcijas atlikti trukdo nesantaika tarp buvusių sutuoktinių. Konfliktuojantys tėvai nesugeba konsoliduotis ir užtikrinti materialinio vaiko išlaikymo bei pozityvios socializacijos.

Vaiko gyvenime po skyrybų vyksta reikšmingi pokyčiai. Šeimoje skyrybų netektį patyrusiems vaikams yra būdinga tam tikrų psichologinių išgyvenimų įvairovė, o dar prisideda finansiniai bei gyvenamosios vietos pokyčiai. Tačiau tyrimas parodė, jog skyrium gyvenantys sutuoktiniai

nesuvokia pokyčių, vykstančių vaiko gyvenime po skyrybų, nėra linkę analizuoti jo psichologinių išgyvenimų.

Tyrimas parodė, jog Lietuvoje nėra kokybiškai išvystytas socialinių paslaugų bei paramos tinklas išsiskyrusiems tėvams. Vienintelė pagalbos forma, kuria jie visiškai patenkinti yra mokamos advokato paslaugos. Sutuoktiniai yra nepatenkinti valstybės teikiama pagalba, dauguma teigia jos visiškai nesulaukiantys. Tėvai nesuvokia, kokias funkcijas atlieka Vaiko teisių apsaugos skyriaus darbuotojai. Klasės auklėtojai neišnaudoja pedagoginių galimybių siekiant vienaip ar kitaip padėti skyrybų netektį patyrusiems vaikams. Pedagogai dažniausiai visą atsakomybę dėl netinkamo ugdytinio elgesio yra linkę perleisti jo tėvams, atlikdami tik informatoriaus vaidmenį.

Siekiant užtikrinti socialinės pedagoginės pagalbos išsituokusioms poroms, vykdant tėvų funkcijas po skyrybų, galimybes yra būtina organizuoti sutuoktinių pedagoginio švietimo programas. Būtina kelti pedagogų kvalifikaciją periodiškai organizuojant konferencijas, seminarus, mokymus.

SUMMARY

Mecelienė A. Social Pedagogic Help for Divorced Couples while Performing Parents' Functions after Divorce. Final thesis for master degree in Family Educology and Child Rights Protection. Thesis tutor dr. I.Kanienė, Klaipėda University: Klaipėda, 2012. – 81 pages.

Divorce, family decay has large and long-lasting psychological and social outcomes for all family members. Scientific research identified that divorce is one of the main psychological stressors which influences divorcing parents, children and reduces the possibilities of successful integration into society. Divorce has a negative impact on parents and children's economic living conditions, family often has to adapt to lower income, new roles and responsibilities, new ways of interaction, another order at home. In a family torn by conflicts parents often are unable not only to help children to control emotions but cannot overcome stress themselves.

The problematic question of the thesis is: what kind of help is necessary and who has to provide it in order to continue performing parents' functions after divorce.

The object of the thesis is social pedagogic help for divorced couples to perform parents' functions after divorce. The aim of the thesis is to analyze social pedagogic help for divorced couples while performing parents' functions after divorce in theoretical and empirical way. Goals of the thesis are: theoretically to reason possibilities of social pedagogic help for divorced couples while performing parents' functions after divorce; to reveal main interferences preventing to perform parents' functions after divorce; to explore the attitude of ex-spouses to possibilities of performing parents' functions after divorce; to prepare guidelines for improvement possibilities of social pedagogic help for divorced couples while performing parents' functions after divorce.

The research has been performed in different methods: analysis of documents, scientific and methodical literature; interview; content analysis. Research sample was done by applying convenient selection which consists of 10 informants: 5 fathers and 5 mothers. Both ex-spouses were surveyed in order to get objective data. The research was performed in Klaipėda city and lasted from 2012.09.05 till 2012.05.15.

The research has revealed that the main interferences for qualitative performance of parents' functions after divorce are: life apart; discord between ex-spouses; lack of abilities for divorced parents to control a child; lack of pedagogic competences.

According to the research discord between ex-spouses is the largest obstacle to perform parents' functions. Conflicting parents are unable to consolidate and ensure material maintenance of a child and positive socialization.

Significant changes happen in child's life after divorce. A variety of certain psychological experiences is characteristic for children who have experienced divorce. Moreover, financial and living place changes happen. The research has shown that spouses living apart do not realize

changes happening in child's life after divorce, are not keen on analyzing his/her psychological experience.

The research has revealed that network of social service and help of high quality is not developed in Lithuania. The only form of help which satisfies them fully is charged services of lawyer. Spouses are dissatisfied with the state provided help, majority maintain that they do not get it at all. Parents do not realize what functions are performed by employees of Children Rights Protection Service. Class mentors do not take an advantage of pedagogic possibilities in order to help for children after divorce in one or another way. Educators usually are keen to put all responsibility of child's inappropriate behavior to parents and perform the role of informer.

In order to ensure possibilities of social pedagogic help for divorced couples performing parents' functions after divorce it is necessary to organize programmes of pedagogic education for spouses. It is essential to raise qualification periodically by organizing conferences, seminars, and training.

LITERATŪRA

1. Almonaitienė J. ... [et al.]. 2007. Bendravimo psichologija. Kaunas : Technologija.
2. Ališauskienė S. 2005. Ankstyvoji intervencija vaikystėje: monografija. Šiauliai : Šiaulių universiteto leidykla.
3. Bajoriūnas, Z. 1997. Šeimos edukologija. Vilnius : Jošara.
4. Berns R. M. 2009. Vaiko socializacija : šeima, mokykla, visuomenė. Kaunas : Poligrafija ir informatika.
5. Bikulčius J. 1996. Šeimyninio gyvenimo darma ir jos išsaugojimo paslaptys. Kaunas: Technologija.
6. Bitinas B., Rupšienė L., Žydžiūnaitė V. 2008. Kokybinių tyrimų metodologija. Klaipėda : S.Jokužio leidykla-spaustuvė.
7. Blumer H. 1969. Symbolic interactionism : perspective and method. Englewood Cliffs : Prentice-Hall.
8. Butvilas T. 2008. Šeimoje netektį patyrusių vaikų socializacija. Vilnius : Mykolo Riomerio universiteto Leidybos centras.
9. Butvilas T. 2006. Netektį šeimoje patyrusių pradinėjų klasių mokinių statusas klasėje kaip jų socializacijos veiksnys. *Acta Paedagogica Vilnensia*, Nr.17, 122-132 p.
10. Butvilas T. 2005. Netektį šeimoje patyrusių pradinėjų klasių mokinių vertybių internalizacijos raiška. *Acta Paedagogica Vilnensia*, Nr.14, 38-48 p.
11. Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas. Valstybės žinios, 2008, Nr. 87-3462.
12. Dapkienė S. 2002. Klasės auklėtojas ir tėvai - partneriai. Šiauliai : Litera.
13. Dėl Darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinių rekomendacijų patvirtinimo. Valstybės žinios, 2004-01-17, Nr. 9-254
14. Dėl socialinio pedagogo kvalifikacinių reikalavimų ir pareiginių instrukcijų patvirtinimo. Valstybės žinios, 2002-03-06, Nr. 24-896
15. Dirgėlienė I. 2010. Edukaciniai aspektai socialiniame darbe: bendruomeninio įgalinimo patirtis. *Acta Paedagogica Vilnensia*, Nr. 25, 172-178 p.
16. Dovydaitienė M. 2003. Tėvų skyrybos ir vaikas. *Mano vaikai : priešmokyklinis vaiko ugdymas*. Sudarė Ona Monkevičienė. Kaunas : Šviesa.
17. Dovydaitienė M. 2001. Tėvų skyrybas patyrusių vaikų pažeidžiamumas ir jo įveika. Daktaro disertacijos santrauka. Vilnius
18. Gedminienė D., Gumuliauskienė A. 2008. Ugdymo kokybės vertinimas bendrojo lavinimo mokykloje: mokytojų ir mokinių požiūris. *Acta Paedagogica Vilnensia*, Nr. 21, 75-88 p.
19. Gedvilienė G. ... [et al.]. Savanorystė socialinių gebėjimų ugdymo koncepcijoje. SOTER -

- Religijos mokslo žurnalas. Nr.61, 32-36 p.
20. Gedvilienė G. ... [et al.]. 2009. Šeimų požiūris į santuoką sprendžiant konfliktus. SOTER - Religijos mokslo žurnalas. Nr.31, 16-18 p.
  21. Giddens A. 2005. Sociologija. Kaunas : Poligrafija ir informatika.
  22. Giedraitytė M., Lazdauskas T., Zabarauskaitė R. 2010. Vaikų poreikių tenkinimas ir psichosocialinis prisitaikymas tėvams išvykus iš Lietuvos. Visuomenės sveikata. Mokslo darbai, Nr. 2(49), 83–94 p.
  23. Gvaldaitė L. 2010. Šeimų savivalbos grupių veikla socialinio kapitalo perspektyvoje. Acta Paedagogica Vilnensia, Nr.24, 43-53 p.
  24. Gvaldaitė, L., Švedaitė, B. 2005. Socialinio darbo metodai. Vilnius : VU.
  25. Halder A. 2002. Filosofijos žodynas. Vilnius : Alma litera.
  26. Indrašienė V., Suboč V. 2008. Sociopedagoginės pagalbos vaikams, partyrusiems mokymosi nesėkmes, prielaidos. Pedagogika. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
  27. Ivanauskienė V. 2003. Šeimos funkcionavimo ypatumai: paauglių ir jų tėvų požiūris. Socialinis darbas, Nr. 1(3), 41-49 p.
  28. James J. W. 2007. Kai sielvartauja vaikai : suaugusiems, kad išmoktų padėti vaikams lengviau išgyventi artimųjų mirtį, tėvų skyrybas, augintinio netektį, persikraustymą ir kitas permainas. Vilnius : Tyto alba.
  29. Januškienė J., Šimonis M. 2001. Vaiko teisės Lietuvos Respublikos teisės sistemoje. Teisės problemos, Nr. 4 , 63-84 p.
  30. Johnson L.C. 2003. Socialinio darbo praktika. Vilnius : VU Specialiosios psichologijos laboratorija.
  31. Jokubaitis A. ir kt. 2008. Vertybių nykimas? Rimtas požiūris į atsakomybę. Vilnius : Demokratinės politikos institutas.
  32. Jovaiša L. 2009. Gyvenimo sėkmės ugdymas. Vilnius: Agora.
  33. Jungtinių Tautų vaiko teisių deklaracija. Valstybės žinios, 1995-07-21, Nr. 60-1501
  34. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija pasirašyta 1989-11-20; Valstybės žinios, 1995-07-21.
  35. Juodaitytė A. 2003. Vaikystės fenomenas: socialinis edukacinis aspektas. Šiauliai : Šiaulių universiteto leidykla.
  36. Juozeliūnienė I., Leonavičiūtė Ž. 2009. Atotolio šeima daugiavietiško požiūriu. Sociologija. Mintis ir veiksmas, Nr.1(24), 24-32 p.
  37. Jonutytė I., Budreikaitė A. Tėvų dalyvavimas ikimokyklinės įstaigos bendruomenės valdymo procese. Pedagogika, 2005, T.76, 61-64 p.

38. Kairienė B. 2010. Vaiko interesų įgyvendinimas santuokos nutraukimo proceso metu. *Socialinis darbas*, Nr. 9(1), 99-106 p.
39. Kaminskienė N. 2010. Teisminė mediacija Lietuvoje. Quo vadis? *Socialinis darbas*, Nr. 9(1), 54-63 p.
40. Kardelis K. 2007. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Šiauliai : Liucijus.
41. Kočiūnas R. 1998. Psichoterapinės grupės: teorija ir praktika. Vilnius : VU I-kl.
42. Kučinskas V., Kučinskienė R. 2000. Socialinis darbas švietimo sistemoje. Klaipėda : Klaipėdos universiteto leidykla.
43. Kundrotienė S. 2005. Tėvų įtraukimo į ikimokyklinės institucijos veiklą būdai / Švietimo vadyba reformos erdvėje. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
44. Kurienė A. 2000. Būkime atidūs - vaiką ištiko bėda : knygelė mokytojams ir mokyklų vadovams. Vilnius : Amiga.
45. Kunzmann P., Burkard F.P., Wiedmann F. 2000. Filosofijos atlasas. Vilnius : Alma litera.
46. Kvieskienė G. 2005. Pozityvioji socializacija. Vilnius : Vilniaus pedagoginis universitetas.
47. Kvieskienė G. 2003. Socializacija ir vaiko gerovė. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
48. Kvieskienė G. 2000. Socializacijos pedagogika. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
49. Lamontagne Y. 1999. Būti tėvais pamišusiame pasaulyje. Vilnius : Tyto alba.
50. Lazutka R. 2001. Pajamos, vartojimas ir skurdas. Žmogaus socialinė raida. Vilnius: Homo liber.
51. Legkauskas V. 2008. Socialinė psichologija. Vilnius : Vaga
52. Lekavičienė... [et al.]. 2010. Bendravimo psichologija šiuolaikiškai. Vilnius : Alma litera.
53. Leliūgienė I. 2010. Pedagoginis tėvų švietimas kaip sėkmingos vaikų socializacijos prielaida. *Socialinis darbas*, Nr. 9(1), 114-121 p.
54. Leliūgienė I. 2003. Socialinio pedagogo (darbuotojo) žinynas. Kaunas : Technologija
55. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
56. Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymas. Valstybės žinios. 1991, Nr. 23-593.
57. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. Valstybės žinios. 1996, Nr. 33-808.
58. Lietuvos statistikos metraštis. 2011. Vilnius : Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės
59. Litvinienė J. 2002. Šeima - vaiko ugdymo institucija. Klaipėda : Klaipėdos universiteto leidykla
60. Maslauskaitė A. 2005. Lietuvos šeima: tarp rinkos ir politikos Vilnius : Demokratinės

- politikos institutas.
61. Maslow A.H. 2006. Motyvacija ir asmenybė. Vilnius : Apostrofa.
  62. Meilius K., Jonaitis M. 2007. Šeimos struktūros ir tėvystės sampratos pokyčiai, turintys įtakos vaiko teisėms ir interesams. Jurisprudencija, Nr. 12, 7-15 p .
  63. Miškinis K. 2006. Šeima pasaulio šalių kultūrose : šeimos politika, šeimos kūrimas, skyrybos, gyvenimo būdas, tradicijos, tarpusavio santykiai, vaikų ugdymas. Kaunas : Lietuvos kūno kultūros akademija.
  64. Miškinis K. 2003. Šeima žmogaus gyvenime. Kaunas : Aušra.
  65. Navaitis G. 1997. Psichologinė parama vaikui Vilnius : Kronta,
  66. Navaitis G. 2002. Psichologinis šeimos konsultavimas. Vilnius: Tyto alba.
  67. Navaitis G. 2001. Šeima / Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje 2001. Vilnius : JTVP SDG.
  68. Navaitis, G.1999. Lietuvos šeima : psichoterapinis aspektas. Vilnius : Tyto alba.
  69. Ralys K. 2009. Rengimo šeimai pagrindai : profesionalų ir bendruomenės praktika, rengiant jaunimą šeimai : metodinė pedagogikos katedra. Vilnius : Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
  70. Rupšienė L. 2007. Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodologija. Klaipėda : Klaipėdos universiteto leidykla.
  71. Rupšienė L. 2001. Šeimotyro įvadas. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
  72. Rupšienė L. 2000. Nenoras mokytis - socialinis pedagoginis reiškiny. Klaipėda : Klaipėdos universiteto leidykla.
  73. Sapetkaitė V. 2012. Nėra blogų vaikų. Dialogas, Nr. 12(984), 5 p.
  74. Skujienė G. 2007. Šeimos etika : knyga mokytojui, studentui, mokiniui ir visiems besidomintiems. Vilnius : Rosma.
  75. Stankūnienė V. 2003. Šeimos revoliucija? : iššūkiai šeimos politikai. Vilnius : Socialinių tyrimų institutas.
  76. Stein S. 1997. Kai sudūžta meilė : tinkamiausia pagalba išsiskyrimo skausmui įveikti. Vilnius : Lektūra.
  77. Sondaitė J. 2004. Mediacijos stilių lyginamoji analizė. Socialinis darbas, Nr.3(2), 48-52 p.
  78. Šeimos krizių prevencija, socialinės ir psichologinės pagalbos šeimai būdai / Vaikų laikinosios globos namai "Atsigręžk į vaikus", Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. 2008. Vilnius : Lodvila.
  79. Tidikis R. 2003. Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vilnius : Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras.
  80. Uzdila J. 1993. Dorinis asmenybės ugdymas šeimoje. Vilnius: Academia.

81. Vaičiulienė, A. 1999. Paauglio tapatumo raida tėvų skyrybas patyrusioje šeimoje. Aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Psichologija. 1999, Nr. 20, p. 32-39
82. Vaitkevičius J. 1995. Socialinės pedagogikos pagrindai. Vilnius : Egalda.
83. Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas. Valstybės žinios.2000. Nr. 30-827
84. Zinkevičienė D. 2002. Mokyklos bendravimas ir bendradarbiavimas su tėvais. Gimtasis žodis. Nr. 4, 12-16 p.
85. Žemaitis V. 2005. Šeimos etika . Vilnius : Rosma.
86. Želvys R. 2003. Švietimo organizacijų vadyba. Vilnius : Vilniaus universiteto leidykla.
87. Žydžiūnaitė V. Tyrimo dizainas: struktūra ir strategijos. Kaunas : Technologija.
88. Apie tarpininkavimą. 2010. [Žiūrėta 2011.06.01.] Prieiga per internetą:
<http://www.pasijauskgeriau.lt/index.php?id=5>
89. Čepienė R., Giedraitienė E. 2007. Jaunimo požiūris į genetinę šeimą: būsimos šeimos modelio paieškos.[Žiūrėta 2011.05.08.] Prieiga per internetą:
<http://www.minfolit.lt/arch/13001/13315.pdf>
90. Gruževskis B. 2010. Moterys aktyvumu darbo rinkoje ir šeimoje kompensuoja vyrų pasyvumą.[Žiūrėta 2011.05.05.] Prieiga per internetą:
<http://www.drg.lt/index.php/lietuvoje/3764-moterys-aktyvumu-darbo-rinkoje-ir-eimoje-kompensuoja-vyr-pasyvum-teigia-sociologai.html>
91. Hyden M. 2000. For the child's sake: parents and social workers discuss conflict-filled parental relations after divorce. [Žiūrėta 2011.06.03.] Prieiga per internetą:
<http://web.ebscohost.com/>
92. Išsiskyrusiųjų sielovada ir parama skyrybų netektį išgyvenantiems žmonėms. [Žiūrėta 2011.06.31.] Prieiga per internetą: http://www.lkd.lt/enews/id-religija-news-issiskyrusiųjų_sielovada_ir_parama_skyrybų_netektį_isgyvenantiems_zmonėms.html
93. Yauman B.E. 1991. School-based group counseling for children of divorce: a review of the Literature.[Žiūrėta 2011.06.03.] Prieiga per internetą: <http://web.ebscohost.com/>.
94. Kruk E. Children's needs in the divorce transition: fathers' perspectives. [Žiūrėta: 2011.06.01.] Prieiga per internetą: <http://web.ebscohost.com>
95. Mediacijos (tarpininkavimo) taikymas, sprendžiant šeimos ginčus. [Žiūrėta 2012.01.26.]Prieiga per internetą:
<http://www.ivaikinimas.lt/assets/Mediacijos%20taikymas2.pdf>
96. Peretti P.O. 1992. Effect of loss of father through divorce on personality of the preschool child. [Žiūrėta: 2011.06.01.] Prieiga per internetą: <http://web.ebscohost.com>
97. Richardson Ch.D. Rosen L. A. School-based interventions for children of divorce. Žiūrėta: 2011.06. 01. Prieiga per internetą: <http://web.ebscohost.com/>

98. Stalford H. 2010. Crossing boundaries: reconciling law, culture and values in international family mediation. [Žiūrėta: 2011.06.01.]Prieiga per internetą: <http://web.ebscohost.com/>
99. Šidlauskiene V. Socialiniai lyčių vaidmenys. [Žiūrėta 2011.06.01.] Prieiga per internetą: <http://gender.su.lt/?menu=4&page=8>
100. Ustilaitė S... [et al.]. 2007. Vaikų ir jaunimo rengimo šeimai programų rengimas. [Žiūrėta 2012.01.10.] Prieiga per internetą: <http://www.smm.lt/ugdymas/docs/programos/SPPC.pdf>

PRIEDAI

SOCIALINĖS, PSICHOLOGINĖS, TEISINĖS IR KT. PAGALBOS CENTRAI LIETUVOJE

<p>Klaipėdos socialinės ir psichologinės pagalbos centras – Klaipėdos Moterų namai</p>	<p>Adresas: Smilčių 6, Melnragė, Klaipėda Tel.: 46 350099 46 350099, +370 607 81688 Fax.: 46 350099 El. paštas: kmn@moteriai.lt www.moteriai.lt Darbo laikas: I – V 9 – 17 val.</p>	<p>Paslaugas teikia Klaipėdos m. bei apskrities moterims su vaikais. Paslaugos:- informavimas telefonu ir atvykus į instituciją;</p> <ul style="list-style-type: none"> - individualus konsultavimas (socialinis, psichologinis, teisinis); - pagalba krizės atveju; - pagalba parengiant reikiamus teisinius dokumentus; - tarpininkavimas/atstovavimas; - visos šeimos narių konsultavimas; - konsultavimas grupėje (terapinės grupės); - savitarpio pagalbos grupės; - laikinas prieglobstis nuo 3 parų iki 6 mėnesių. <p>Kompleksinė psicho-socialinė pagalba bei reintegracija į darbo rinką, bendruomenę.</p> <p>Metodologinė/mokomoji pagalba panašioms institucijoms. Galimos supervizijos bei atvejų analizės grupės.</p>
<p>Klaipėdos Marijos Taikos Karalienės parapijos Caritas</p>	<p>Adresas; Taikos g. 29A, Klaipėda, Tel.: 678 18791 El. paštas:klaipeda@anti-trafficking.lt Darbo laikas: I-V 9-17 val.</p>	<p>Paslaugas teikia Telšių vyskupijos moterimsPaslaugos:- konsultavimas/informavimas telefonu ir atvykus į instituciją;- individualus konsultavimas;</p> <ul style="list-style-type: none"> - konsultavimas grupėje; - savitarpio pagalbos grupės; - tarpininkavimas; - laikinas prieglobstis iki 3 parų; - užimtumo organizavimas
<p>Kretingos moterų informacijos ir</p>	<p>Adresas: Vilniaus 18, LT 5700, Kretinga Tel./fax.: 445 78024 Mob. tel.:</p>	<p>Paslaugas teikia rajono moterims ir visiems šeimos nariams. Paslaugos:-</p>

mokymo centras	650 82331El. paštas: kmimc@kretvb.lt Darbo laikas: I – V 9 – 17 val.	konsultavimas/informavimas atvykus į instituciją; - individualus konsultavimas; - konsultavimas grupėje; - tėvų švietimo programa; Metodologinė/mokomoji pagalba panašioms institucijoms.
Kretingos socialinių paslaugų centras	Adresas: Klaipėdos 135 a, LT 97155 Kretinga Tel.: 445 78988Fax.: 445 78988El. paštas: vgnamai@vgnamai.kretinga.lm.lt Darbo laikas: visą parą.	Paslaugas teikia rajono/miesto moterims ir visiems šeimos nariams. Paslaugos:- konsultavimas/informavimas telefonu ir atvykus į instituciją; - laikinas prieglobstis (iki 3 parų.); - ilgalaikis prieglobstis (iki 6 mėnesių); - individualus konsultavimas; - mokomoji priežiūra; - popietinė veikla su vaikais; - visos šeimos narių konsultavimas.
Pagėgių savivaldybės Socialinių paslaugų centro Krizių namai	Adresas: Vidgirių kaimas, Pagėgių sav. Tel.: 441 56081 441 56081, 441 56089Fax.: 441 56089El. paštas: socpaslaugucentras@pagegiai.lt Darbo laikas: I – V visą parą.	Paslaugas teikia visos šalies moterims ir moterims su vaikais. Visiems šeimos nariams. Paslaugos:- konsultavimas/informavimas telefonu ir atvykus į instituciją; - laikinas prieglobstis (iki 3 parų.); - ilgalaikis prieglobstis (iki 6 mėnesių); - konsultavimas grupėje; - individualus konsultavimas; - visos šeimos narių konsultavimas; - savitarpio pagalbos grupės; - soc. įgūdžių mokymas; - tarpininkavimas.
Priekulės socialinių paslaugų centras	Adresas: Naujoji g. 5 aLT – 96340, PriekulėKlaipėdosraj. Tel.: 46	Paslaugas teikia Klaipėdos raj. Priekulės, Veiviržėnų, Judrėnų,

	<p>454011 46 454011</p> <p>El. paštas: priekulespc@takas.lt</p> <p>Darbo laikas:</p> <p>I – IV 8.00 – 17.00 val.</p> <p>V 8.00 – 15.45 val.</p>	<p>Agluonėnų seniūnijų moterims ir moterims su vaikais. Paslaugos:- konsultavimas/informavimas telefonu ir atvykus į instituciją;</p> <ul style="list-style-type: none"> - laikinas apgyvendinimas (iki 3 parų, gali būti pratęsta); - individualus konsultavimas; - konsultavimas grupėje; - visos šeimos narių konsultavimas; - tarpininkavimas; - psichologinė pagalba.
<p>Šilutės r., Prieglobsčio paslaugos moterims patyrusioms smurtą</p>	<p>Adresas: Vaikų lopšelis-darželis “Ažuoliukas”, Kęstučio 5, ŠilutėTel.: 441 62283 441 62283 , 441 62284 441 62284 , 441 79242 441 79242 El. paštas: azuoliukas@zebra.lt</p> <p>Darbo laikas: I – V 8 – 17 val.</p>	<p>Paslaugas teikia Šilutės raj. moterims ir moterims su vaikais. Būtinasis nukreipimas iš rajono savivaldybės socialinės paramos skyriaus (tel.: 441 79242). Paslaugos:</p> <ul style="list-style-type: none"> - laikinas prieglobstis (iki 14 parų, o išimtiniais iki 1 mėn).
<p>Gargždų socialinių paslaugų centras</p>	<p>Adresas: Sodo g. 1, GargždaiTel.: 464 70202Mob. Tel.: 677 73032El. paštas: socpaslaugucentras@yahoo.com</p> <p>Darbo laikas:</p>	

INTERVIU KLAUSIMŲ TĖVAMS METMENYS

Labą dieną, esu Šeimos edukologijos ir vaiko teisių apsaugos magistro studijų studentė. Mano darbo tema: „Socialinė pedagoginė pagalba išsituokusioms poroms, vykdančioms tėvų funkcijas po skyrybų“. Gauti duomenys bus panaudoti šiame darbe. Man labai svarbi Jūsų nuomonė. Primenu, kad konfidencialumas Jums garantuojamas. Ar galime pradėti?

1. Kiek Jums metų?
2. Kur gyvenate (mieste ar kaime)?
3. Koks Jūsų išsilavinimas?
4. Kiek turite vaikų, koks jų amžius?
5. Prieš kiek laiko išsiskyrėte?

Ačiū, kad sutikote atskleisti tam tikrus duomenis apie save. Ar galime tęsti toliau?

1. Kas sunkiausia buvo skyrybų metu?
2. Dėl ko kilo didžiausi konfliktai skyrybų proceso metu?
3. Kokie kilo konfliktai su buvusia sutuoktine dėl vaiko skyrybų metu?
4. Ar kreipėtės pagalbos?
5. Kokio pagalbos labiausiai trūko skyrybų metu?
6. Kokios informacijos labiausiai trūko skyrybų metu?
7. Ar esate ką nors girdėję apie teisminę mediaciją?

Ačiū. Dabar norėčiau išgirsti Jūsų nuomonę apie vaiko gyvenimą po skyrybų. Ar galime tęsti?

1. Kaip dažnai susitinkate su vaiku?
2. Kaip manote, koks susitikimų skaičius tenkintų Jus ir vaiką?
3. Kaip susitikę leidžiate laiką?
4. Kaip manote, kas pasikeitė Jūsų vaiko gyvenime po skyrybų?
5. Kokie santykiai su vaiku buvo prieš skyrybas?
6. Kaip pokyčiai paveikė vaiko santykius su Jumis?
7. Kaip pasikeitė vaiko santykiai su draugais?
8. Ar pasikeitė vaiko mokymosi rezultatai?
9. Kokios pagalbos mokykloje sulaukė Jūsų vaikas?
10. Kokia dar specialisto pagalba buvo suteikta Jūsų vaikui?
11. Ar aptariate su buvusia sutuoktine vaiko ugdymo klausimus?
12. Ar bendraujate su vaiko auklėtoja?
13. Kokiais būdais bendraujate su vaiko auklėtoja?
14. Ar domitės jo pasiekimais mokykloje?
15. Ar domitės vaiko laisvalaikiu?
16. Kaip dalijatės vaiku per šventes?
17. Kuo rūpinatės Jūs, o kuo buvusi sutuoktinė?
18. Ar remiate vaiką materialiai?
19. Kaip manote, kokia finansinė parama yra pakankama?

INTERVIU KLAUSIMŲ MAMOMS METMENYS

Labą dieną, esu Šeimos edukologijos ir vaiko teisių apsaugos magistro studijų studentė. Mano darbo tema: „Socialinė pedagoginė pagalba išsituokusioms poroms, vykdančioms tėvų funkcijas po skyrybų“. Gauti duomenys bus panaudoti šiame darbe. Man labai svarbi Jūsų nuomonė. Primenu, kad konfidencialumas Jums garantuojamas. Ar galime pradėti?

1. Kiek Jums metų?
2. Kur gyvenate (mieste ar kaime)?
3. Koks Jūsų išsilavinimas?
4. Kiek turite vaikų, koks jų amžius?
5. Prieš kiek laiko išsiskyrėte?

Ačiū, kad sutikote atskleisti tam tikrus duomenis apie save. Ar galime tęsti toliau?

1. Kas sunkiausia buvo skyrybų metu?
2. Dėl ko kilo didžiausi konfliktai skyrybų proceso metu?
3. Kokie kilo konfliktai su buvusiu sutuoktiniu dėl vaiko skyrybų metu?
4. Ar kreipėtės pagalbos?
5. Kokio pagalbos labiausiai trūko skyrybų metu?
6. Kokios informacijos labiausiai trūko skyrybų metu?
7. Ar esate ką nors girdėję apie teisminę mediaciją?

Ačiū. Dabar norėčiau išgirsti Jūsų nuomonę apie vaiko gyvenimą po skyrybų. Ar galime tęsti?

1. Kaip manote, kas pasikeitė Jūsų vaiko gyvenime po skyrybų?
2. Kokie santykiai su vaiku buvo prieš skyrybas?
3. Kaip pokyčiai paveikė vaiko santykius su Jumis?
4. Kaip pasikeitė vaiko santykiai su draugais?
5. Ar pasikeitė vaiko mokymosi rezultatai?
6. Kokios pagalbos mokykloje sulaukė Jūsų vaikas?
7. Ar bendraujate su vaiko auklėtoja?
8. Kokiais būdais bendraujate su vaiko auklėtoja?
9. Kokia dar specialisto pagalba buvo suteikta Jūsų vaikui?
10. Ar aptariate su buvusiu sutuoktiniu vaiko ugdymo klausimus?
11. Kaip dalijatės vaiku per šventes?
12. Ar buvęs sutuoktinis rūpinasi vaiku?
13. Kuo rūpinatės Jūs, o kuo buvęs sutuoktinis?
14. Ar buvęs sutuoktinis dažnai susitinka su vaiku?
15. Kaip manote, koks susitikimų skaičius tenkintų Jus ir vaiką?
16. Kaip susitikę leidžia laiką?
17. Ar remia vaiką materialiai?
18. Kaip manote, kokia finansinė parama yra pakankama?

SUTIKIMAS DALYVAUTI TYRIME

Dėkoju, kad sutikote dalyvauti tyrime „Socialinė pedagoginė pagalba išsituokusioms poroms, vykdant tėvų funkcijas po skyrybų“, kuris vyks Klaipėdos mieste. Jo trukmė 2012.09.05–2012.05.15. Šiame tyrime nagrinėjama problema: kokia turėtų būti pagalba ir kas ją turėtų teikti, kad išsiskyrę sutuoktiniai toliau vykdytų tėvų funkcijas.

Jūsų dalyvavimas šiame tyrime yra laisvanoriškas: galite pasitraukti iš tyrimo bet kuriuo metu ir pasiimti visą apie Jus surinktą informaciją. Pažadu, kad tikras Jūsų vardas ir Jūsų paminėtų kitų asmenų vardai nebus naudojami tyrime. Interviu metu į garsajuostę įrašyti duomenys bus koduojami, o garso įrašas iš karto naikinamas.

Tyrimo duomenys bus analizuojami bei interpretuojami. Prieš parengiant galutinę tyrimo ataskaitą, Jūs galėsite susipažinti su medžiaga.

Sutinku, kad interviu būtų įrašomas į garsajuostę _____

(parašas)

Tyrimo dalyvis(-ė) (parašas) _____ data _____

Tyrėja Audronė Mecelienė
Jaunystės 2-10, Klaipėda
Tel. +37060033401

a.gedminaite@gmail.com